

आगमोद्धारक ग्रन्थमालाया अष्टादश रत्नम् ।

ॐ नमो जिनाय ।

आगमोद्धारक आचार्यप्रवर श्री आनन्दसागरसूरीश्वरेभ्यो नमः ।

महोपाध्याय श्रीमद्धर्मसागरगणिवरविरचित
श्रीमहावीरनिवृत्तिद्वारिणिका षोडशश्लोकी महावीरजिन
स्तोत्ररूप

धर्मसागरग्रन्थसंग्रहः ।

सशोधक

प० पू० गच्छाधिपति-आचार्य-श्रीमन्माणिक्यसागरसूरीश्वर-
शिष्य मुनिलाभसागर ।

द्रव्यसहायक—कलकत्ता (गुजराती) स्वैताम्बरमूर्तिपूजक
तपगच्छ जैन सघ ।

प्रकाशिका —

मीठाभाई कल्याणचन्द पेढी

कपडवज (जि० खेडा)

प्रतय ५०० मूल्यम् २-५०

वीर सवत् २४८८ वि० स० २०१८

मुद्रक

रेफिल आर्ट प्रेस
३१, यडतल्ला स्ट्रीट
बलकत्ता-७

किञ्चिद् वक्तव्य ।

आ 'धमसागर प्रथ सग्रह' नामन् पुस्तक सत्य जिनमार्गना आवेपी एवा विद्वानोना करकमलमा अर्पण करवामां आवेठे ।

आ पुस्तकमा तपागच्छ प्रासादना स्तभसमान पू० महोपाध्याय श्रीमद् धमसागर गणिवर विरचित स्वोपहृष्ट वृत्तिसहित ग्रण कृतिओ छे ।

१ श्री महावीर - विद्वत्ति-द्वारिशिक्षा—आनी रचना पू० उपाध्यायजीण वि० स० १६१६ मा स्वभतीथ नगर (रभात) मां करी छे, अने अने सशोचन एमना रघु पू० श्रीविमलसागरजीण क्यु छे । आमा दिगजरदि १० कुपाक्षिकोना मत योनु आगम-युक्ति थी निराकरण क्यु छे ।

विशेष विषयानुक्रमथी जाणवो ।

२ षोडशश्लोकी—आनु बीनु नाम 'गुरु तत्त्वप्रदीपदीपिका' छे । आमा जघय-भध्यम अने उत्कृष्ट उत्सूत्रिओनु निरूपण छे, तेमन दिगजर आदि ११ उत्सूत्रिओना एकेक उत्सूत्रनु आगम-युक्ति पूवक रचन करवामा आज्यु छे ।

૩ મહાવીર જિનસ્તોત્ર—આની રચના પૂં ઉપાધ્યાયશ્રી
‘શિવપુરી’ માં કરી છે. આ કૃતિ મૂલ પ્રાકૃતમાં છે, પના ઉપર
સસ્કૃતમાં એક અવચૂરિ છે. આમાં એકદર ૨૬ પદ્યો છે, ૨૮ પદ્યો
અનુપ્રાસાદિ શબ્દાલંકારાલંકૃત ત્રોટક છંદમાં અને છેલ્લું પદ્ય
વસન્તતિલકામાં છે. આમાં યત્તામાન તીર્થાંધિપતિ શ્રીમન્મહાવીર
ભગવતની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.

સશોધનમાં મહાવીર વિક્ષણિ દ્વાત્રિશિકાની હસ્તલિખિત પ્રતિ
છાણી જ્ઞાનમંદિરની ચદુલાલ ભાઈ દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ છે.

પોઢશરલોકીની હસ્તલિખિત એક પ્રતિ મુરત જૈનાનંદ પુસ્તકા-
લયની પાનાચદભાઈ મદ્રાસી દ્વારા અને ધોજી એ પ્રતિ વઢોદરા
આત્માનંદજ્ઞાનમંદિરની સૌભાગ્યચદભાઈ દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ છે.

મહાવીર સ્તોત્રની પ્રતિ કપઢચજ અભયદેવસૂરિ જ્ઞાનમંદિરની
માસ્તર દરગોવિંદદાસ દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ છે. પના આધારે સાવ-
ધાની થી સશોધન કર્યું છે, છતાં વોડ મૂલ રહી જણાય તો તે
વિદ્વાનોએ સુધારી વાંચવ ં અભ્યયના.

કારતક મુ ૫
કલકતા

}
{

લિ૦
સશોધક

પ્રકાશકોથ નિવેદન ।

પૂ ગચ્છાધિપતિ આ૦ શ્રી માણિમ્બસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ આદિ ઠાણાં વિ૦ સં૦ ૨૦૧૦ ના વર્ષે કપટવજ શહેરમાં મીઠાભાઈ ગુલાલચંના ઉપાશ્રયે ચાતુમાસ બીરાજ્યા હતા, આ અવસરે તેઓશ્રીના પવિત્ર આશીર્વાદ આગમોદ્ધારક-પ્રથમાલાની સ્થાપના થાળી હતી, આ પ્રથમાલા ત્યારના પ્રકાશનોની પ્રગતિ ઠીક ઠીક કરી છે ।

તેઓશ્રીની પુણ્યરૂપા આ 'ધમમાગર પ્રથ સમૃદ્ધ' નામનું પુસ્તક આગમોદ્ધારક પ્રથમાલાના ૧૮ માં રત્નરૂપે પ્રગટ કરતા અમોને ઘડુ આનંદ થાય છે ।

આમાં ત્રણ કૃતિઓ છે, તેમાં પોદશરત્નોની પ્રેસકોપી સ્વગમ્થ ગણિવય શ્રી ચંનમાગરજી મહારાજની કરલી છે અને મહાવીરવિજ્ઞાત્રિ દ્વારિશિકા અને મહાવીર ચિત્તમોરની પ્રેસકોપી મુનિવય શ્રી હામસાગરમહારાજની કરલી છે, અને આ પુસ્તકનું સંશોધન પૂ ગચ્છાધિપતિ આ૦ શ્રી માણિમ્બસાગરસૂરિજીની પવિત્રદષ્ટિ નીચે તેઓશ્રી કર્યું છે । તે ઘડલ તેઓશ્રીને ઘડન કરુ છું । અને જેઓ દ્રવ્ય તથા પ્રતિઓ આપવા વિગેરે દ્વારા સહાય કરી છે, તેઓનો ઉપકાર માનુ છું ।

લિ૦

રમનલાલ જયચંદ

श्री महावीर-विज्ञप्ति-द्वात्रिंशिकायाः विषयानुक्रमः।

पृष्ठम्	विषय	पृष्ठम्	विषय
२	केवलज्ञानदर्शनयो विषय ।	४४	अथलमतखण्डनम् ।
१०	दिगम्बरादिदशमतानां उत्पत्तिकाल सथा समताकार्यकृत्यामादि ।		भावकमुखवस्त्रिकानिषेधस्य निरासः ।
१७	दिगम्बरमतखण्डनम् ।	४४	भावक प्रतिक्रमण द्वयधिकसामायिक- निषेधस्य निरासः ।
२९	स्त्रीमुक्तिनिषेधनिराकरणम् ।	५०	निस्तुतिक्रमतखण्डनम् ।
२६	केवलिभुक्तिनिषेधनिराकरणम् ।	५०	श्रुतदेवतास्तुतिनिषेधस्य निरासः ।
२८	पूर्णमीयकमतखण्डनम् ।	५१	लुम्पाकमतखण्डनम् ।
२८	पूर्णमाया पाक्षिकत्वनिरसनम् ।	५१	जिनपूजानिषेधस्य निरासः ।
२८	योगोप मानवहननिषेधस्य निरसनम् ।	५८	कटुकमतखण्डनम् ।
३३	खरतरमनखण्डनम् ।	५८	सम्प्रति साधुद्शननिषेधस्य निरासः ।
४३	स्त्रीजिनपूजा पौषधिकभोजननिषेधस्य निराकरणम् ।	५९	साधुप्रतिष्ठानिषेधस्य निरासः ।
३६	थावण प्रथमभारपदपयुषणाकरणस्य निराकरणम् ।	६१	द्रव्यस्तवस्वरूपम् ।
३७	अपवनीपधनिषेधस्य निराकरणम् ।	६४	देवकृतप्रतिमाया प्रतिष्ठा विनापि पूजयत्वम् ।
३९	सामायिके पश्चादाद्याया रात्रिपौष धिकस्य रात्रिपाश्चात्यप्रहरे सामा यिककरणस्य च निराकरणम् ।	६८	निद्रवृत्ते भस्वीकायत्वम् ।
		७२	बन्ध्यमतखण्डनम् ।
		७३	पाशचन्द्रमतखण्डनम् ।
		७३	साधुपदिष्टजिनपूजानिषेधः ।

पोडशश्लोक्या. विषयानुक्रम. ।

पृष्ठम्	विषय	पृष्ठम्	विषय
८३	अस्मप्रहस्य फलम् ।	१०९	निहवस्य प्रकारा ।
८५	अनुमप्रहस्य गुमीकरणोपाय ।	१११	दिगम्बरमत स्त्रीणां मुच्यत्यावस्य निराकरणम् ।
८६	उत्सूत्रस्य भेदा ।	११४	पूर्णिमीयकमतं पूर्णिनापाक्षिकस्य निराकरणम् ।
८७	जपन्योत्सूत्रिण स्वरूपम् ।	११९	बौध्दिकमते स्त्रीजिनपूजानिषेधस्य निराकरणम् ।
८८	किं ममेति उपेभावचनस्यानुचितत्वम् ।	१२०	अथलमते श्रावकमुखवस्त्रिकादिनिषेधस्य निराकरणम् ।
८८	मध्यस्थस्य भेदौ ।	१२१	त्रिस्तुतिकमते श्रुतदेवतादिस्तुतिनिषेधस्य निराकरणम् ।
९४	भाद्यमध्यस्थस्य स्वरूप फल च ।	१२५	लुम्पाकमते जिनप्रतिमानिषेधस्य निराकरणम् ।
९५	द्वितीयमध्यस्थस्य स्वरूप फल च ।	१२८	कटुकमतं सम्प्रति साधुनिषेधस्य निराकरणम् ।
९७	निर्विशेषमते प्राथनाया तात्पर्यम् ।	१३२	मध्यमोत्सूत्रिणो द्वितीयभेद ।
९९	मध्यमोत्सूत्रिण भेदौ ।	१३७	उत्सूत्रोत्सूत्रि निरूपणम् ।
१००	स्थिरोत्सूत्र्यपरपर्यायावस्थितकोत्सूत्रिण भेदौ ।	१३९	साम्प्रत तीर्थदशनम् ।
१००	स्थिरोत्सूत्रिदिगम्बरादिदशमतानां उत्पादकनामानि ।		
१०१	दिगम्बरादिदशमनानामुत्पत्तिकाल		
१०२	भाद्यस्थिरोत्सूत्रिण स्वरूपम् ।		
१०३	द्वितीय स्थिरोत्सूत्रिण स्वरूपम् ।		

शुद्धिपत्रम् ।

पृ०	प०	अशु०	शु०	पृ०	प०	अशु०	शु०
१	६	सूरि	सूरि	४३	१०	त्वेव	ह्येव
३	१०	श्रोतृ	श्रोतृ	"	१७	द्वरि	द्वैरि
४	१०	शक्रान्ति	शक्रान्ती	४६	१६	दुधिया	दुर्धिया
६	१०	श्यामि	श्यामि	४८	१६	धमण	क्रमण
११	११	तीथी	तिथी	५१	२१	विश्वास्य	विश्वास्
१६	१६	नाक्ता	नोक्ता	५७	१८	पगे	पर -
२३	३	नागमौ	नमागमो	"	१६	प्यन्न	प्यन्न
२५	२०	णम	णम	६८	३	लक्ष्या	लक्ष्मा
३०	५	मही	मही	६०	१६	चाप	वाप
३५	०	पिट्टक	पिट्टक	७०	४	वैवण्य	वैवण्यं
३६	०	पङ्क्ता	पङ्क्ता	७७	१६	उद्धत्य	उद्धृत्य
"	१५	"	"	११८	१६	तावन	तावान्
३७	१६	पौषध	पौषध	१२६	१	वद्वद्	वद्वद्
४१	११	निवृत्ति	निवृत्ति	"	६	रूप	रूपं
"	१६	मुनङ्	मुनङ्ग				

श्रीजिनेन्द्रो विजयतवरात्

महापाध्याय-श्रीधर्मसागरगणिवरविरचिता स्वोपहृतिसमलङ्कृता

श्रीमहावीरविज्ञप्ति द्वात्रिंशिका ।

प्रणम्य परमानन्दचन्द्र शत्रार्चितव्रम,
श्रीमद्वीरजिनाधीश, विघ्नौघेभृगाधिपम् ॥१॥

श्रीमद्विजयदानाह, नत्वा सूरिनतव्रम,

स्वापक्षां विवृणोमि श्रीवीरद्वात्रिंशिकामहम् ॥२॥ युग्मम्

अथ श्रीमहावीरविज्ञप्तिद्वात्रिंशिका चिकिपु निर्विघ्नसमा-
त्रिकामो मगलार्थं विज्ञाप्यस्यैवाहतो नमस्तृतिमाह—

श्रीमत्सर्गिजनार्चितव्रमयुग मश्रान्तविश्रय,

विज्ञान त्रिलमद्वय प्रतिपद्य स्याद्वादमुद्राकितम् ।

विभ्राण वत बाधवन्ध्यवचन चापायगन्ध्यस्थिति,

श्रीमद्वीरजिनेश्वर ! स्तुतिपथ नत्वा नये त्वामहम् ॥१॥

व्याख्या हे श्रीमद्वीरजिनेश्वर ! यतेति कोमलाम्र-प्रणे । त्वां
नत्वाह स्तुतिपथ नये इत्यवयव । त्वां त्रिलक्षण ? श्रीमत्सर्गि-
जनार्चितव्रमयुग । श्रीमत्सर्गिजनो महर्द्धिकरानादिसुरवगस्तेना-
र्चित-पूजितं, क्रमयुग-यादयुग्म यस्य स त । अनेन पूनातिशयो
दर्शित । त्वा किंचक्राण ? विभ्राण दधान, किं ? , विज्ञान-

विशिष्ट सामान्यविशेषाद्यनन्तधमात्मकाशेषपट्यायविषयक ज्ञान,
केवलज्ञानमित्यथ । ननु विशेषावबाधक ज्ञान सामान्यावबोधक
च दशनमिति प्रवचनवचनान् कथं ज्ञानस्य सामान्यावबोध-
कत्वमितिचेन् । मैव, ज्ञानदशनयो क्रमेण सामान्यविशेषानव-
बोधकत्वे सप्रज्ञस्य सवज्ञत्वसवदर्शित्वयो-याघातापत्तेस्तथा च-

“सभिन्न पासतो, लोमलोग च सवर्धो सव ।

त नत्थि ज न पामइ, भूअ भव भविम्म च ॥

इति सिद्धात्तत्राधा स्यान्, तस्मान् ज्ञानदशनयोस्तुल्यविष-
यत्वेऽपि ज्ञाने सामान्यमुपसजनीभावेन विशेषस्तु प्रधानभावेन
विषयीस्यान् दशने च सामान्य प्रधानीभावेन विशेषस्तूपसज-
नीभावेन चति विशेषो बोध्य । उक्तञ्च—

“य एव हि उपसजनीकृतममतायधमा विषमताधमविशिष्टा
ज्ञानेन गम्यते त एवोपसजनीकृतविषमतायधमा ममता
धमविशिष्टा दशनेन गम्यते इति स्याद्वादमञ्जयाम् ।

अत्र ममतायमा सामान्या विषमताधमाश्च विशेषास्ते च
घटापश्रया पटऽनता, पटापेक्षया च घटऽनता । एव प्रति
पदार्थमयोय द्विकादिसयोगैश्चानता भाया । तद्यथा अनत-
पुत्रलनिपत्रत्वकालादिपञ्चहेतुत्वादिहेतुसूचकधर्मद्रव्यत्वमूत्त-
त्वरूपादिमत्त्रादिसत्तासूचकधर्मविवक्षितेप्सितायसाधनत्वस्वस्व-
माध्यकार्येन्दुकननमोहजनकत्वादिकायसूचकधर्मश्च घट पट-
समान एवेत्यतो घटे पटसामान्यानि, पटे च घटसामान्यान्य-
नन्तानि । तथा मृत्पिण्डचत्रचीपरकुलालचयत्वादिकारणसूचक-

धर्मं पार्थिवत्वपृथुयुधोदरायाकारवत्त्वादिसत्तासूचकधर्मं जला-
 धारत्वादिवायसूचकधर्मं च घट पटादिभ्यो विपमस्तेन पूर्वोक्ता
 धर्मा विशेषाऽपरपयाया विपमताया आप्यायते । एव पटोऽपि
 तत्तुवेमाकुविदादिजयत्वादिहेतुसूचकधर्मं वनस्पतिकत्वतन्तुम-
 यत्वादिसत्तासूचकधर्मं शीतप्रायकत्वादिवायसूचकधर्मं च
 घटादिभ्यो विपम इति तात्पर्यम् । किंभूत विज्ञान ? सङ्क्रान्त-
 निश्चय, मक्रान्त प्रतिबिम्बित विपयीभूत, विश्वत्रय-जगत्रयी
 यत्र तत्तथा । अनेन ज्ञानातिशया दर्शित । च पुन किंविभ्राण ?
 बाधवध्यवचन । बाध -- पूनापरविग्राहस्तेन बाध्य शून्य,
 परैरबाध्य वा, तच्च तद्वचन च बाधवध्यवचनम् । किल्लक्षण ?
 विलमद्वय प्रतिवच स्याद्वाद्मुद्राङ्कित, विलमन्ति-विनयाद्यु-
 पचारापेतानि, चित्रकारिप्रमेयवाचकत्वेन श्रोतृणा चित्ताहाद-
 कारीणि वा चचासि प्रश्नरूपेण शिष्यवचनानि, तेषामनुप्रादो
 या, प्रतिवचासि च प्रश्नताथनिवचनरूपाणि सिद्धातरूपेण
 गुरुवचनानि, स्याद्वाद्दशचानेकान्तवाद स एव मुद्रा, ततो
 द्वन्द्व, ताभिरङ्कितम्-चिद्दीकृतमलङ्कृतमित्यथ । तत्र चापेक्षिकी
 हि प्रवचने स्याद्वाद्दमुद्रतिवचनान् स्याद्वादापेक्षयाऽवगतव्य,
 अपेक्षा चैव-एकस्मिन्नेव विवक्षितघटादिवस्तुनि स्वरूपापेक्षया
 मत्त्व, पररूपापेक्षया चासत्त्वमित्यादि । तादृशाथविबोधक-
 वचन तु स्याद्घटोऽस्त्येवेत्यादिरूपेण सकलादेशरूपमयसात्त-
 व्यम् । तच्च युगपदन तदधमात्मकवस्तुवाचक । उक्त च प्रमाण-
 नयतस्वालोकादकारे—

“प्रमाणप्रतिपन्नानन्तधमात्मकवस्तुन फालादिभिरभेद-
 वृत्तिप्राधान्यादभेदोपचाराद्वा यौगपद्येन प्रतिपादक यच्च भव-
 लादेश” इति । एतद्विस्तारार्थनिज्ञासुना तु रत्नाकरायतारिकाऽ-
 वलाकनीया । अनेन वचनातिशयो दर्शित । पुन किंभूत त्या ?
 अपायवध्यस्थिति, अपायैरुपद्रवैवन्वया शून्या स्थिति स्वप्रभृति-
 मयादा यस्य न तमनेनापायापगमातिशयो दर्शित । तदशनेन
 च दर्शितारचत्वारोऽपि मूलातिशयास्तेषां माधकता स्याद्वाद्म-
 ज्ञयादिप्रधानतयाऽवमातव्या । विशेषणां माधकतात्वेव-
 श्रीमदिति र्गर्गिनविशेषण देवेष्वपि महद्विक्रतामूषनाथ ।
 मा च शत्राणिनामवेति । समान्तपिरवग्रयमिति विज्ञानविशेषण
 लोकप्रसिद्धप्रभृतत्वज्ञापनाथ । एते हि विश्वत्रयगोचर शान-
 मुत्कृष्टनुन्वते, लाकात्तर तु लोकालोकप्रकाशन शान्तमुच्छ्रित,
 तदानां विश्वत्रयपदमलोकस्याप्युपलक्षकम् । बाधनध्यमिति
 विशेषण वचनस्यापादेयत्वज्ञापनाथ, बाध्यवचनस्यानुधादे
 यत्वाद् । बाध्यत्व चात्र पूवापरविरोधित्वमित्यादि । अबाध्य-
 त्व कुत इति विशेषणद्वारा हेतुमाह-किलक्षण यच्च ?, यिलमदि-
 त्यादि । तच्चैव-यद्वचन निर्दोषपूवपक्षसिद्धान्तात्मक भवति
 यच्च स्याद्वाद्मुद्राद्धित भवति, तत्परैर्बाधयितुं न शक्यत
 इत्यथ । श्रीमद्दीरतिपद वक्तमानतीर्थाधिपतिनामज्ञापनाथ ।
 श्रीमद्दीरेत्यादि सम्बाधनपदमनुक्तसयोधनशब्देऽपि सम्बन्ध-
 नीयमितिकाव्याय ॥

अथ भगवद्गुणानामानत्याद्वाग्गोचरीकृतमसामध्य दृष्टा-

न्तद्वारात्मनो दशयनेव शक्त्यनुसारेणावश्यवक्तव्यताविपर्ययिणी
चित्तस्थामेव प्रतिज्ञा सूचयन्नाह—

ऐश्वर्यादिगुणैकलेशमपि ते वक्तुं न योगीश्वर,
कोटीकोटिनिजायुपापि विभवे जिह्वासहस्रैरपि ।
तन्मेऽपि स्पृहयालुता हितवती तत्राऽस्तु तद्वत्पुन,
विनम्राविति नोचिता तव पुर प्रत्यर्व्यसौ तप्तये ॥२॥

व्या०—यत्तदोर्नित्याभिमतधात् धरमात् कारणात् हे श्री
भट्टीरजिनेश्वर ? आस्ता जडमतिर्मादृशी जना, यागीश्वरोऽपि
केचित्तपि, आस्ता समप्रभावेनकाऽपि गुण, ऐश्वर्यादिगुणैकलेश
मपि प्रभुतादिगुणैकदेशमपि, वक्तुं-वाग्मोचरीस्तु न विभवे
चेन समर्थो भवेदित्यवयव । क्व कृत्वा ? कोटीकोटिनिजायु-
पापि जिह्वासहस्रैरपि । कोटीकोटिशब्दो हि कोटीकोटिगुणि-
तादिसरयानामुपलक्षक । तृतीया चात्र करणार्थे । करणत्व च
भगवद्गुणवर्णने जिह्वायुपोर्लोकप्रतीतमेव । एतावता भगवद्-
गुणवर्णने सामर्थ्याभावेन योगीश्वरस्यापि स्पृहयालुता सूचिता,
तन् तस्मात्-कारणात् तद्वत्तस्येव तद्वन् योगीश्वरग्येवेत्यथ । तत्र
त्रद्गुणवर्णने मेऽपि ममापि, स्पृहयालुता कदाह त्वद्गुणान्
वाग्माचरीकरिष्ये इत्येवरूपेणेच्छुकता, हितवती हितकारिणी,
अस्तु भवतु । अनेन त्रद्गुणवर्णने यागीश्वरद्वारा स्वस्य सुत
रामसामर्थ्य स्पृहयालुतायाश्चौचित्य सूचितम् । अथ न सव-
त्रापि एवौचित्यमित्युपदशयन् प्रतिज्ञा ५

‘तद्वदि’त्यादि । हे श्रीमद्वीर ? पुनस्तद्वदमौ तव प्रत्यर्थांति क्षत्रये
 क्षापनाय, तव पुरो विज्ञप्तौ विज्ञापने, स्रष्टयाऽनुता नोचिता-न
 हितवती स्यान् । तद्वन्द्वन्द्वस्तु छाष्टाघण्टान्यायेनेहापि योज्य ,
 पर भिन्नार्थभाग् । भिन्नाधता च मवादेशुद्धिस्थवाचकत्वेन
 पूर्वं तद्वन् योगीश्वर्यदिति व्याख्यातम् । इह तु तस्मिन्निव
 तद्वन्, त्वद्गुणवणने इवेत्यथ । अय भाव हे स्वामिन् ? यथा
 त्वद्गुणवणने स्रष्टयाऽनुता हितवती, न तथा तव पुरस्त्रद्वैरि-
 क्षापनाय-विज्ञापने मा हितवती, किन्तु ‘त्रिपत्तये वैरिचिरवास’
 इतिवचनात् नामगाहमागु स्वामिन पुरा वंरी वागोचरीकत्तव्य
 एवेति । अनेन त्रिभुपुरस्ताद्वैरिक्षापनविज्ञप्ति करिष्यामीत्येष
 रूपां हृदयस्थामेव प्रतिज्ञां क्षापितवान् । तत्र वैरिक्षापनविज्ञप्ति
 स्वामिभक्ति स्वामिभक्तानां चानुग्रहहेतुरिति वाध्यम् । अत
 एवान्तरकाये त्वद्भक्तिनुन्नत्यमात्मनश्चतुर्थेकाव्ये च ‘नाम-
 ग्राहनिरूपिता हितममी तीर्थस्य ते स्यु’रित्यादि वक्ष्यतीति
 काव्याथ ।

अथ यावद्यथा चिन्तित वागोचरीकृतमशक्यमिति यायात्
 चित्तस्थामपि प्रतिज्ञा सङ्कोच्य स्वशक्यनुसारेण वागोचरी-
 करणाहामेव प्रतिज्ञामाविष्कृतनाह—

तत्रापीश ! पुरा पुरातनमर्दीयाऽऽचार्यवर्यं पुर ,
 प्रज्ञप्ता यदमी द्विप करकरग्राह परित्यज्य यान् ।
 वाचाऽऽना प्रतिपद्य ये त्वदरयस्तानेव वागोचरी
 कृते सर्वविदस्तत्रापि पुरतस्त्वद्भक्तिनुन्नोन्नत ॥३॥

व्या०—हे ईश ! सबविदस्तथापि पुरत —सर्वज्ञस्य भवतोऽपि पुग्मत्तात्, त्वद्भक्तिनुनो नत —तव भक्त्या प्रेरितः सन्नुनर्ति प्राप्त, एवविधोऽहं । तत्रापि त्वद्वैरिष्वपि वाचाऽऽज्ञा-वचामात्रण त्वदाज्ञा, प्रतिपद्य स्वीकृत्य, ये त्वदरयस्त्ववैरिणा वतन्ते, तानेव वाग्माचरीकुर्वे वचोगोचरान् विदधे इति प्रतिज्ञाऽनय । तानेवेत्यत्रकारोऽन्ययोगयवच्छेदाथ । तेन वचोमात्रणापि त्वदाज्ञामनङ्गीतुर्वाणा ये साङ्ख्यादयस्तान् वाग्माचरीकुर्वे इत्यर्थ । तन्निदान पूवाद्वैतोक्तमवगन्तव्य । तच्च सचन्द्रोऽपि पुरस्ताद्वाग्माचरीकरण तत्कृत इति श्रुतिवृत्त-विशेषणद्वारा हेतुमाह—कीदृशोऽहं त्वद्भक्तिनुनानत । यो हि त्वद्भक्तिनुनो नत स त्वत्पुरस्ताद्वैरिज्ञापने विलम्ब न कुवात्, त्वद्भक्ते सदृशत्वभावत्वान् । अथ पूवाद्वैत सङ्वाच-माह—तानेव वाग्माचरीकुर्वे, किं कृत्वा ?, परित्यज्य, कान् तान् ? यत्तदोर्नित्याभिमम्बधान् यान्, कुतस्तान् ? [कान्] यद्-यस्माद्योऽमी प्रत्यक्षा साङ्ख्यादयो दस्यव, करेण कर गृहीत्वेत्यथवत्त्रियाविशेषण, करकरमाह यथा स्यात्तथा पुरा-पूथ, पुरातनमदीयाऽऽचायवर्षे । पुरातना-जीणा ये मदीया आराध्यत्वंन ममताबुद्धिविषया ये आचायवया - आचार्य-प्रधानाम्तैस्तव पुरस्तात् प्रज्ञप्ता प्रकाशिता । अय भाव-श्रीमम तभद्रश्रीहेमाचायादिप्राचीनाचार्यैश्चतुविंशतिजिनस्तवन-श्रीमहावीरद्वात्रिंशिकादिपु करेण कर गृहीत्वा ये साङ्ख्यादयः प्रसिद्धद्वेषिणस्तव पुरस्तात्प्रज्ञप्तास्तान् परित्यज्य देवोऽहंनु मुसापु-

गुरुरित्यादिवचामात्रेण नवाक्षामङ्गीकृत्यापि मधुपिधान-
विपकुम्भसदृशा ये तव चरिणस्तानेव तत्र पुरस्ताद् धाम्गोचरं
कुर्वे इति कात्याय ॥

अथ प्रतिक्षारूढा कतिमहर्त्याका इति दशयन् महत्तु-
प्रीतिसूचागर्भित काव्यमाह—

स्वामिन् सम्प्रति तेऽपि बहुशस्तत्र प्रसिद्धा दश,
शेषा* किञ्चिदकिञ्चिदेतदितर तद्बोधनोप्याश्च ते ।
नामप्राह्निरूपिता हितममी तीर्थस्य ते स्युस्तत ,
प्रीतिगाढतरेप्सिता च सतत स्यादावयोस्तन् शृणु ॥४॥

व्या०—हे स्वामिन् ! तेऽपि प्रतिक्षारूढा अपि, सम्प्रति
प्रस्तुतस्तुतिवृत्तकाले, बहुशा बहुप्रकारा, तत्र-तेषु द्विपत्सु,
दश-दशसङ्ख्याका अनन्तरवक्ष्यमाणकाव्यद्वयोदितनामान
प्रसिद्धा, शेषा द्वित्रा किञ्चित्प्रसिद्धा, एतदितर एतद्व्यति-
रिक्ता अकिञ्चित्प्रसिद्धा-अप्रसिद्धनामान । ये च किञ्चि-
त्प्रसिद्धा अकिञ्चित्प्रसिद्धाश्च ते सर्वेऽपि तद्बोधनोप्या
तव ज्ञानगोचरा, अकिञ्चित्करत्वानाह धाम्गोचरीकुर्वे इत्यथ ।
ये च दशसङ्ख्याका प्रसिद्धनामानस्ते नामप्राह्निरूपिता
स्तीर्थस्य साध्वादिसमुदायस्य, हित पथ्य स्यु । यतस्तीर्थस्य
हित, तत आययो - त्व चाह चावा, तयोरावयोरिप्सिता
चाञ्छिता, प्रीति सतत निरन्तर गाढतरा-अतिशयेन निविडा,

स्याद् भवेन् तीर्थस्य तवाभीष्टत्वात्, अभीष्टस्य हित प्रीति-
हेतुरेव । सततमितिप्रियात्रिशेषणेन प्रीतेरवयवत्व, गाढतरेति
विशेषणेन प्रीतेर्दृढत्वममूचि । सम्प्रतिशब्दन प्रस्तुतस्तुतिकर्तृ-
कालाध्यक्षसिद्धाऽपत्याना द्विपतां प्रहण । तेनाऽनीताऽपत्यानां
जमाल्यादीनामप्रहण, भात्रिदत्तराज काले सर्वेषामपि सम्भावि-
क्षयत्वेऽपि तदविवक्षणं च धोध्यम् । ननु नामप्राह्निरूपण
तीर्थस्य कथं हितमिति चेन् । उच्यते स्वामिपुरिणो हि स्वामिन
प्रत्युपसगयितुमशक्तास्तत्सम्प्रधिजनानेवोपमगयतीत्यत स्वामि
वैरिणस्तत्सम्प्रधिनस्याऽऽशय प्रतीतिप्रियकीकृतया भवति ।
तत्प्रतीतिं च प्रतिजन धान्द्वारा कर्तुमशक्ते स्वामिपुरस्ताद्
विघ्नान्निद्वारा तन्निवचने सर्वेषामपि तत्सम्प्रधिना युगपत्प्रतीति-
विपयीकृता भवन्ति । तथा च 'ज्ञाता हि वैरिणा नेह प्रभवती'ति
लौकिकप्रवृत्त्यात् स्वामिसम्प्रधिनस्तीर्थस्य ते वैरिण प्रतीति
विपयीभूता उपद्रवयितुमशक्ता भवति । एव च सति तीर्थस्य
हितमेव यन्नामप्राह्निरूपण, तीर्थस्य हितं तत् शृणु श्रवण-
गोचरीकुरिति काव्याथ ॥

अथ स्वस्वकमव्युत्पन्ननामद्वारा नामप्राह प्रसङ्गादुत्पत्ति-
कालं च काव्यद्वयेनाह—

श्रीमद्विष्णुमतोऽडकरामरजनीट् वर्षे १३६ वशासुन्वयान्
राकाङ्कोऽड्कृतिथीन्दुक ११५६ युगनभोर्मे १००४

स्त्रीजिनाचाट्टिपेनु,

विशालः १०१४ मंगलपञ्चम पटनलाके १२३६ द्वयर्द्धराकाग्रही

श्रीमहागणेशदेवतास्तुतिरिषु शास्त्रिचन्द्रे १०५० पुन ॥५॥

अष्टात्रं पवनौ १५०८ निनप्रतिमया स्पष्टी पुन माधुभि-
र्युग्माङ्गोपवनौ च १५६२ सट्टरमति यामाङ्गनाणावनौ

१५७० ।

विष्वाचाद्विमुखा द्विभानिशरभूषणं १५७० बभूवाधम ,
सवऽप्येवमिमे दशापि गिदिश स्त्रीयाऽऽग्रहाद् दुर्ग्रहात् ॥६॥

युग्मम् ॥

श्रीमद्विग्रहत श्रीविग्रहसन्तरेन्द्रालाद् अङ्करामरचरि-
यर्षेऽङ्कमितेऽद् वशामुक्त्याक् स्त्रीमुक्तिनिषेधका, धमूवति
क्रियापद् मयत्रापि सम्बन्धनीयमिलायय । एवमप्येवययाउना
काया । तत्राङ्कगामरजनीशशला प्रमेण तयत्येवमङ्क्या-
याचरा । तथा च 'अङ्कानां यामतो गतिरिति' वचनात्
प्रमेणाङ्कस्थापना १३६ एवविधाङ्कमिते चर्षे, वशाना स्त्रीणां,
मुक्ती मुक्तिनिष्पणे न विग्रते वाग् यानी यस्य म वशामुक्त्य-
वात् । इत् नाम स्त्रीणां मुक्तिनिषेधत्वेन योत्रिकस्य स्वप्नप्रभव
वाध्यम् । नम्र-नम्राट दिगम्बरादिप्रसिद्धनाम्नैव याटिष कथ
नादिष्ट १, इति च १ । उच्यते सद्यकालाध्ययनीय-स्मरणीयमङ्-
गत्कभूतायामहस्तुतौ प्रातरनभिद्येयेन प्रसिद्धाभिधानं सट्ट-
सलिपुत्रप्रसिद्धनाम्नय तदुच्चारो न युस्त । श्रीहेमाचार्यकृत

श्रीमहावीरद्वान्त्रिशिकायामपि तथैव प्रयोगदर्शनात् । एवमप्रेषि
बोध्यम् । अयं भावः श्रीमहावीरनिर्वाणात्तत्रोत्तरपट्टशतेष्वतीतेषु
वाटिकट्टि । उक्तं च—

‘छद्वाससयेहिं नवुत्तरेहिं तद्वा मिद्धि गयस्स वीरस्स ।

नो बोद्धिआण दिट्ठी, रहवीरपुरे समुप्पत्त ॥१॥’ इति । श्रीवीर-
निर्वाणविव्रममवत्सरयोरन्तरकालः सप्तत्यधिकचतुःशतमानः ।
तस्य च प्रागुक्तसङ्ख्यायाः विश्लेषे शेषमेकशतमेकोनचत्वारिं-
शदधिकस्थितं, तस्माद्विव्रमतस्तावता कालेन बोटिकोत्पत्तिः ।
स च बोटिकः प्रवचनलिङ्गाभ्यां सवथा निह्वयः । तस्मत्ताकप-
कस्तु शिषभूतिः सहस्रमहारायापरपयायः प्रतीतः एव ॥ १ ॥
तथाङ्कृतीवीदुक्के नवपञ्चदशैकमितवर्षे, राकाङ्कः पूर्णिमी-
यकः समुत्पन्नः । अथ तिथीदुक्के इत्यत्र कप्रत्ययो बहुव्रीहिसमास-
वशाद् बोध्यः । समासगतित्वेव अङ्काश्च त्रिययश्चाङ्कति-
थयस्ताभियुगित्वाच्चन्द्रसङ्ख्यावाचको यत्र भवत्सरे साऽङ्क-
कतिथान्दुकस्तस्मिन्निति । एवमप्रेषि समासरचना बोध्या । पर-
कप्रत्ययस्य क्वचिद्वचनान् क्वाऽप्यभावो बोध्यः । तथा चाङ्कर-
चना ११५६ एवविधाङ्कमिते वर्षे, राका पूर्णिमा मा पाञ्चिक-
त्वेनाङ्कश्चिह्नः यस्य स राकाङ्कः प्रादुर्भूतः । अयं भावः -
श्रीत्रिक्रमादेकोनपष्ट्यधिकैकादशशतेष्वतीतेषु पूर्णिमीयकमतो
त्पत्तिः । तस्मत्ताकपकस्तु चन्द्रप्रभावात् । तस्मतो पत्तिनिदान-
त्वेव ननपट्टप्रमितं चारित्रैरुपात्तं श्रीमुनिचन्द्रसूरिक्रियमाणजि-
ज्ञायाऽमर्षोत्कपाकृटन

चद्रप्रभाचार्येण श्राद्धप्रतिष्ठा प्ररूपिता । कालान्तरे च मतभेद-
 करणाय पूर्णिमा प्रकाशिता । तत श्रीमुनिचन्द्रसूरिप्रभृतिसम-
 स्तसङ्घेनाऽनेक्युक्तिभिर्नोधितोऽपि स्वाभिनिवेशमत्यजन सङ्-
 घवाह्य कृतस्तत पूर्णिमीयकमतप्रवृत्ति । एवमौष्ट्रिकाणीनाम-
 प्युत्पत्तिराख्या । सर्वेषामपि निमित्तान्तरसद्भावेऽपि रागद्वेष-
 हेतुभ्याऽभिनिवेशस्यावश्यकत्वात् शिवभूतेरिव अभिनिवेशम-
 तरेण परम्परायाततीथत्यागस्थाशान्यत्वात्, पर दिगम्बर पूर्णि-
 मीयकौष्ट्रिक पाशचद्रा अनन्तरसङ्घनिगतत्वेन सङ्घवाह्या ।
 स्तनिर साद्धपूर्णिमीयकौ तु पूर्णिमीयकमूलकत्वेन सङ्घवाह्या-
 ह्यौ । आगमिकस्तु पूर्णिमीयकाश्चलिकमतद्वयमूलकत्वेन बाह्य
 बाह्य एव । कटुस्तु त्रिस्तुतिमतगृहस्थत्वेन सङ्घवाह्याति-
 बाह्य । लुम्पास्तु लेखकमूलकत्वेनाव्यक्तनामा बोध्य । च-
 द्यस्तु लुम्पाकनिगतत्वेनायक्तवाह्य इत्यादि स्वयं बोध्यम् । ननु
 पूर्णिमीयकमते कासाञ्चिपूर्णिमानां पाक्षिकत्वेन स्त्रीकार,
 कासाञ्चिच चतुर्मासीत्वेनेत्यतस्तस्य राकाङ्क इति नाम न म्ब-
 कमप्रभव, त्रितु सवासासामप्यमावासीना पाक्षिकत्वेन
 स्त्रीकारात् आमावासिक इति नाम स्वकमप्रभव युक्तमिति
 चेत् । सत्यम्, यद्यप्येवमस्ति, तथापि लोकप्रवृत्त्यनुसारेण प्रवृत्तेन
 दोष ॥ २ ॥ तथा युगनभोर्के-चतुश्शूचद्वादशमिते वर्षे, स्त्री
 जिनाऽचाद्विषन् स्त्रीजिनपूजानिषेवकृन् चामुण्डिकौष्ट्रिकापर
 पर्याय परतर समुत्पन्न । अयंभाव श्रीविक्रमतश्चतुस्तरद्वा-
 दशशतेषु परतरमतोत्पत्ति, तमताकपकस्तु जिनदत्ताचाय । ये

केचित् सरतराणामुत्पत्तिं श्रीजिनेश्वरसूरितो वदन्ति, ते सरत-
 राणामपत्यान्येन, न पुन कश्चिन् शास्त्रज्ञ, तथाविचारस्था-
 नुपपत्ते । तदनुपपत्तिजिज्ञासुना तु मत्सृतौष्ट्रिमतोत्सूनप्रदी-
 पिकाऽरलोकनीया ॥ ३ ॥ तथा विश्वार्के चतुशद्वादशमिते
 वर्षेऽम्बरपङ्क्तौऽञ्जल समुत्पन्न । अय भाव -श्रीविक्रमतश्चतु
 दशाधिकद्वादशशतेषु अञ्जलमतात्पत्तिस्तमताकपकस्तु एकाक्षो
 नरमिहोपाध्याय ॥ ४ ॥ तथा पङ्क्तौष्ट्रिमतोत्सूनप्रदी-
 पिका द्व्यधिकद्वादशशतेषु साद्धपूर्णिमीयक समुत्पन्न । अय
 भाव -श्रीविक्रमत पट्टिशान्धिकद्वादशशतेषु साद्धपूर्णिमीयक-
 मतात्पत्ति । तमताकपकस्तु सुमतिर्लिहाचाय ॥ ५ ॥
 तथा पुन स्वाक्षद्विचन्द्रे शूयपञ्चद्वयेकमिते वर्षे श्रीमशास-
 नदेवतास्तुतिरिषु आगमिक समुत्पन्न । अय भाव श्रीविक्रमत-
 पञ्चाशान्धिकद्वादशशतेषु त्रिस्तुतिकोत्पत्ति । तन्मताकपकौ
 तु शीलगणदेवभद्राविति ॥ ६ ॥ तथाऽष्टाभ्रेष्वयनौ अष्टशून्य-
 पञ्चैकमिते वर्षे, पुन जिनप्रतिमया स्पर्द्धी-जिनप्रतिमाचैरी
 लुम्पाक ममुत्पन्न । अय भाव - श्रीविक्रमतोऽष्टोत्तरपञ्चदशश-
 ते 'लूका' इति लाकोक्त्या लुम्पाकमतोत्पत्ति । तमताकपकस्तु
 मतसदृशानामा लूकारयो लेखको बोध्य । वेपथारित्व चास्य
 विक्रमत स० १५३३ वर्षे बोध्यम् ॥७॥ तथा युग्माङ्गोप्सवनी-
 द्विपट्टपञ्चैकमिते वर्षे, लालाघण्टान्यायेन पुन शब्दाद्वा स्पर्द्धी-
 शदस्योभयत्र सम्प्रधात् साधुभि स्पर्द्धी साधुचैरी यथाय-
 नामा कटुक समुत्पन्न । साधुचैरित्व चास्य सम्प्रति साधवो

न दृष्टिपथमायातीति कटुकभापया बोध्यम् । तेन वस्तुत सर्वे-
 पामपि साधुद्विपित्वेऽपि तथाविधकटुकभापाया अभावात्तेभ्य
 पाथक्यान् नाम्ना साङ्क्यमिति । अय भाव श्रीविग्रमतो
 द्वापत्यधिकपञ्चदशशतेषु कटुकमतोत्पत्ति । तमताकपमस्तु
 कटुकनामा गृहस्थ ॥८॥ तथा व्यामाश्वनाणायनौ शूयसप्तप-
 ञ्चैकमिते वर्षे, सङ्करमतिर्वीचामती इति लोकस्त्र्या व ध्य-
 मति समुत्पन्न । अय भाव -सप्तत्यधिकपञ्चदशशतेषु वीजामतो-
 त्पत्ति । तमताकपमस्तु तुम्पाकमतात्रिगतो वीजुनामा
 वेपधर ॥९॥ तथा द्विवात्रिशरभूमिते वर्षे द्विसप्तपञ्चैकमिते वर्षे,
 त्रिन्वाचाद् विमुख -त्रिन्वाचादुजन । तुजनत्र चास्य त्रिनप्रति-
 मापूनाङ्गीकारेऽपि सायद्यत्वधिया साधुपदेशानङ्गीकारात् ।
 अय भाव -श्रीविग्रमतो द्विसप्तत्यधिकपञ्चदशशतेषु पाशमतो-
 त्पत्ति । तमताकपमस्तु नागपुरीयतपागणात्रिगत पाशचद्र-
 नामोपाध्यायो बोध्य ॥१०॥ अय प्रागुक्ता दशाध्यमी अयोन्य
 कीदृग् स्त्रभावा इति दशयति सर्वेऽपीमे प्रागुक्ता त्रिगम्बरादि-
 पाशचद्राता दशापि त्रशमद्स्याका अपि, कीदृशा ? विदिश -
 प्रवृत्तिप्रवृत्तणाभ्यामन्योच विन्द्या दिशो गमनमागा येषा ते
 विदिश , परम्पर भिन्नमागप्रवृत्तका अयोन्य विवादाऽ-पत्र-
 मागप्रकाशना अयोन्य स्पर्द्धिन इतियावत् । अत एवायोन्य
 विवादे सति यायप्रात्यभिलाषेण सङ्घ प्रत्यागता सङ्घेन
 सर्वेऽप्ययायिन एव क्तव्या । उक्त च—

वादिनोऽपि मियो यूय, कुपक्षा सङ्घमागता ।

सर्वेष्वयायिन यूय, तस्करा इव भूपति" मिति । स्पष्टिन
 कम्मान् ?, स्त्रीयाऽऽग्रहान्, स्वकीयो य आग्रह कदाग्रहोऽस-
 त्यमपि स्त्रीपात्त न त्यस्यामीत्येवरूपेणाभिनिवेशमिध्यात्व-
 रूपस्तम्मात् । किम्भूतान् ? दुग्रहात् दुग्रह इव दुग्रहस्तम्मात् ।
 अयेऽपि ये दुग्रहग्रस्ताम्ते यत्तत्प्रलापिनो भवति, तथाऽमी
 अपीतिभाष । नत्रमीपा स्वस्वप्रभयनामकत्व तावत्तदपत्याना
 विद्यमानत्वेन प्रतीतमेव, पर मताऽऽकपकालादि उता ज्ञात-
 मिति चेत् । उच्यते दिग्मन्त्रमताम्पक शिवभूतिस्तु श्रीआ-
 वश्यनियक्त्यादेरवगत । उत्पत्तिकालोऽपि तत एव । पूर्णि-
 मीयनादिपञ्चमस्य तु चन्द्रप्रभ चित्तन्त नरसिंह-सुमतिरसिंह-
 शीलगणनामान क्रमेण मताऽऽकपका उत्सूत्रककुदालान्-
 भ्यो उगता । कालोप्युक्तलक्षणन्तत एव । लुम्पाकादिचतुष्क-
 स्य तु मत्सदृशनामानो मताकपका स्वस्वमतेभ्य एवावगता ।
 कालस्तु आधुनिकत्वेन सत्रनप्रतीत एव । अल्पकालातरित-
 तेनैकम्मादपि ब्रह्मान् श्रयमाणत्वान् । आदिशान्तिह्रयत्व ।
 तच्चागमत्रिरुद्धप्ररूपणादशनेनाऽऽगमादेवाऽवगत । आगम-
 विरुद्धप्ररूपणा तु अस्यामेव स्तुतौ भगन्त्पुरो विज्ञप्तिद्वारा प्रादु-
 ष्करिष्यते । बहुसम्मताऽऽगमशानप्रतीतिकर्तृणा तु श्रीमलय-
 गिरिविरचितश्रीआवश्यकनियुक्तिवृत्तिरत्र शरणम् । यतस्तत्रो-
 पधानादि तपोनिषेधका सर्वेऽपि निहवा एवोक्ता । उक्त च
 तत्रैव—

“बहुरय पएस अव्यक्त समुच्छ-दुग तिग अबद्धिआ चेष ।

मत्तेऽनिह्वगा रलु, तित्थमि उ चद्धमाणस्म"त्ति । आवश्यक
नियुक्तिगाथावृत्त्येकदेशो, यथा सप्तैतेऽनन्तरोदिता । उप-
लक्षणमेतन् । तेनोपधानाद्यपलापिनोऽपि 'निह्वगा रलु'त्ति
तीथकरभापितमथमभिनिवेशवशात् निह्वनुवतेऽपलपतीति
निह्वगा । एते च मिथ्यादृष्टय सूत्रोक्तार्थापलपनात् ।
उक्त च—सूत्रोक्तस्यैकम्याप्यरोचनादक्षरस्य भवति नर ।

मिथ्यादृष्टि सूत्र हि न प्रमाण विनाभिहितम् ॥ १ ॥
रलिनि विशेषणे । किं विशिनष्टि ? एते साक्षादुपात्ता
उपलक्षणमूचिताश्च दशविसवादिनो द्रव्यलिङ्गोनाभेदिनो
निह्वगा । घोटिकास्तु वक्ष्यमाणा सव्विसवादिनो भिन्ना
निह्वगा इति, तीथ वधमानस्ये'ति श्रीमलयगिरिवृत्ति पत्र २१२
द्वितीयग्रण्डे । उक्तनामानध्वामी अप्युपधानादितपोनिषेधका
एव । तस्मान्निह्वगा इति । यद्यपि ररतरस्योपधाननिषेधक-
कच नाममात्रेण नास्ति, तथाप्यादिशदसूचितत्रिचतुरादि-
द्रव्यापेताऽऽचाम्लान्तितपोनिषेधकत्वेन सोप्युपात्तो दृष्टय ।
एतेन प्रवचनात्ता सप्तैव निह्वगा भवति, नाधिका इति प्रल-
पतीऽपि परास्ता, अधिकानामप्यागमे श्रवणात् । तस्माज्जमा-
ल्यादिनिह्वगसप्तकनिर्दशन भाविनिह्वगाना दृष्टान्तायैव बोध्यम् ।
उक्त च—

“जायरिअपरपरण आगय जो उ आणुपु वीए ।

कोवेइ छेअवाइ, जमोलिनास स नासिहि ॥ १ ॥ त्ति सूय-
प्रज्ञप्तिनियुक्तौ । तथा नामप्राहेणाध्यधिकनिवचन यथा

दिगम्बरम्याधरयकनियुक्तौ, पूर्णिमीयकादिपञ्चकस्य तृसूत्रकन्द-
कुहालादौ, शेषाणां तु ततोऽप्यधमत्वान् स्फुटमेव । उक्ताथ-
मङ्गमाहककाव्यद्वय त्रये—

“श्रीमद्विष्णुमताऽङ्करामरजनीशाब्दे १३६ भवद् घोटिको
भूतिनामशिवात्रवेपुगिरिरो ११५६ चन्द्रप्रभ पौर्णिम । वेदा-
भ्रारुण १००४ औष्ट्रिको जिनपदाद् दत्ताह्वयाद्योऽभवत्,
पिशवाकं १२१४ नरसिंहतोऽञ्चलमत राकाङ्किताग्निगतम् ॥
सिंहात्पाक् सुमते पट्टमिस्त्रिणे १२३६ ऽञ्च सावराकाङ्कित,
जात त्रिस्तुतिक च शीलगणतो व्यामेन्द्रियाकं १०५० कलौ ।
लुम्पाको वसुरेन्द्रिये दुपु १५०७ कटुर्द्धापष्टितिष्यदके, १५६०
वन्ध्य स्त्राद्रिनिधौ १५७० तथा च दशम पाशोऽभिसप्ता-
क्षकौ १५७० ॥ ० ॥

शिवाद् भूति शिवभूति, जिनपदाद् दत्ताह्वयाद् जिनदत्त-
नाम्न, प्राग्-पूर्व सुमतियस्यैवविधात् सिंहान् सुमतिसिंहा-
दित्यथ ॥

अथ दशानामप्यमीषा कुविकल्पनाविष्करणपुरम्पर तन्नि-
राविकीषुयथादेश निर्देशमिति न्यायात् प्रथम काव्यद्वयेन
प्रथममुद्दिष्टस्य दिगम्बरस्याभिप्रायमाविष्टृत्य तन्निराकुवत्राह—

स्त्रानिर्माणनिराकृतौ च मिचयावृत्यङ्गतालिङ्गता,
द्वार तत्करुङ्कमलानुदयता चेति प्रतिनामत ।

तस्मादथ मतिश्रुते कथमिति स्याता सवस्त्रस्य मे,

प्रनाग्न्यहृदस्ततस्तदरुचेमानान्न ते मान्यता ॥७॥

व्या०—हे स्वामिन् । स्त्रीनिवाणनिराकृतौ-स्त्रीमुक्त्यभावे,
 मिचयाऽऽवृत्त्यङ्गतालिङ्गता-रस्त्रावृताङ्गत्वस्य लिङ्गत्वमिति
 प्रतिज्ञायतो दिग्भ्ररस्य तस्मादेव-उक्तहेतोरथ सवस्त्रस्य
 मे मतिश्रुते कथं स्यातामिति प्रज्ञाशूयहन्तत स्त्रीदृष्टातत
 तदस्ये-केवलज्ञानाश्रद्धानस्य मानाद्-अनुमानात्ते-तव, मायता
 नास्तीत्यस्य । तत्र मायतास्यीकारस्तत्र नास्ति । कोऽथ ?
 सवस्त्रत्वेन त्वं तस्याभिमतो नासि, स्वाऽऽज्ञावर्तित्वेन नप्राप्तो
 वा तत्राभिमतो नास्तीत्यथ । अथ भाव-यथाऽऽत्मप्रदेशाऽ
 सम्बद्धपुद्गलात्मकरणेणाऽऽवृत्तस्त्रीषु केवलज्ञानाभाव, तथा
 पृथिव्यादिसम्पन्नसु पुरुषपि तत्भाव एव, उभयत्राप्यात्म
 प्रदेशाऽऽसम्बद्धत्वेनाऽऽवरणे त्रिणेपाभावात् । प्रकरणात् प्राप्तस्य
 दिग्भ्ररस्य । किम्भूतस्य ? प्रज्ञाशूयहन्, बुद्धिरहितत्वत्व चास्य
 तस्मादेव वस्त्रावृताङ्गत्वादेव ज्ञानत्वेन केवलज्ञानसाम्यात्
 सवस्त्रस्य मे-मम मतिश्रुते मतिश्रुतज्ञाने कथं स्यातामित्यादि-
 विचारशूयचित्तनात् । पुनः त्रिलक्षणस्य ? प्रतिज्ञायत,
 प्रतिज्ञा च स्त्रीनिवाणनिराकृतौ मिचयाऽऽवृत्त्यङ्गतालिङ्गता,
 सिचयेन-रस्त्रेणावृत्तिरावरण यस्यैवत्रिधमङ्ग यस्य तस्य-भाव-
 स्तत्ता तस्या लिङ्गता हेतुव सिचयावृत्त्यङ्गत्वलिङ्गमित्यथ ।
 च पुनस्तत्र द्वारमवातरव्यापार, किं, तत्कलकेवलानुदयता,
 तेन रस्त्रेण, कलो-युक्तो रस्त्रेण वा कला शोभा यस्य स तत्कल,
 परिहितरस्त्र इत्यथ । तस्मिन् मनुष्ये केवलस्य-केवलज्ञानस्या-
 नुदयताऽऽसद्भावता । अथ भाव वस्त्राऽऽवृत्तानां केवलज्ञाना-

नुत्पत्तिस्तनुत्पत्तौ च कुतो माक्षान्तिरिति तात्पर्यम् । प्रथम-
चकारस्तथात्रिधचित्तासामध्यादिहेचन्तरसूचक इत्यश्वराथ ।

भावावस्त्रय-दिग्भ्रमरमते स्त्रीणा मुक्तिनिषेधस्तत्र सवस्त्र-
त्वादया हि हेतवोऽद्यात्तरव्यापारस्तु केवलज्ञानाभाव एवत्यत
स्त्रीनिर्माणनिराकृतौ चत्यादि पृर्वाधम् । प्रयोगस्तु-स्त्रियो न
मुक्तिभानो, वस्त्रावृतत्वात् देशधिरतियदिति । तथा द्वारीभूत
केवलज्ञानाभावोऽयनेनैव माय । प्रयागो यथा स्त्रीणा केवल-
ज्ञान न भवति, वस्त्रावृतत्वादित्यादि । यद्वा वस्त्रावृतत्वेन
हेतुना केवलज्ञानाभाव प्रसाध्य सिद्धेनैव केवलज्ञानाभावरूप-
हेतुना मुक्त्यभाव साध्य । प्रयोगो यथा तत्र केवलज्ञानाभा-
वसाधकमनुमान प्राग्बन् । स्त्रियो न मुक्तिभाज, केवलज्ञा-
नाभावात् सुरवदिति । अथान्तराद्धेन दिग्भ्रमरस्यातिप्रसङ्गा
ऽज्ञानमाह 'तस्मादेवे'त्यादि । अत्र मतिश्रुतयोरुपलक्षणत्वाद-
ध्यादिपरिग्रह । प्रयागी यथा दिग्भ्रमरमते सवस्त्रस्य मत्यादि-
ज्ञानान्यपि न भवेयु, सवस्त्रत्वात् सवस्त्रमिग्यात्वमनुप्यवदि-
ति । यद्वा मत्यादि ज्ञानचतुष्टय सवस्त्रस्य न सम्भवत् ज्ञानत्वात्
केवलज्ञानवन्निति । किमुक्त भवति आत्मप्रदशाऽसम्बद्धपुद्गला-
त्मरूपमपि वस्त्र यथात्मगुणरेखलज्ञानावरण भवितुमर्हति, नहि
मत्यादिज्ञानानामप्यावरण भवतु । उभयत्रापि विशेषाभावान् ।
लोकेऽपि यद्यस्यावरण तत्तज्जातीय वा तज्जातीयानामप्यावर-
णमेव दृष्ट । यथा भित्त्यादिक सूर्यालोकस्यावरण तथाऽऽलोक-
त्वेन साम्यानिशास्त्रेन रत्नप्रदीपाद्यालोकस्याप्यावरणमेव । अत

एवात्मप्रदेशाऽऽसम्बद्धवस्त्रसम्पर्कप्रवृत्तिर्यादिसम्पर्कोऽपि केवल-
 ज्ञानावरण भवत्वित्यभिप्रायेणानन्तरमस्मिन्नेव काष्ठ्ये पुंस्यपि
 केवलज्ञानाभावात् साध्यधिष्यते । किञ्च-यदि शरीरे वस्त्रसम्पर्क-
 समुत्पद्यमानकेवलज्ञानस्य प्रतिबन्धकस्तर्हि उत्पन्नस्यापि केवलस्य
 विनाशकोऽपि भवन् केन निवार्यं ? । यथा मतिश्रुताद्यावरणोदय
 उत्पद्यमानस्य भत्यादिज्ञानस्य प्रतिबन्धकमनयोत्पन्नस्यापि भत्या
 दर्शनाशकोऽपि दृष्टः । यच्च सवस्त्रत्वेन हेतुना केवलज्ञाना-
 भावे साध्ये हेतोरभिद्वत्त्वादिदोषाऽऽकुलत्वेऽपि प्रतिबन्धाऽति-
 प्रसङ्गोद्भावनं तत्रायोऽल्पधियोऽपि प्रतीतिविषयीभवनाथ-
 मितिबोध्यम् ।

ननु हेतोरसिद्धत्वोद्भावना कथमिति चेन् । उच्यते तत्र दिग-
 म्परं प्रत्येव वाच्यं भो नम्राट् । पक्षत्वेनाभिमता म्विय किम-
 सयति न्य मयतिन्यो वा ? । आग्ने, सिद्धसाधन । अस्माकमपि
 तथैवाभिमतत्त्वान् । नहि वयमप्यसयतस्त्रीणा मुक्तिसद्भाव-
 वताम । द्वितीयेऽपि सयतस्त्रीणा वस्त्र किं केवलज्ञानावरणत्वात्
 उत परिग्रहरूपत्वेनासयमहेतुत्वाद्वा मुक्तिप्रतिबन्धक ? न ताव-
 दाग्नोऽनवन्त, वस्त्रस्यात्मप्रदेशाऽऽसम्बद्धपुद्गलात्मकत्वेनाऽऽत्म-
 गुणनेत्रलज्ञानावरणवाऽऽसम्भवादित्यादियुक्त्युद्भावनेनानन्तरमेव
 निरावृत्तत्वात् । किञ्च-सवस्त्रत्व तावत् स्त्रीषु कादाचित्क साध-
 दिक वा ? । प्रथमे तावत्पुंस्यपि कादाचित्कसवस्त्रत्वेन हेतुना
 केवलज्ञानाभाव साध्य, अथवा पुंस्येव व्यभिचारात् । यद्वा
 कादाचित्कसवस्त्रत्वेन हेतुना पुद्गलान्तेन स्त्रीष्वपि केवलज्ञान-

सद्भाष साध्य । तथा च बाध एव, सत्यतिपक्षता वा । द्वितीये पुन स्वरूपासिद्ध एव हेतु, पक्षे तस्याऽऽतनात् । नहि स्त्रीषु सयस्त्रत्व सावदिक, बाल्यावस्थानी स्नानाद्यवसरप्रिशेषे च स्त्रीषु वस्त्रराहित्य सचजनप्रतीतमेव । तस्माच्च वस्त्राभावयति मनुष्ये केवलज्ञानोत्पत्तिस्वीकारेऽऽस्थाविशेषादौ स्त्रीष्वपि वस्त्रराहित्यात्केवलोत्पत्ति केन वारयितु शक्या ? । अथ परिग्रहरूपत्वेनाऽऽमयमहेतुत्वान्ति द्वितीयविकल्पे तु सयस्त्रियो न सिद्धिमधिरोहति, वस्त्रादिपरिग्रहोपेतत्वाद्देशविरतवदिति प्रयोग सम्पन्न । तथा च हेतु स्वरूपासिद्ध एव । नहि मयतस्त्रीणा वस्त्रादि परिग्रह भवितुमहति, तासा वस्त्रादे सयममात्ररक्षाथमेव धारणात् । उक्त चागमे—

“अपि यत्थ च पाय वा, क्वल पायपुत्रण ।

तपि सन्नमलजट्टा, धारिति परिहरति अ ॥ १ ॥

न मो परिग्रहो वुत्तो, नायपुत्तण ताऽणा ।

मुच्छा परिग्रहो वुत्तो, इअ वुत्त महेमिणा” ॥ २ ॥

इति । न च स्वनिश्चितत्वेन वस्त्रादौ मूच्छा भवत्येवेति शङ्कनीय । स्वशरीरशिष्यादावपि तथात्वेन मूर्च्छाप्रसङ्गात् कस्यापि मोश्रावाप्तिन स्यात् ।

किञ्च-भा क्षपणक^१ अवलानामम्नरपरिभोग कि तीथकरो पदिष्ट ? तथ मताऽऽकपकशिषभूतिप्ररूपितो वा ? अशान्यपरित्यागकृतो वा ? । जाद्ये तावदवश्य वस्त्राऽऽवृत्तानामव मुक्ति सिद्धा । यत मे प्रवृत्ति स्वाथकारुण्याभ्या

वचनात् परमप्रेक्षावत्त्वेन परमकारुण्यभाजो हि भगवतो
 नाऽऽलाना मुक्त्युपघातकमुपदिशति । तथात्वे ह्यास्तौ ताव
 दन्यहो कनिद्या जपि भगवन्तो भवेयु । उक्त च लौकिके -
 “बाह्यप्रीतिघातका स्युरधमाधीशा श्रपाका इवे”त्यादि ।
 द्वितीये तु तामि शिवभूते किमपराद्ध ? येन पापात्मनाऽऽलाना
 वस्त्रदानेन मुक्त्युपघाता विहित । न ह्यान्तरवैरमन्तरेण कश्चि-
 त्त्थाविधात्कृष्टायसम्पदागमनिवारको भवति ।

ननु भो ! शिवभूतिना वस्त्रदानेन स्त्रीणां ब्रह्मचर्यादिरश्वार्थमेव
 विहितमिति चत् । चिर जीव, येनाऽऽयाताऽसि स्वयमेव
 मदुक्तमार्गेण । यतो यद् ब्रह्मचर्यादपालनहेतुस्तत्सयम प्रति
 हेतुरेवेत्यत सिद्ध प्रत्युत निष्पत्तिमहताहेतुस्त्रपात्रादि, तत्कुताऽ-
 सयमहेतु, कुता वा मोक्षोपघातकमिति त्वयापि सवस्त्रम्य
 मुक्तिव्यवस्थापिता । एव तृतीयेष्वशक्यपरित्याग किं शरीरा-
 बयवसहात्पन्नत्वात् कणवधरन्धरीरसम्बद्धकृतनिकारत्वाद्वा ? ।
 उभयथापि प्रत्यक्षवाच, बाल्यावस्थायामिवायात्रस्थास्वपि
 स्नानाद्यवसरप्रिशेषे वस्त्रराहित्यस्य सवजनप्रतीतत्वान् । अथ
 चकारमुचितहेतुप्रयोगो यथा-स्त्रियो न मुक्तिभाज, तथापिध-
 चित्ताऽसामव्यात् नपुंसक्यदिति । तत्र तादृशसामव्याभाव-
 स्तासां किं गतिस्वाभाव्यान् जातिस्वाभाव्यात् उत महननादि
 सामम्यभावात्पुरुषेभ्यो हीनत्वाद्वा ? । न तावदाद्यो, मनुष्य-
 मात्रस्यापि माक्षानात्प्रसक्तं । तच्च तवाप्यनिष्टमेव । द्वितीये,
 का जाति ? पञ्चेन्द्रियत्व स्त्रीत्व वा । आद्येऽनन्तरीक्षत्रत्वा-

प्यनिष्ट । द्वितीयं, स्त्रीजातेस्तथाविधचित्तासामर्थ्यं किं प्रमाणं ? प्रत्यक्ष परात् वा । न तावत्प्रत्यक्षं, तदथावयोधरूपस्य प्रत्यक्षस्य तवामम्भवात् । द्वितीये त्वनुमानागमौ वा ? । न तावदनुमानं, तथाविधमाध्यसाधकहेतोरदर्शनात् । न च सप्रमनग्वृथिवी-गमनासामर्थ्यमेव तत्र हेतुरिति वाच्यं, तस्य तीव्रकरबलदवादी व्यभिचारात् । तेषां तत्र गमनसामध्याभावेऽपि मुक्तिगमन-सामर्थ्यसद्भावात् । किञ्च—नहि मुक्तिगमनं प्रत्यघोगतिगमन-सामर्थ्यं हेतुं, मत्स्यादीनामपि मुक्तिगमनसामर्थ्यप्रसक्तेः । तेषामघातिगमनसामर्थ्यसद्भावात् । नाप्यागमः, प्रत्युत मुक्ते प्रतिपादनातिपथवचनस्याऽऽगमवाधितत्वात् । आगमो यथा—
 “समगस्त भगवओ महावीरस्त सत्त अतेवासीसयाइ सिद्धाइ जाय सब्बदुक्खप्पहीणाइ चउदस अजिअ । सयाइ सिद्धाइ ति एव सहननात्तिसामग्ग्यभावलक्षणोऽपि हेतुरागमवाधितत्वेन स्वसाध्य साधयितुमसमथ एव । आगमवाधितत्वं च सिद्धि-सिद्धौ सिद्धमेव । न हि सहननादिसामग्ग्यभावे मुक्तिप्राप्तिः । एव पुरुषेभ्यो हीनत्वादितिहेतुन समीचीनं, यतः पुरुषेभ्य इत्यत्र सर्वपुरुषेभ्य वतिचित्पुरुषेभ्यो वा ? । नाद्यं, स्वरूपासिद्धे नहि त्वदीयमतप्रासितप्रतियोगोऽपि चाण्डालान्पुरुषेभ्यो हीनतया त्वया व्यपत्तिश्यते । द्वितीये, गणधरादीनामपि मुक्त्यवाप्तिन स्थान् । तेषां तीव्रकरपुरुषेभ्यो हीनत्वादित्यादि । अथाऽऽशाम्बरस्यातिप्रसङ्गाऽज्ञानमुद्भावे स्त्रीदृष्टा तत एव पुंस्यपि केवलज्ञानाऽश्रद्धानानुमानादित्यत्रानुमानप्रयोगो यथा—

पुमासो न केवलज्ञानभाजो, बाह्यपुद्गलसम्पत्तात् वस्त्रावृत-
स्त्रीवदित्यनुमानेन पुस्वपि केवलज्ञानाऽश्रद्धानसिद्धौ मिद्धा सव
ज्ञत्वेन स्वभक्तत्वेन वा भगवदमात्यता दिगम्बरस्य । अय
भाव सवज्ञत्वेन भगवान् दिगम्बरस्य नाभिमतः, दिगम्बरो वा
स्वभक्तत्वेन भगवतो नाभिमत इति ।

ननु सवज्ञो भगवानित्येव रूपप्रचमा केवलज्ञानाङ्गीकारे
सत्यपि कथं तत्र श्रद्धानानुमानमिति चेत् । उच्यते-आस्ता
तावत्केवलज्ञान, प्रवचनापलापिना प्रवचनमात्रस्यापि वचोमात्रे-
णवाङ्गीकारो, न श्रद्धानेन, तेषा स्वकल्पितमतानुसारेणैव प्रवचन-
प्रवक्तव्यान् । तस्माद्वचोमात्रेण तदङ्गीकारो न सत्यतयाऽङ्गी-
कृतः । अन्यथा “चत्वारि कुभा ५० त० महुकुभे नाममेगो
महुपिहाणे, महुकु० विसपिहाणे” इत्यादि । एवमेव ‘चत्वारि
पुरिसजाया ५० त० महु० श्यादिस्थानाङ्गोत्तचतुभङ्गी-
रचनाया र्थयथ्यमापद्येत । अत एवात्रैव प्रतिज्ञाया ‘वाचाज्ञा
प्रतिपद्य येऽदरयस्तानेव धारगोचरीकुर्वे’ इत्युक्तमिति काव्याथ ॥

अथ दिगम्बरस्य विरोधाद्यज्ञानमुद्भावयन्तव तन्चेष्टित-
मुपहसन्नाह—

मन्यानोऽपि जिनशि तजमतनु नाहारहेतुस्थिति,
धमाराधनसाधनान्यपि मुधा बुद्ध्या परित्याजयन् ।

देह प्रत्युत पालयन्निति विमराढाद्यप्रित्सर्गवित् ।

निर्गच्छ्य च निदर्शयन् कुलधूस्तेऽरिर्वर चेष्टत ॥८॥

व्याख्या०—हे सवधि स्वामिन ! विसवात्ताश्वित् ते-
 तवारिर्दिग्मपर, कुल्यधू-कुल्यत्री प्रति निवाच्य जनप्रसिद्ध-
 नाम्ना वागोचरीऋतुमशम्य लिङ्गोपस्यादिक निदशयन वर
 चेष्टते मुन्त्रखण्डा करातीत्युपहास्यमूचमत्रियापदमित्यत्रय ।
 विसवादाद्यविरुध पूवापरविरोधाद्यज्ञानित्य, तत्कथमित्यमुना-
 प्रकारेणेतीति किं ? जिनेशि करलिनि, तैवसतनु तैवसशरीर,
 मवानाऽपि म्बीकुर्याणोऽपि, अपिशदा विरोधोद्भावनाऽपि
 लौकिकविरोधोद्धानेऽपि योय । अतराऽपिशदस्तु आदि
 शदमृचितप्रतिपदा उद्भावको । नाहारहेतुस्थिति । आहाररूपा
 यो हेतुस्तैवमशरीर प्रति कारण तस्य स्थिति विधि न मवान ।
 तथा मुधा यथाधवस्त्रविषयक वेनेभितफलासाधनत्राद्विफला
 या बुद्धिस्तया धमाराधनामाधनानि धममाधनानि रजोहरण-
 मुत्पन्नस्त्रिणादीनि चतुःशापकरणानि, तानि परित्याजयनपि-
 परिहारयनपि देह प्रत्युत पालयन् अल तस्यागापदेशेन देह-
 शरीर धमसाधनजुद्ध्या पालयन्नित्यश्वराथ ।

भावायत्रय काये हि परिणामिकारणमभिगृह्यैवाऽवतिष्ठते ।
 तच्च परिणामिकारण त्रिधा-चिरस्थायि, चिरस्थायि, सन्ना
 स्थायि चेति । तत्राऽचिरस्थायि परिणामिकारण तावत्तन्-
 तत्रादौ नीरानादिक, चिरस्थायि पुनघटपटादौ मृत्पिण्ड-
 तन्त्रादिक, सदास्थायि तु ज्ञानाऽवकाशात् आत्माऽऽका-
 शादिवम्

उक्तञ्च—‘काय तिष्ठेदभिगृह्य, त्रिधोपादानकारणम् ।’

तरौ नीरमिवाङ्गेऽन-मचिरस्थायि कारणम् ॥१॥

मृत्पिण्डाद्य घटादौ यत्तन्निचरस्थायि कारणम् ।

आत्मादिषु यद् ज्ञानान्तौ, तत्तदास्थायि कारणम् ॥२॥

गुणतत्त्वप्रतीये । तथा च बाह्याग्नेरिवाऽऽहाराविनाभावि-
तैत्रसशरीरस्याङ्गीकारे परिणामिकारणताऽऽप नम नमवश्यमङ्-
गीकर्तव्यमेव । तच्च नग्नाटेऽनान्गीकृतम् । अतो विराधाऽ
ज्ञानमेव तस्य । न च केवलज्ञानमाहात्म्यान्निराहारित्वे केवलिन
इति कल्पनीय । एवमपि कल्पेत, यदि मतिश्रुतान्ज्ञानवताम-
ज्ञानिभ्यः क्षुधाया हीनत्वं दृश्येत । तच्च न दृश्यते, प्रत्युत
कतिचिन्ज्ञानिभ्योऽपि क्षुधाया प्रायः दशनात् । किञ्च-
केवलिनो निराहारित्वे कुमारावस्थोत्पन्नकेवलस्यानगारस्यऽऽ
हाराभावं शरीरवृद्धयभावेन त्राल्यावस्थमेव शरीरं भवेत्, न
चैतत्सम्भवति । यत पञ्चपञ्चाशत्सहस्रवपायुष्मस्य श्रीमद्वि-
नायस्य वपशतेऽतिक्रांते केवलोत्पत्तावपि शरीरमानं तु तत्कालं
सम्भवि धनुषां पञ्चविंशतिरेवोक्तम् । किञ्च केवलिनो वेदनी-
योदयसद्भावात्सातोदयहेतुना हि क्षुधा कथं न सम्भवती
त्यप्यालान्य । न चैतत्प्रतिमात्रेणैव केवलिन आहारसिद्धिः ।
आगमेऽपि प्रतिपादनान् । अतः च—

“आहारगण भते ! जीवा जहा सकसाई नवर केवल्णाणा-
णपि” भग १०८, ३०० [३०१] तथा “एगविह्ववगस्स ण भते !
सन्नोगिभवत्थकेवलिस्स कतिपरीसहा प० ? गोअमा ! एकारस
परीसहा प०, णव पुण वेदेति । भग० १०८, ३ ८ [३०३] ते

चक्रांश इमे शुक्तिपासा शीतोष्ण ऋश चया शय्या यद्य राग-
तृणस्पश-मला इति । उक्तं च—

“पचेव आपुणुवी चरिआ सिना घट्टे य रोगे अ ।
तणफास न्हमेत्त य इष्कारम्म वअणि नमि” ॥३॥ इति । तथा सम्भाषित-
ममताबुद्धिरूपनया धमसाधनीभूता यपि रजोहरणमुखवरि-
कादीनि चतुशोपकरणानि त्याजितवान् । तथा तदन्तगत
शरीरमपि न त्याजितवानित्येतावदयं न, किंतु प्रयुक्त धम-
साधनमिदं शरीरमिति बुद्धयाऽनपानीयमण्डलुसंस्कारिवाद्यने
कोपगारै पालयन् नग्नाट परित्यक्तवस्त्रपात्रादिस्थानं घट्ट-
य्मुकुण्डिकादिस्त्रीकारण प्रतिज्ञापयत्तप्रच्युताऽपि वराफो द्विधा-
राप्रतिबन्दीतरवारिहतो हतस्यापि हननमिति व्यायमापन्नो
वाच्य । प्रतिबन्दी यथा यदि शरीरस्त्रीकार , कथं न वस्त्रपा-
त्रादरपि, धमसाधनत्वेनाभयत्राविशेषात् ।

अत्र च नैव शरीरं न धमसाधनं भवितुमर्हति, सहकारि-
विकल्पस्य कारणस्य फलं प्रति बन्धनत्वेनाकारणत्वात् । एवमपि
यदि वस्त्रपात्रादित्यागं , कथं न शरीरस्यापि ? , शरीरपष्टम्भ-
कधिया वद्व्यम्मुकुण्डिकादिस्त्रीकार-पि मुत्तरां प्रतिबन्दी, सा
तु सुनोयैव ।

अत्र च सर्वत्र गजानुत्तिहेतुत्वेन तिनोपत्तिष्टेभ्या रजोह-
रणमुखवरिकाद्युपकरणेभ्यस्त्रस्तम्यं नग्नाटस्य प्रसाद्यनेन चत्तु-
पधात्तत्र च तिनपतिप्रतिभिद्धानां वद्व्यम्मुकुण्डिकाद्व्याप्रतृणपत्ता-
दीनामामेवने निभाग्यस्य तिनोचिपो पीयूषपानपरित्यागाद्वि-

पपानमितिन्वाय सम्पन्न । न चैव वस्त्रादिवत् सुवणाद्यपि
 धारणीयमितिवाच्य, तस्य सबविरते सिद्धिसाधनत्वेन जिना
 नुपदिष्टत्वात् । न च तथा वस्त्रपात्रादिक, तस्य सिद्धिमाधा-
 साधुशरीरोपष्टम्भकमात्रस्याऽनपानीयादिवज्जिनोपदिष्टत्वात् ।
 उक्त चागमे "जपि वत्थ च पाय चे"त्यादि । तथा यन्वान्य
 लिङ्गोपस्थादि, तत्र निदर्शनाह । यद्य निदर्शनाह हस्तपादादि,
 तन्नावान्यमिति मङ्गल्लोकप्रसिद्धोऽपि विरोधस्तस्याप्यज्ञता ।
 'निराच्य च निदर्शयन्ति'ति विशेषणेन निर्दिष्ट । किञ्च म्ले-
 च्छादिकुलविशेषमासात्राऽधाच्यमपि लिङ्गादिक धान्य ष्ट,
 पर निदर्शनीयाऽर्हतया सम्मत तु दिग्गन्धरस्यैव दृष्टम् । अतो
 म्लेचदादिभ्योप्यस्याविशेषित्यमपि सूचित बोध्यमिति काव्याथ ।
 इति गतो दिग्गन्धर ।

अथ क्रमागतस्य पूर्णिमीयकस्य काव्यद्वयेनाभिप्रायाद्घाटन-
 पूर्वम् निराचिन्नीपुराद्यकायमाह—

पक्ष पञ्चदशीमवाप्य सकलीस्यात्तत्र तत्पाक्षिन्,
 युक्त चेति निरुल्लस्य कल्पनपर बुद्धादिभ्रक्षान्त्रित' ।
 ही मायत्सरिकादिजिनपते ! सटकतमुन्मूलयन्,
 भूतष्टादिन एव पाक्षिकारवस्याऽरातिरप स्फुटम् ॥६॥

व्या —हे जिनपते! सायत्सरिकादिवन्-युगप्रधानश्रीकालि-
 काचायात्परतोऽयाक् क्रमेण भाद्रपदसितपञ्चम्यां चतुर्थ्या च
 तद्वाचकमावत्सरिकशब्दवत्, आदिशब्दान् क्रियाविशेषवाचका

आवश्यकदय शब्दा प्राह्या । तद्वच्च भूतेष्टान्नि एव-चतुदशी-
 दिन एव पात्रिकशब्दसङ्घेन चतुदशीन्निपात्रिकशब्दयोषान्य-
 वाचकभावलभगमनात्सिद्ध एवदुपदिष्ट चो-मूल्यन पात्रिक-
 शब्देन चतुदशी न वान्येति दुवचसा निम्लीकुत्रपल्पनिनि-
 यावत् । ही खेद । एपोऽध्यक्षसिद्ध पूर्णिमीयकोऽरातिर्विद्वन्नि-
 स्तुत्यधिकारान्तव धैरी स्फुट यथा स्यात्तथा घतत इत्ययय ।
 तत्र चतुदश्यां पात्रिकशब्दस्य सङ्घेत्तमु-मूल्यन् कीदृग् जात इति
 विशेषणद्वारा उपहास्यमिश्रितफलमाह—तत एष किलक्षण ?
 कुह्वात्किन्नाश्रित । कुहू अमायास्या, आदिशब्दात्पूर्णिमा तथा
 कश्चा-पात्रिकत्वेन स्वीकारस्तां श्रित शरणीकृतान् । अत्रोप-
 हास्यसूचकपद कुहूरितिषोध्य । यतस्त्वदाज्ञाद्विपताममावास्या-
 श्रयणमेव श्रय । तथा च पात्रिकत्वेन पूर्णिमाऽमावास्ययो
 श्रयणान्, तस्य पूर्णिमीयक आमावामिकश्चेति सा चथा नाम-
 द्वयी सम्पन्ना । अन्य [त्वप्र]था पूर्णिमीयकनाम्न एव सा चर्यता-
 करणे पूर्णिमेव पात्रिकत्वेन स्वीकृतव्या म्यान् । तथा च मास-
 मध्ये पूर्णिमाया एरुत्वेन पूर्णिमा मासिकमेव पव स्यान् पात्रिक
 मित्यप्यस्य वरात्म्य दूषण सूचित षोध्यम् । यद्वा यच्चतुदश्यां
 पात्रिकशब्दस्य सङ्घेत्तो-मूलन तल्लुत ? इति विशेषणद्वारा-
 हेतुमाह—यत स किलक्षण ?, कुह्वात्किन्नाश्रितस्ततश्चतु-
 दश्या पात्रिकशब्दस्य सङ्घेत्ता-मूलन, ततश्च कीदृग् जात
 'पश्च पञ्चदशीमवाप्य मन्लीस्यात्तत्र तत्पात्रिक युक्त चेति
 विस्तृत्य कल्पनपर'इति । पश्च —पञ्चदशदिनात्मक, पञ्च-

दशा यज्ञकाल, अवाप्य प्राप्य, सकलीस्यात्-पूर्णाभवेत्तत्तस्मात्
पक्षेण निवृत्त पाक्षिण, तत्र पञ्चदश्या युक्त, चाकार ण्यार्थे,
युक्तमेवेति विनल्पाऽमनाशङ्क्य कल्पनपर कुविकल्पनाऽ-
सत्त इत्यश्वराथ ।

भाषाधत्तय—यस्तु स्वामही स्वाक्त पणित्यक्तुमशक्त
स युक्तिवलेऽपि स्वमतिरल्पते माग युक्ति नतुमिन्द्रानतश्च
कुविकल्पनाजालाहुलिता भवत्येव । अत एव द्वितीयाङ्-
गटीकाया —

“आमही तत निनीपति युक्ति, तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा ।
पक्षपातरहितस्य तु युक्ति यत्र तत्र मतिरति निवेश” ॥ मिति ।
कदामही चाय सवजनप्रतीत एव । तन्निदान तु प्रागुद्देश
धिकारे त्रिचिदर्शित । विशेषतस्तु गुरुतत्त्वप्रदीपादिग्रन्थयो-
ऽवसातव्यम् ।

ननु पूर्णिमीयकस्य पञ्चदश्यामेव पाक्षिकस्वीकारात् पञ्च-
दश्यामेव पाक्षिक युक्तमिति प्रयोगा युक्ता, न तु पञ्चदश्या
पाक्षिक युक्तमेवेतिरूपेण प्रयोग इति चेत् । मैव आचरणरूप-
तया तस्य चतुदश्यामपि पाक्षिकस्वीकारात् । स च स्वीकारो
विशेषणसयुक्तैवकारेण सूचित, पर वैपरीत्यश्रद्धानात्तदपि
मिथ्यात्वमेव । वैपरीत्यश्रद्धान तु आगमोक्त यच्चतुदश्या
पाक्षिक तदाचरितमिति मननान् । यन्वाऽनागमिक पूर्णिमा-
पाक्षिक तदागमोक्तमिति श्रद्धानाच्च बोध्यम् । अथ तत्कल्प-
नानिराकरण तु उत्तरार्धेन द्रष्टव्यम् ।

अथ भाष -यथा मातृसरिकादिशादा पयुषणापत्रादिषु सङ्केतितास्तथा पात्रिकशब्दोऽपि चतुदश्यामेव । यच्च 'पञ्च दशौ यज्ञशालौ पक्षान्तौ पवणी अपीति नाममालायां पञ्च दश्या परत्रमुक्त, तद्धि यशाद्गुलीप्रभृतानां प्रथिष्विव कालसन्धिविशेषादौ सङ्केतप्रशाद् घोष्यम् । अथवा 'वत्सरा दिमागशीप'इति नाममालाघटनान् कार्तिकसितपञ्चदश्यामेव पयुषणापत्र कृतत्र्य स्यात् । लाङ्गुला तु दीपालिकाऽऽपाढात्पै टिपनानुमारतस्तु चत्रेऽपि । तच्च तथापि नाभीष्टमिन्याशनेकयुक्त्या तन्निराकरण मुधीमाध्यमिति । अगिता चानादिसिद्धसिद्धातात्तमङ्कतो मूलनात् स्फुटवति काव्याथ ॥

अथ द्वितीयकाव्यमाह—

ज्ञानादीन्प्रचारसाध्यशुचितानोष्टप्रणाऽनिष्टहृत्
भाषानीति तत्र प्रणीतसमये दृष्ट्वापि वाऽपतन्म ।
ज्ञानाऽऽचारहितोपचारमुपधानादीप्मिताऽमाघन,
विद्वानेतदिति प्रभो ! प्रभुपुर किं नो त्रजेन्निग्रहम् ॥१०॥

या०—हे प्रभो ! तत्र प्रणीतसमये त्वदुत्तमिद्वान्त, उपचार-
साध्यशुचितानि । उपचारेण-कालविनयप्रमाणोपधानान्निना,
साध्या-साधनाहा, शुचिता-वाचित्य येषां ताणि उपचारसाध्य-
शुचितानि । ज्ञानादीनि ज्ञानदर्शनचारित्राणि, पथम्भूतानि ?,
इष्टप्रदाऽनिष्टहृत्कावानि, इष्टानि मुग्धानि मुत्तसाधनानि च
तानि प्रददतीतीष्टप्रदा । अनिष्टानि दु खानि दु रसाध-

नानि च तानि हरतीति अनिष्टम् । एवमिहा भावा-
 स्वभावा येषा तानीष्टप्रदाऽनिष्टद्वद्भावानि । इत्यमुना प्रकारेण
 च्छ्वापि-वाह्यलोचनेन पुस्तकन्यस्ताऽभरेणवलोक्यापि, वा
 शदात्तथानुष्ठीयमानान्यप्यपेतदृग् । अपेता गता, दृग् भाव-
 लाचन यस्य सोऽपेतन्ग पूर्णिमीयक, ज्ञानाचारद्वितीयचार ।
 ज्ञानाचारे हितश्चासानुपचारश्च तमेवधिधमेतत्प्रत्यश्रमिद्ध
 शुद्धपरम्परागततीर्थे श्राद्धश्राद्धीभि क्रियारूपणाऽनुष्ठीयमान
 सुपधानतप, आदिशदात्माधूनां योगानुष्ठानपरिग्रह । तदी-
 रिमताऽमाधन-सुखाद्यसाधन, विद्वान्-चानान प्रभुपुरस्तवपुर-
 स्तानिग्रह-यथापराधदण्ड किं नो व्रजेत् प्राप्नुयात् ? । अपि तु
 प्राप्नुयादेवेत्यस्यमुपेनैवाग्राथ ।

भावाथस्त्वय जैनप्रवचने ज्ञानाऽऽराधन तावत्कारणरूप-
 चारिरेव भवति । उक्तं च—

“काले विण्ण बहुमाणे उरहाणे तह य अनिहयणे ।

वज्जणअत्थतदुभये अट्टविहो नाणमायारा” ॥२॥ त्ति ।
 तत्रोपधान ज्ञानमुद्दिश्य तत्रोपशेषस्तत्करणं च ज्ञानाऽऽराधन-
 हेतुज्ञानमूलकत्वाच्च दशानचारित्रयोरपीति । तच्च माधू-
 नामावश्यकयोगाद्बहन, श्राद्धानां तूपधानोद्बहन । तच्च पूर्णि-
 मीयस्य नाभीष्ट । उपलक्षणात्तत्प्रतिपादकश्रीमहानिशीथान्ति-
 शास्त्रमपि । तस्मात् हे प्रभा ! तत्र पुरो निग्रहास्पदं भवेदेव ।

ननु भा ! अस्यामवसर्पिण्या प्रथमतया चन्द्रप्रभस्यैव-
 श्रावकप्रतिष्ठाव्यवस्थापकत्वेन प्रथमतस्तदुद्भावनेनैव विज्ञप्ति-

रुचितेतिचेत् । सत्य, यद्यप्येवमस्ति, तथापि सम्प्रति यमते
यदुत्सूत्रस्य बाहुल्येन प्रसिद्धिस्तमते तदुद्भावनपुरस्कारेणैव
विद्वन्निर्णयान् श्रावकप्रतिष्ठाया कटुकमते एव प्रसिद्ध-
त्वेन तत्रैव खिञ्जित्वाविपरिप्यते । अन्यथा पाशचन्द्र प्रतिष्ठाया
एवापलापी, लुम्पास्तु प्रतिष्ठाप्यप्रतिमाया अप्यपलापी ।
नम्राटौष्ट्रिकव्यतिरिक्ता शेपास्तु श्राद्धप्रतिष्ठाव्यवस्थापका
इत्यादिव्यक्त्या वक्तव्ये विद्वन्तेगरीयस्त्व स्यात्, तस्मात्साङ्ख्य-
विवेकी प्रत्युत्सूत्रमम्भवेऽप्युपलक्षणमूचितादेव बोध्यावित्तिका-
व्याथ ॥ इति गत पूर्णिमीयक ॥

अथ काव्यपट्केनौष्ट्रिकापरनाम्न सरतरस्य स्वरूप विवदु-
राद्यकाव्येनातिप्रसङ्गमाह—

पावित्र्येण निरर्जितेति रमणी नाऽहत्सपयोचिता,
मत्ता ता प्रतिपिद्धवान्किमु न च ज्ञानादिसम्पद्ग्रहम् ।
कादाचित्क्रमशाचमन्यमदृश न ज्ञातमानश्रराट्,
दुनेयस्तरयाऽरिरप भगवन् ! सम्प्रत्यमीपा नृणाम् ॥११॥

व्या०—ह भगवन्—ह स्वामिन् ! एष प्रत्यामन्नोऽध्यक्ष
सरतरनामाऽश्रराट् मुखचक्रवर्ती सम्प्रतीदानीममीपा 'अदसस्तु
विप्रकृष्ट' इति वचनात् त्वत्तो दूरवर्तिनां नृणा मनुष्याणा,
त्वस्या शीघ्र, दुर्ज्ञेयो दुलस्यो घतत इय-यय । एष किं कृतवान् ?
पावित्र्येण गुचिना, वर्जिता रहिता रमणी योषित्, नाऽहत्स-
पयोचिता जिनपूजाहा न भवत्येवेत्यमुना प्रसारेण

निहन्नाधिकाराद् दुस्तानविषयीकृत्येतियाद्यत् । ता यापित प्रति
 पिद्धवान् स्त्रीणां त्रिनपूजायामनधिकार इत्येवरूपेण त्रिनपूजात
 पृथक् कृतवान् त्रिनपूजां त्याजितवानिति याद्यत् । च पुनरर्थे ।
 ज्ञानादिसम्पद्वद् पुन किमु किं न निपिद्धवान् ? तथा कादा-
 चित्कमशौचमिति । स्त्रीगत यत्कादाचित्कमशौच अपात्रिभ्यः,
 तन्न्यसदृश रमण्यशौचापेक्षया पुङ्गतमशौचमयन् तन सदृश
 तुल्य न ज्ञातवानित्यश्वराव ।

भावावस्त्यय हे भगवन् ! एष ररतरनामा तव यैरी
 साम्प्रतीनवनानां दुष्पमानुभावान्मानवाहुल्येनाविदितसद्-
 गुरुप्रचनपरमाधाना कदाग्रहप्रस्तचेतसां चेतैगम्य , सहसा दुर-
 विगम्य । दुरविगम्यत्व च 'कुमत हि क्रियावत्तन वधते' इति
 वचनान्शेषमुमतापेक्षयाऽस्य स्मृतिकल्पितक्रियाया उग्रत्वाऽऽ-
 भासतया मूढात्मनां क्रियाधिभ्यस्य भ्रान्त्याऽऽपादकत्वेन
 बाध्यम् । तच्चैव अपात्रिभ्येण हेतुना स्त्रीणां त्रिनपूजायामन-
 धिकार विशेषप्रतिव्वेन पौषधिकाना भोजनाधिकार , सामा-
 धिकादौ साधुप्रताच्चारयन्मस्कारत्रयपूर्वविदण्डफोन्चार
 इत्यादिक तीवकराऽऽज्ञावाग्वेनानुग्रमप्युप्रक्रियात्वेनाऽऽभासत
 इति । तत्र स्त्रीपूजानिषेधनिराकरण त्वत्रैव काव्येऽतिप्रसङ्गान्नि-
 कृतमेव । पौषविज्ञाना भोजननिषेधनिराकरण तु चतुर्पया
 नियमेनोक्ते पौषधत्रते चतुर्श्या नियमेन चतुर्वतप करणाहया
 च तीवकृतामनुज्ञैव पूर्णिमायां पारणफे सिद्धे सिद्धमेव । अथवा
 चतुर्मास्यामिव पाश्र्विकेऽपि पठ्यतप एव प्रोक्त भवेत्तच्च नोक्त-

मिति । एव त्रिनमस्कारपूर्वकत्रिण्डकाधारादाद्युपत्याभासत्प्र
निराकरण मत्कृतौष्टिकमतोत्सूत्रप्रदीपिकाता षोध्यम् । अक्षरा
द्विति विशेषणेन दिगम्बराद्यपेश्याऽतिप्रसङ्गाद्यज्ञानन मर्थथा
तत्त्वविचारबाह्यत्वमसूचि । अतिप्रसङ्गाद्यज्ञान तस्यापाविश्वेण
हेतुना स्त्रीणां त्रिनपूचानिषेधकत्वेन स्फुटमेव । तथाहि स्त्रीणां
यदपाविश्य, तत्सावननिक कादाचित्क चा ? । आद्येऽति-
प्रसङ्गो यथा सावदिफादपाविश्र्यात् स्त्रीणां यदि त्रिनपूचानिषे-
धस्तर्हि तेनैव हेतुना ज्ञानादिसम्पद्मदृष्ट्यापि निषेध सम्पन्न ,
उभयत्रापि तत्कल्पितयुक्तेस्तौत्यात् । स धानेन मुरशोररेण न
ज्ञात । द्वितीयहेतोरप्यतिप्रसङ्गो, यथा कादाचित्कमपाविश्र्य
स्त्रीषु तथा पुत्रपि प्रतीतमेव । अपि शब्दात्साध्यातिप्रसङ्गो
बुद्धिगम्य । तथाहि-तुल्येप्यपाविश्र्ये यदि स्त्रीणां त्रिनपूच-
निषेध कथं न नगामपि । एवमपि यदि पूसामनुज्ञा कथं न
स्त्रीणामपीति ध-द्य(धाधा)परनामा साध्याऽतिप्रसङ्गं सोप्यनेन
न ज्ञात । एवमागमनाद्योपि प्रभावत्याम्बितत्रिनपूचादशक्त ,
सोऽपि न ज्ञात इति काव्याथ ।

अथ तत्कल्पित तस्यैवोभयपाशकृत्प विरल्पयन् भगवन्ऽऽ-
ज्ञापराद्भुमुरत्वप्रसिद्धि तद्धेतु च दिदशयिपुद्धितीयकाव्यभाह-
ष्टद्वौ मामतिथी प्रमाणमथना ते न प्रमाण किमु,
त्रूहीत्येवमुदीरित प्रतिपचोऽशक्तः कुरुमाऽरिचित् ! ।
वाचाऽऽज्ञाविमृष्ट प्रसिद्धिमगमत् श्रीनारिके पर्षणि,
प्राप्तानन्द इव स्मित च कुरते कृत्वा हि तत् श्रावणे ॥१२॥

व्या०—हेऽरिजित् जिन ! धृद्धौ मासतिथ्योषु द्वौ सत्यामिति
 गम्य, मामतिथी प्रतीते ते-त्तर, त्रिमु-क्वि प्रमाण, त्रिनगणनापट्ट-
 सावुपन्यसनीये ब्रूहीत्येवममुना प्रकारेणोद्दीरितो-नोदित,
 प्रतिषेधाऽशक्त-प्रत्युत्तरयितुमसमथ, याचा-वचनेन, युष्मान्य
 तत्प्रलापी भन् आक्षात्रिमुखस्तीव्रदृढाक्षारणहनकारी श्रीग
 पिने पवणि पयुपणामहमि, प्रसिद्धिमगमत्-अय जिनाज्ञावज्ञा-
 कारीत्येवरूपेण लाजे प्रसिद्धा जात । हि यस्मात्तद्वार्थिक पर्व
 श्रावणे श्रावणमासे चकारात् भाद्रपदधृद्धौ प्रथमभाद्रपदे च
 कृत्वा विधाय, प्राप्ताऽऽनन्द इव अवाप्तमुदिच स्मित-हास्य कुस्ते
 विदधातीत्यत्रमुसेनैवाक्षरानं ।

भावायन्वय मासतिथ्योषु द्वौ सत्या प्रथमो मासस्तिथि-
 र्वा त्रि नव प्रमाण ? सर्वशक्तिरात्रिमासे यतिव्रतं पयुपित
 व्यमित्यादिदिनगणनापट्टसावुपन्यसनीये उत नेत्येव इहो-
 दीरिताऽपि उभयवापि पाशात् प्रत्युत्तरयितुमसमथ । तथाहि-
 प्रमाणेतावत् “चउण्ह मासाण अट्टण्ह थ पञ्जाण वीमुत्तरसय-
 राइदिआण मित्यादिश्रामणकालापकपाठप्रामाण्यात् श्रावण
 भाद्रपत्ताश्विनवृद्धावापाढसितचतुदशीता ह्यारिजनसितचतुद-
 श्यामेव चतुमासकरणताप्रसङ्गेन कार्तिकसितचतुदश्या
 चतुमासकरण ‘पचण्ह मासाण दसण्ह पञ्जाण पचासु-
 त्तरसयराइत्तिजाण’मित्यादिनयीनश्रामणकालापककल्पनप्रसङ्गेन
 च महति सङ्कटं पतनमेतम्य, तस्योक्षयोरप्यनिष्टत्वात् ।
 किञ्च श्रावणधृद्धौ चतुमासकात्पञ्चाशता दिनै पयुपणाकरणे

कार्तिकचतुर्मासकालाद्वात् शनश्चिवा पयुपणाकरणताऽऽपत्या
 'भमणे भगव महावीरे मरामद्राहमासे यद्दकते सत्तगि राड-
 दिण्दि ससेदि" त्ति प्ररचराधा प्रकृष्ये । अप्रामाण्ये च
 मरूयाऽऽरायकल्पितविधिप्रपादि मथानां दत्ताञ्जलिताऽऽपत्या
 प्यणिष्टमेवेत्युभयपाशात् प्रन्युत्तरयितुमशक्तं कटुकभाषी भव
 तीति ।

अनु सहस्र ध्रायणे पयुपणाकरणत स्मितं कुम्भं भगवद्गैरि-
 त्येन कथं विद्यात् ? इति चेत् । उच्यते-यथाऽयोऽपि करिच-
 हेषाणाप्रिया विरुद्धाचरणत सहस्रं द्वाय स्वरूप जनभ्यो
 शापयत् तन्कमकागित्वेन विद्यातो भवति, तथाऽयमपि विना-
 नुवदिष्टं ध्रायणाऽपि पयुपणापय कृत्वा सहस्रं जनशापनं कुम्भ-
 विनाशाविरुद्धचारित्वेन जनप्रमिद्धो भवतीति काव्याय ।

अथाऽनवन प्रतिप्रमगदृष्टान्तं पुस्तक्य चतुःपद्यायतिरि-
 क्तिधियुः पौषधं निषेधयतोऽदृष्टाशायाह्वय द्वायन् कृताय-
 कान्यमाह—

प्रायश्चित्तकृति प्रतिप्रमगमत्कृत्य द्विगुं प्रत्यह,
 प्रनप्त भगवन्प्रया तदधिक् कुर्यात् षड् काम्यधी ।
 तद्दृष्टान्तमुनेन मरमय मामायिनादीव यत्,
 परस्वैर नु पौषध नियमयन्नस्ति त्वदात्तानदि ॥१३॥

व्या०—हे भगवन् ! यद्यस्मान्

प्रतिदिन द्विशो-द्वया सध्योर्द्विभार, प्रतिक्रमण प्रतीतमेव तद्रूप यत्सत्त्वमुत्तमानुष्ठान त्वया-भगवता प्रज्ञप्त-प्ररूपित तन्धिकं त्रि प्रभृतिकं काम्यधी सुव्याभिहापी कं कुर्वीत ? न कोऽपीत्यथ । नु वितर्कं प्रकरणान् स्वरतरनामा दुरात्मा तदनुष्ठान-मुख्येन प्रतिक्रमणदृष्टान्तपुग्शारेण, सामायिकादीव-सामायिकोपवासान्त्वित्, सवरमय आश्रयनिरोधलक्षण पौषधं पवस्वेव-अष्टन्यान्पिष्वदिवसेष्वेव नियमयन्-अपवदिवसेषु प्रतिपदादिषु न कतयमित्येवरूपेण मयादीकुपन, अस्ति विप्रते यत्तदानित्या भिमत्र वा तस्मात् त्वदाज्ञाबहिर्बोध इत्यत्रयमुख्येनैवाक्षराथ ।

भाषाथस्वयं यथा सद्नुष्ठानमपि प्रतिक्रमण प्रतिनियतवेलाया प्रत्यहं द्विरेव विधीयते, तथा पौषधोऽपि पवदिवसेष्वेव युक्तो, न पुन प्रतिपदादिष्वपवदिवसेष्वपीति तस्याऽज्ञशोरारस्यामृत, अज्ञगेत्सगत्व चास्य प्रतिक्रमणपौषधयो त्वरूपस्यैवाऽपरिज्ञानान् । यत प्रतिक्रमण तावत् दिवारान्थो पापानुष्ठानस्य प्रायश्चित्त, तच्चोत्कृष्टारम्भणोऽपि श्रीमहावीरतीर्थे पाण्माभिकतपोवनाधिकमुचित, पौषधस्तु सवररूपत्वेन सामायिकोपवासान्त्रिपवन्त्रिसेत्त्रपि युक्त एव । अन्यथा चतुर्थादितपसामपि चतुर्दश्यादिपवदिवसेष्वेव कतयतापत्त, चतुर्दश्यादिष्वेव चतुर्थादितपसा नियमेनाऽऽगमे दृश्यमानवात् । तस्माद्यथा चतुर्थादितपसोऽष्टम्यादिदिनेषु नियमेनाक्तत्वेऽपि-सवररूपत्वेनाऽयतिधिःत्रपि कतयतयाऽनुज्ञात, तथा पौषधस्यापि । उक्तं च तस्वाथभाष्यवृत्तौ-“प्रतिपदादिष्वनियमेन काय”

इति । कृतेरप्युपलम्भो विपाकश्रुताङ्गादौ सुग्राहादिनिदशनतो बोध्य । विश्व-(यथा) 'पट्टिकमे देवसिअ सव्व'मित्यादिसूत्रपाठो-
प्यधिकप्रतिक्रमणनिषेधको दृश्यते, न च तथा 'जाय पत्र्वदिवम-
पञ्जुगामामीत्यादि' सूत्रपाठोऽपचसु पौषधनिषेधक, प्रत्युत
जाय दिवस अहोरत्ति पञ्जुगामामी' त्यादिपाठ । स च सद्य-
दिनपौषधव्यवस्थापक इति । ये तु 'पौषधोपवासातिथिमविभा-
गौ तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयौ न प्रतिषिद्धसाचरणीया'वित्याव-
श्यमृत्त्यनुमारेण निषेधयति, ते तद्दृत्तेरभिप्रायानभिज्ञा एवाव-
गन्तव्या । तदभिप्रायनिज्ञामुभिस्तु मत्कृततत्त्वतरङ्गिणीवृत्ति-
रवलोक्नीयेति कात्याय ॥

अथ सामायिके क्रियावैपरीत्य पौषधे च क्रियाधिक त्दिश-
यिपुश्चतुथ कात्यायमाह—

ईया सामयिके सुचित्तजननीमन्ते प्रतिक्रामयन्,
सर्वाणाङ्कुगितक्षमामिद हलेनोल्लेखयन्ल्पधी ।
दोषापौषधिनोऽन्त्ययामसमये मामायिक शिक्षयन्,
दक्षमन्पन्न कथ कथय मा स्वामिस्त्वदाज्ञापर ॥१४॥

व्या०—हे स्वामिन् ! त्व मां कथय अथ सामयिके दोष-
द्वयभाग् सरतरो दक्षमन्पन्न अदक्षमप्यपण्डितमप्यात्मानं दक्ष
मन्पते स दक्षमन्पन्न, स चामौ जनस्त्वदाज्ञापर — तदाज्ञावर्ती
कथ ? न कथमपीत्यवयव । स च त्रिलक्षणः, अल्पधी,
अल्पा एकांशमप्यहित्वेनातिवृशा धीबुद्धियस्य ।

भाववाची बुद्धिरहित इत्यथ । किं कुर्वन् ? मद्बीजाद्बुद्धिरित
क्षमा हलेनोत्तरयन्निव, सद्बीजे-शाल्यादिभिरद्बुद्धिरिता
जाताद्बुद्धरा या क्षमा पृथ्वी, ता हलेनोत्कीरयन्निव, मुचित्त
जननी धमानुष्ठानयोग्यचित्तविवात्रीमीयामीयापथिकीमन्तेऽन-
सान सामायिकच्छण्डकाशारान्तरमित्यर्थ, प्रतिक्रामयन्
चकाराऽयात्, च —पुनर्दायापीपविनो रात्रिपीपधिवस्या
न्त्ययामसमये रात्रिभाश्चात्यप्रहरे सामायिक शिष्यन्
प्राहयन्तित्यक्षराथ ।

भाषाधस्तय पृथिव्याद्युपमत्तद्देतुगमनाऽऽगमनादिक्रियापरि-
णताऽऽत्मनो हि धमानुष्ठान विवक्षितफलवन्न भवतीत्यत
पृथिव्याद्यारम्भपरिणामनिवृत्तिहेतुरीयाप्रतिक्रमण, तत्र शेषानु-
ष्ठानेष्विव सामायिकेष्वपि प्रथममेव युक्त, उक्तहतावाधक
विना मयत्रापि समानत्वात् । यच्च सामायिके महर्द्धिकस्य
राजाऽऽकारणकारणाद्युद्धाने तत्पोषवागनुष्ठानेऽपि समान-
त्वाद्भिन्नचित्करमेव । यत्परकृतसामायिकस्यैर्यापर्ववनि (?) कुवि
कथन तदप्रगेशानुष्ठानेप्रतिप्रसङ्गमुनद्प्रस्तत्वात्तवैव गार्थ्य ।
यच्च “सामाङ्ग काङ्ग मित्वाचारशयकृष्ण्यादिवचन मदपि
मूढानामेव भ्रान्त्युत्पादक, न पुन सम्यग्बीधनाना । यत सेवा
जइ चेइआइ अत्थि ता पढम वन्ति”ति श्री आयस्यकचूणिप्रवना-
देव त्तसामायिकस्य चैत्यगमनागमनविपरिणामा स्फुट्य, अ यथा
श्रीमहानिशीथादिनेत्र विगोव स्यात्, तत्र च चित्तशुद्धिनिमि-
त्ताया ईयाया प्रतिजान्ति विना चैत्यवदन-स्वाध्याय ध्यानादि-

धमानुष्ठानस्य निषिद्धत्वात् । अत्र बह्व्यो युक्तयो म्रथगौरव
भयानोच्यते, दिग्मात्रदशन तु तस्वतरङ्गिणीवत्तितो
बोध्यम् । एव च सति यत्सामायिके परचादीयानिरूपण तत्सा
मायिके विपरीतक्रियारूपो दोष । म च सद्वीजाङ्गुरिते-
त्यादिलौकिकरूपात्तन सवथा बुद्धिविकलस्यैव भवतीतिदर्शि-
तम् । तथा 'जाव पोसह पञ्जुत्रासामि'ति पाठाच्चारणैत्र पौष-
धात्रविने विद्यमानेऽपि सामायिके यद्वात्रिपरिचमप्रहर सामायिक-
कापदशन तदधिकक्रियानाप पौषत्र माध्य । सोप्यतिमूर-
स्यैव भवति । यतोऽन्वयपूतावपि यत् पुन पुन कृति फल
यता स्यात्तर्हि एकस्मिन्नापत्रासे पुन पुन प्रत्याख्यानकरणेन
शतशोप्युपयामा भवेयुरवधिकरणस्य च वैयव्यमापद्येत । तथा
च यावज्जीवावधिकचारित्रेप्युत्तयुक्तिरीश्रणायति सामायिक-
पौषधयारपि प्रसिद्धदापद्वयादाहात्राहात्रमिति काव्याथ ॥

अथ न केवल विपरीतक्रियैव सामायिक दूषित, किन्तु
मूर्खजनविप्रताग्णाथमधिकोच्चारणापि दूषितमिति प्रश्ननाय
पञ्चमकायमाह -

श्रायु पर्यत्रसायिपञ्चयमत्रत् त्रिण्डकोच्चारण ,
सम्यक् सामयिके जनेति मतिवृन्नो नन्दिपुत्र तथा ।
प्रत्याख्यानविधावृमे इति विभो ! स्यात् सोऽनुकम्प्य कथ ?
तद्यद्व ! दिनाकरद्युतितति कुर्वीत कि पचत्रम् ॥ १५ ॥

श-दस्यापि (स्येहापि) सम्बन्धात् इव भूपाज्ञापतिपत्न्यनो-राजा
 ज्ञापतिपत्न्यनो राजाज्ञार्चरिणाऽलमत्यर्थं अटयीस्तेना राजवि
 राधिनो वनवासिनश्चौरास्तेषामेका-अद्वितीया, निष्ठा-शरण
 तस्य शम-प्रयास कृतिरिति यावत्, स इवेत्यक्षराथ ।

भाषाथस्त्वयम मरणाभिलाषुस्य पीयूषद्विपतो विपभक्षण
 मिय पञ्चनदीसा इन राजाज्ञार्चरिणाश्चौरशरणकरणमिव
 मिथ्याहृत्-यन्तरीविशेषचामुण्डिकाराधन तव चरिणाश्रामु
 ण्डिकाराधनालोकात्तचामुण्डिकनाम्न ररतराऽपरपयायस्य
 युक्तमेव । भावति खेदाभावेप्य-यत्र तथाशानान्म्यरूपयोग्यतया
 युक्तैव खेदाकरणाविह्वलिरिति काव्याथ ॥ इति गत ररतर ॥

अथ काव्यत्रयेणाञ्चलमत दूषयितु प्रथमकाव्यनाऽज्ञानो
 द्वावनामाह -

किञ्चिद्वर्मज्ञेन वस्तु निखिल साधर्म्यवैधर्म्यभा-
 ग्न्योऽन्य प्रतिवस्तुविस्तरविमुक्तानिन्नजानन्नयम् ।
 श्रद्धातुमस्यस्त्रिणाग्रहणत स्यात्पाधुलिङ्गी ततो,
 नो युक्त तदिति प्ररूपनपर पापात्मराड् मिश्रत ॥१७॥

व्या०—हे प्रतिवस्तुविस्तरविमुक्तानि ।

वस्तु ० प्र वनन्तपयायविषयक, विमु
 लविषयत्वेन व्यापक, तत्र

वस्तुविस्तरविभुहानिन् ! विश्विद्धमधरोनात्तधमात्मपै यरुनि
 विवक्षितैकतरा धम विश्विद्धमस्तद्वगेन तत्पारतम्येणाऽयो
 न्य-परम्परेण साधम्यवैधम्यभाग् । साधम्य च समता, वैधम्य
 च विपमता-त्ते भवते आधयत इति साधम्यवैधम्यभाग, ण्व-
 विद्य निरिखिलं-सम्पूण, यस्तु आत्मादिपदायसार्थरूप अतानन्ना-
 यगन्दन, यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात् यस्मात्सुरवस्त्रिणाप्रहणत
 श्रद्धालु श्रावण, साधुलिङ्गी म्यात्ततस्तस्मात्तानुसुरपोतिराप्रहणं
 श्रद्धालुनां नो युक्त नोषितमित्यमुना प्रकारेण कपनपर
 कुविकपनाऽऽमफोऽयमयश्चोऽञ्चल पापात्मराट् अधर्मिगे-
 खरो, विश्रत प्राय सवत्नप्रतीत, इत्ययमुरवनेयाशराध ।

भाषाधस्त्रयम् हे मधरा ! समस्तयन्तुनामयाऽन्य साधम्य
 वैधम्य च प्रतीतमेव । तथादि-यत्वात्निधर्मो घटपटयो
 साधम्य, वैधम्य च मृन्मयवततुमयत्वादिधम । ण्वमात्मा
 काशादीनाममूर्तत्वादिधर्म साधम्य, वैधम्य च चैतयाचैत-
 न्यादिधर्मैरित्यात्ति व्यधिया योध्यम् (यथा) तत्र कथल न
 साधम्यमृचकधर्मैरवोभयोरेक्यमापद्यते, भिन्नत्वमूचकानामपि
 धमाणां विश्रमानत्वात् । तथा सुरवस्त्रिणाप्रहणमात्रेणापि न
 साधुलिङ्गता, श्रद्धालुभिन्नत्वमूचकानामपि धमाणां विश्रमान-
 त्वान् श्रद्धालोर्भिनत्वसुरवस्त्रिणाप्रहणमात्रेणाऽऽहारात्विधेर्लोफप्र-
 तीतत्वान् । यदि साधुपात्तत्रमात्रेण परित्यागो युक्तमर्हि
 धान्याहार-पादविहार-चउपान यस्त्रपरिधान-तत्त्वश्रद्धान-नम-
 स्कारात्तिजापादे परित्याग प्रसज्येत । तस्मादावश्यकदि-

क्रियासाधकत्वमेव श्रद्धालूनामपि रजोहरण-मुग्धप्रस्त्रिकाप्रहण
युक्तमेव । उक्त चागमे—

“से किं त लोउत्तरिअ भाषाप्रसय ?, २ ज ण ममणा या
ममणी या साधआ या साविआ या तच्चित्ते तम्मणे तत्तेसे
तदग्गयसिए तदग्गयसाणे तदट्ठावउत्ते तदप्पिअकरणे अण्णत्थ
फट्थइ मण अहुणमाणो उभओ षाल आवस्मय करेति”त्ति ।
अनुयागद्वारसूत्रम् । एतद्वचस्येकदशा यथा—‘तदर्पितकरण’
करणानि तत्साधकत्वानि दृष्ट-रजोहरण मुग्धप्रस्त्रिकादीनि,
तस्मिन्नावश्यमे यथाचित्तयापारनियामेनार्पितानि नियुक्तानि
तानि येन स, सवथा मन्वयग्यथास्थानयम्नोपकरण इत्यथ ।
तथा “तत्साहणे जाणि सरीररजोहरणमुहणतगादिआणि द-रा-
णि ताणि किरिआकरणत्तणआ अप्पिआणि”त्ति । अनुयाग-
चूर्णि । तदुपहण चानेनाभिनवेशात्प्रतिषेधयतोऽप्येषामपि
त्वद्वैरित्त्वेन मम्मत् इति काव्याथ ॥

अथ साधूपात्तत्वेन श्रद्धालामुग्धप्रस्त्रिकादित्याचनेन न्यायस्य
समानत्वात् तद्वचैपरीत्यस्यापि कल्पनाप्रसङ्गेन स्वगल्पश
दिदशयिपुर्द्वितीयकाव्यमाह—

क्रिञ्चारोपयता तुला निलयिन स्वात्मानमाप्तप्रभो !
तेनाऽऽनायि निने गले दृढतर पाश स्वय दुधिया ।
धान्याऽऽहारजलोपचारशुचिता तस्त्राश्रुताऽत्राच्यप
न्यामार्हन्नति जैनशासनमतिश्रद्धानसदृष्यानत ॥१८॥

व्या०—हे आत्मप्रभो-जिनपते ! किञ्चेति दूषणाभ्युद्यये ।
 स्यात्मान निलयिनो-गृहस्थस्य, तुला समतामारोपयता तन-
 स्तनिनेन दुर्धिया दुषुद्धिना, निजे गले-स्वकीये कण्ठे, स्वय
 स्वयमेव, दृढतरोऽतिनिविड, पाशा वचनमानायि आनीत
 इत्यत्रय । तत्र गृहस्थतुरयता कुत ? धान्याऽऽहार-जलाप-
 चारगुचिता वस्त्रावृतावाच्य पन्न्यासाह नति जनशासनमतिश्र
 दूधान सद्धानत । धान्याहारश्च प्रतीत, जलापचारगुचिता
 च-जलस्थोपचारेण आहारनीहारादिप्रियाविधिलोक्प्रमिद्ध-या-
 पारण, शुचिता-पावित्र्य, वस्त्रावृताऽत्राच्य च वस्त्रणावृ-
 त्तान्द्रादितमत्रान्य-लिङ्गापस्थादि, पन्न्यासश्च चरण-यसन,
 अह-नतिश्च-तीव्ररनमस्कार जैनशासनमतिश्रद्धान च ।
 मतिश्च श्रद्धान च मतिश्रद्धाने, जैनशासने मतिश्रद्धाने, सद्धान
 च धमध्यानादिध्यानमिति समाहारद्व-द्वस्तत इत्यश्रय ।

भाषाथस्तत्रय-यदि मुत्तपातिशामहणमात्रणापि श्रद्धालो
 साधुसाम्य स्वान् तर्हि धान्याहारादिभि साधारपि श्रद्धातु-
 साम्य भव-केन वाय ? यायस्योभयत्र समानत्वान् । तथा-
 चात्मनो गृहस्थतुरयता मचानोऽञ्चल क्व (न) मूतानामपि
 गुरुरिति स्रगलपाशाऽऽलयनमिति फाव्याथ ॥

अथ तस्य निदयत्त्रमाविष्कुर्वनाह—

हत्वाऽऽश्रमभूषति जिनपते ! तत्कण्ठहारोपम, !

द्वि सद्धानियम समत्वनृपतेस्मत्सरैकात्मन

कण्ठे पाशमधीश ! पश्य पुरत कृचन्नुपात्ताय वै,
पडजीवेऽघृणो घृणास्वप्नमयी स्यात्तं कथं मन्वरेट ! ॥१६॥

व्या०—हे तिनपते ! हे अधीश ! हे मन्वरेट् ! मन्वरेण !
त्व परम अमापञ्चल आश्रयकभूपति प्रतिभ्रमणरूपति, दृत्पा-
वितारय, तस्याश्रयकस्य कण्ठस्तत्कण्ठमग्निं हारोपम सुमृ-
गुणप्रोतमुक्ताफलश्रणिरचितभूपणकल्प द्वि सङ्ख्यानियममुपा-
दाय गृहीत्या मत्संयतैवात्मन शाभामधरैकस्यरूपस्य मधत्य
रूपते -सामायिकभूपते, कण्ठे पाश-गणधनं कृचन् पडजीवेपु-
वृधिव्यादिपडजीविकायेषु अघृणा तिदय, ते तय पुरस्तात्स्थ
घृणास्वप्न कर्णास्थान, ३ कथमपीत्यत्रयमुपेयैवाश्वराध ।

भाषाधस्वय प्रतिभ्रमण तावदिपारात्रिसम्बन्धिप्रायश्चित्ता-
उपष्ठान । तत्र च यथा 'यथापराध दण्डा यथा' इति यथात् द्वि
सङ्ख्यानियमो युक्त, अन्यथा प्रायश्चित्तायत्येव प्रवचन-
व्यवस्थायिप्लय प्रमायेत । सामायिक पुन सवररूपत्रिया,
तत्र च सङ्ख्यानियमा न युक्त इति मन्वरेण चतुर्गुणपापरि-
क्षानाभिनिवेशान्च श्राद्धानां प्रतिभ्रमण न युक्तमित्याश्रयक
भूपति वितारय तत्कण्ठ हारोपम तदीयमेव द्वि सङ्ख्यानियम-
श्राद्धै सामायिकमेव विधय, तदपि द्विषारमिति, सवररूपस्य
सामायिकभूपते कण्ठे पाश कृचन्सामायिककल्प पडजीवेपु
तिदयस्तन्मान्च तथाविधयोग्यतासद्भावात्तय पुरस्तात् न कर्णा
स्वप्न, उपलक्षणान् सवररूपस्य पीपधस्यापि चतुष्पञ्चा नियमयन्
गल्पपाशिनो धाध्य इति काव्याध ॥ इति गतोऽञ्चल ॥

अथ पूर्वाद्धेन साद्वर्णिमीयकमतमुत्तराद्धेन त्रिभुक्तिव्यक्त-
मतिदेशेन कूपयितुं काव्यमाह—

प्रायस्तुल्यस्दाप्रदी शरमितञ्चधुर्मितेन प्रभो !,

सम्भ्यान्तस्तदय पुरस्तव तिरस्कायस्व्यनार्यप्रभु ।

तद्वत्रिस्तुतिशोऽपि कोपदहन काव्य कुवमान्मर्ना,

कोप्यन्वद्वानामृतैकरसिर्षपाप्रातिषाहो यत ॥ २० ॥

व्या०—हे प्रभो ! 'यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात्' यस्मान्
शरमित -उद्दिष्टु पञ्चम साद्वर्णिमीयक, प्राया-याद्वन्वेत्,
धुर्मितेन तद्द्वितीयेन पूर्णिमीयकेन, तु यवदाप्रदी समानाभि-
निवेशात्, तत्तस्मान् अथ साद्वर्णिमीयक अनापप्रभु, अनाया-
शाशाविकल्पमकारिणस्तेषां प्रभु त्पामी तथ पुरस्तात् सम्भ्या
त सम्भ्यमध्ये, तिरस्काय, तुरघार्य, तिरस्कार्य एवेत्यथ
मुक्तेनैवाक्षराय ।

भाषाधन्वय-साद्वर्णिमीयक पूर्णिमापात्रिकादिप्ररूपत्वात्
प्रायः पूर्णिमीयकत्रुत्य । प्रायोप्रहणात् कपूर्व्यासक्षेपादि-
पूषानिपधानिनाऽधिकोऽपि । तत्तस्मात्तव पुरस्तिरस्काय एवेति
पूर्वाद्धे । इति वा साद्वर्णिमीयक । तथा ह प्रभो ! तस्मात्तु-
र्णिमीयकयत् त्रिभुक्तिकोप्यागमिकाऽपि त्वद्व्यपनामृतैकरसिर्ष-
तवाज्ञापरायणै काव्य अतिष्टविषादिवन् त्वाऽय त्वन्वयः ।
तस्मात्तुनायस्माद् वाह्यातिषाह । सपवाह्य-रावारकत, कतो
वाह्याऽद्व्यज्जन्ताऽप्यय वाह्यास्ता वाह्यातिषाहः । चिच्छण स'?

धुकमात्मनां-उत्सूत्रभाषणादिना फुत्सित फम चेपा ते एवविधा
 ये आत्मान प्राणिनस्तेषां कान्य -प्रीतिकारी । पुन किलक्षण ?
 कोपदहन -उत्सूत्रभाषिणां हि क्रोधादयोऽन-तानुवधि न एवोद-
 यप्राप्ता भवन्ति, तस्मात् कोपोऽप्यनन्तानुबन्धी क्रोधस्तेन दहन
 इव अग्निरिव कोपदहनोऽत कोप्य इति कान्याथ ।

अथातिदेशेन तिरस्कृतस्याप्यागमिकस्याऽस्य चित्रकारिचरि-
 त्रमाविष्कुचन् काव्यमाह —

स्वामिश्चित्रकृदश्रुत तव रिपोरक चरित्र शृणु,
 त्वत्तीर्थस्य नमस्कृतिं च वचमा स्वीकृत्य तन्मध्यगा ।
 न स्तुत्या श्रुतदेवतेति वदति श्रुत्वापि तत्सन्निधे-
 रौन्नत्य जिनशासनस्य सतत श्रीहेमचन्द्रादित ॥२१॥

व्या०—हे स्वामिन् । तव रिपोरागमिकस्यैकमश्रुत चित्रकृद्-
 आश्चर्यकृच्चरित्र शृणु इत्यन्यय सुगम । तच्चरित्र किं ? 'नमो
 तित्थस्स'त्तिवचनात् त्वत्तीर्थस्य द्वादशाङ्गीरूपप्रवचनाधारस्य,
 साध्वादिसमुदायस्य, नमस्कृतिं प्रणाम, स्वीकृत्य चोऽप्यर्थे,
 अङ्गीकृत्यापि, तन्मध्यगा तीर्थान्तवर्तिनी श्रुतदेवता न स्तुत्या-
 स्तयनाहा न भवतीति वदति । किं कृत्वा ? श्रुत्वापि, किं ? जिन-
 शासनस्यौ नत्य शासनप्रभावनां, कुत ? श्रीहेमचन्द्रान्त
 श्रीहेमचन्द्रसूरिस्त्रिकोटीप्रथकर्ता श्रीकुमारपालप्रतिबोधकृत्, स
 षादियस्य, आदिशब्दात् नवाङ्गीवृत्तिकारकश्रीअभयदेवसू-
 रिप्रभृतयो ग्राह्या । सतत किलक्षणात् ? सत्सन्निधे, सा-श्रुत

देवता सन्निधौ ममीपे सान्निध्यकारितया विषमितैककाय-
व्यापाग्वन्त्या यस्यैवभूतादित्यक्षरार्थ ।

भावाथस्त्वय अहदाद्यसाध्य काय कथ श्रुतदेवतासाध्यमि-
त्याद्यभिप्रायेण तेन श्रुतदेवतास्तुतिर्निपिद्धा । तच्च महाऽज्ञान-
बिलमित । नहि यो यदपेक्षया प्रबलबलवान् स तत्साध्यकार्य-
साधक इति नियम । अथयाऽऽचार्योपाध्यायसाधुसाध्यकार्यस्य
तदपेक्षया प्रबलबलवदहत्साध्यत्वेन 'नमो अरिहताण'मित्येक
पदात्मकस्यैव नमस्कारस्य जाप प्रसज्येत । तस्मात्-स्वस्वसा-
ध्यकार्ये सर्वेषामपि प्रबलबलवत्त्वः वैपरीत्ये च दुबलत्वमेव
यथागम बोध्यम् । लोकेऽपि प्रदीपादिसाध्य सूर्येण साधयितु-
मशक्य दृष्ट, उक्त च "विरथाधकारविध्वंस हेतुर्हलिमहानपि ।
नार्ल प्रदीपवद्भू मि-गृहान्तस्तमसोऽपहृत्" ॥१॥ इत्यादि । युक्ति-
विस्तरम्नु मत्सृष्टपोटशरलोकीवृत्तितोऽऽसातव्य इति काव्याथ ।

॥ इति गतस्त्रिस्तुतिक ॥

अथ काव्यपञ्चनेन क्रमागत लुम्पाकमत दूषयितु ताव-
त्तस्य विरत्रासघातिन केवलिगम्यमेवोत्पत्तिस्थानं दिदर्शयिषु
काव्यमाह—

विश्वार्च्यक्रम ! हे महा नडजनव्यामोह ऋद्गिरा,
त्वद्विम्बार्चनदोषदर्शनपराऽपुण्याभ्रराक्षणया ।

पङ्जीवेऽनुकम्पयार्द्रहृदयोऽस्मीति ब्रुवाणो बहि-

विश्वस्य प्रतिघातको हतघृणः क्रियोनिभावीभवेत् ॥२॥

पूजाऽणुव्रतिनोऽर्हता न कुसुमैर्युक्ता जिनेत्यावदन्,

मद्याशीव तत्र द्विपन्नहह वै वैरूप्यभागीक्ष्यताम् ॥२३॥

व्या०—हे अहन् ! हे प्रभो ! हे पित्त ! अहह खेदे, वै निश्चित । तत्र द्विपन्-लुम्पाकनामा तत्र वैरी मद्याशीव मद्यपानिवदित्यथ । वैरूप्यभाग्-वैरूप्यमसङ्गतजल्पनादिचेष्टया वैस दृश्य भक्त इति वैरूप्यभाक्, इक्ष्यता-दृश्यतामित्य-वय । मद्यपानिचेष्टामाह किं कुवन् ? अणुव्रतिन श्राद्धस्या-र्हता भगवतां कुसुमैरुपलक्षणाचन्दनादिपरिमह, तै पूजा न युक्तेत्यमुना प्रकारेणाऽऽवदन् मूलजनेभ्यो ज्ञापनाय वचसा ब्रुवाण, अपीति विरोधे । पुन किं कुवन् ?, विरचयन् विकल्पयन्, किं ?, पेश-लमुत्तर मनोहर प्रतिवच, कथम् ?, इति-अमुना प्रकारेण, तत्प्रकारो यथा नद्युत्तारपुरोविहारकरण । नद्या उत्तार-उत्तरण पुरो यस्त्वेवविधो विहारो-भ्रामानुभ्रामविचरण वाचयमाना-सवविरतीना, जिनादेशो जिनाज्ञेत्यक्षरार्थ ।

भावाथस्त्वय प्रत्याख्यातसवसावद्ययोगानां सयमाऽऽराध-नत्वेन नद्युत्ताराविनाभायी विहारस्तावज्जिनाज्ञा, अनाज्ञा चाणुव्रतिनामपि सम्यक्त्वनैमल्यहेतु पुष्पाद्यविनाभाविनी जिनपूजेतिविरोध, जीवविराधनासम्भवस्याभयत्र तौल्यात् । ननु नद्युत्तारादौ न पुन पुन करणसृद्धानुमोदनादि, पूजायां तु तद्वैपरीत्यमिति कुतस्त्य तौल्यमिति चेन्, उच्यते नहि वय पूजायां पुष्पादिविराधनाऽनुमोदनीयेति ब्रूम, किन्तु पुष्पाद्यविना-भाविनी पूजाऽनुमोदनीया सृद्दणीया च ।

राघननुमोदनेऽपि तदविनाभावी विहारस्त्वनुमोदनीय स्पृहणी
 यश्च, अन्यथा जिनाज्ञा न स्यात् । यद्वा कार्येच्छुनां कारणच्छु-
 त्वनियमादितिन्यायान् विहारहेतुनशुचाराणापि स्पृहादि
 स्वीकृतव्यमेवेत्यल प्रपञ्चेन । तथा च सति विहारो जिनाज्ञा,
 न पुनर्जिनपूजेति जल्पन मन्त्रपानिजल्पनमिव पूवापरसङ्गति
 विकल सकलजनप्रतीतमेव । शेष सुगममिति काव्यार्थ ॥

अथ अथापत्त्या वेश्याजनपूनाप्रकाशकस्याऽस्य कलिकाल-
 तुलामाविष्टुण् काव्यमाह—

चार्थी चन्दनचम्पकादिबुसुमैनार्चा सदच्येक्रम !,
 त्यागीशस्य दिशन्नहो ! जडसभाशृङ्गारभूत स्वयम् ।
 अर्थानर्थविवेकदृग्विरहितो वेश्याजन पूजय,-
 न्नथान्मूर्त्तयेन एवातरदय काल कलिर्भूर्तिमान् ॥२४॥

व्या०—हे सदच्यक्रम ! उत्तमजनपूयपाद !, अहो आश्च-
 र्ये । अयं लम्पाकनामा अमूर्तोऽपि कतिचिज्जनानां महापापक-
 मानुभावात् काल कलिदुष्पमाकालो भूर्तिमानऽवातरत्-अध-
 स्तीण इत्यवयव । किंलक्षण ?, अधानर्थविवेकदृग्विरहित-
 अथश्चानधश्च तयोर्विवेको विवेचन यस्या एवविधा या दृग्-
 ज्ञानलोचन तथा विरहित-शून्य । पुन किंलक्षण ?, जडस-
 भाशृङ्गारभूत-मूर्त्तपदलङ्काररूप । किं कुर्वन् ?, दिशन्-
 कथयन् कथ ?, चन्दनचम्पकादिबुसुमैस्त्यागीशस्य अहतोऽर्चा-
 पूजा न चार्थी न शोभनेति, अत्रेतिरध्याहाय । अथान् अर्थां

पत्न्या, पुन किं कारयन् ?; मूरनन स्यप्रतिषद्धविरवासिपनं
अत्यागित्वेन वेरयाजन प्रति पूजयन्-पूजां कारयन्, भो छोक !
त्यागित्वेन भगवतोऽर्चा न चार्थात्यागादत्यागित्वेन वेरयाजन
पूजयतु भवानिन्युपदिशन्नित्यश्वराध ।

भाषाथस्त्वय यदि त्यागित्वेन भगवत कुमुमादिना पूजा
न युक्ता, युक्ता तर्हि अत्यागित्वेन वेरयाननस्यैय पूज्यता । यथा
दिवाऽभोजिना देवदत्तस्य पीनत्वाच्चभानुपपत्त्या रात्रिमुक्ति
व्यक्तीभवन्ति । कलिकालतुन्यता तु पूज्यस्य भगवतोऽपूज्यत्वम-
पूयस्य च वेरयाननस्य पूज्यत्व दशयत स्फुटमेवेति काव्यार्थ ॥

अथ निगमनायप्रवचनाथकरणेनापमयोपहसन्काव्यमाह—

पेटा वज्रमयी रदरिव महामुद्राद्दिकृता दुर्मते

स्मृद्रीकरणोद्यतस्य दशनव्यापत्तिहेतुहित ! ।

गम्भीरार्थमिदं तव प्रवचन व्याख्योद्यतस्याऽऽत्मधी

कल्प्या वृत्तिपरम्पराद्यपमतेर्युक्त द्विपोऽध्वच्युते ॥२५॥

व्या०—हे हित ! जगामित्र ! अध्वच्युते जैनमागध्रष्टस्य
द्विप , इदं तव प्रवचन आचाराङ्गादिशास्त्र, दशनव्यापत्तिहेतु -
दत्तपातनिदान युक्तमेवेत्यवयव । किंलक्षणस्य तस्य ?; आत्म-
धीकल्प्या-स्वनुद्धिक्पनया, व्याख्योद्यतस्य-व्याख्यां कृतमुद्य-
तस्य, दुर्मतेषु ष्ठधिय , वृत्तिप्रीका, परम्परा गुरुक्रम , ते आदि-
र्येषां भाष्यचूण्यादीनां ते वृत्तिपरम्पराद्यस्तत्राऽपगता मति-
यस्य तस्य वृत्तिपरम्पराद्यस्तत्राऽपगता मति-
यस्य तस्य वृत्तिपरम्पराद्यस्तत्राऽपगता मति-

धारित्वान् न जैनवेपी न वा शैववेपी, किन्तु नरशरीरावयव-
शिर पाण्यादिमद्भूप्रदेशवद्बिभत्सवेपधारित्वात् दुर्येपी, जैन-
प्रवचनपराङ्मुखत्वात् विमुखी, लुम्पाक इति नामश्रवणादेव
लोकानामप्रीतिसम्भवा नाम्नापि निगृथुति चेत् यदीहाऽपे-
व्यवहितसम्नघात् इहापि इहलोकेऽपि तत्र प्रवचनादधादन्यथा
प्ररूपणान् प्राय प्राकृतसंस्कृताऽशनरति । प्रायो बाहुल्येन,
प्राकृता-रत्नकादयस्तैः संस्कृत निष्पादित राद्धमितियाचन् ।
षडशनादिस्तत्र भोग्यत्वेन रतियस्य स, निचकुलभिश्चाटन-
लम्पट इत्यथ । तथा स्त्रीवस्त्रपानकृन् । स्त्रीणा वस्त्राणि-
शाटकनदान्तरपटकञ्चुकादीनि तेषां वा पानीय प्रक्षालनचल
स्त्रीवस्त्रमलाविलचलमित्यथ । तस्य पान करोतीति पानकृन्
पापात्यथ । तथा व्युच्छिष्टानविगानवान् । व्युच्छिष्ट मुक्ता-
चशिष्ट अद्भुत्परित्यक्तान वाऽनेन हेतुभूतेन विगानवान्-
लोकनिदनीयो नाऽभविष्यन्, कस्तर्हि फलेश्चणपरो ऐहिकपार-
त्रिकफलरिलोकनतत्परो, धर्माधमफलममुत्र-परलोकेऽद्राक्षी-
दित्यन्यथमुत्तेनैवाक्षराय ।

भावाधस्तय हे अहन् ! यद्यमिहलोक एव निन्दितान-
पानादिनैव कल्पैरुत्तिनाभविष्यत्तर्हि परलोकेऽपि धर्माधर्म-
फल कोऽद्राक्षीन्-दृष्टाऽभविष्यन् न कोऽपीति काव्याथ ॥
इति गतो लुम्पाक ॥

अथ काव्यद्वयेन कटुकमतमाचिक्षिकीपुर्निगुरुत्वफलाप-
दशक काव्यमाह—

ही हीनो गुरुणा गुरुप्रभुरणानघश्रवास्साश्रवा,
 साधुश्रेणिरिति प्रकल्पितमति सम्प्रत्यमावीक्ष्यते ।
 दुर्लक्ष्या क्षितिमण्डले कटुफलैकासक्तिसेव्यं कटु-
 पुंक्तस्तीर्थमषाद्धमक्षिविषय दुर्वावदन्नल्पधी ॥२७॥

व्या०—हीति खेदे । सम्प्रति वर्तमानकालेऽसावध्यक्षसिद्धो
 गूजराननिप्रभृतिषु दृश्यमाना साधुश्रेणि साश्रवा साधुगुण-
 रहिता, ईक्ष्यते दृश्यते, इत्यमुना प्रकारेण प्रकल्पितमति कटु-
 कटुक इत्यनिष्टनामा युक्त इत्यवयव । किलक्षण ? क्षितिम-
 ण्डले कटुफलैकासक्तिसेव्य । कटुफलानि नरकादिगतिवेद्यदु-
 ष्कमजयदुःखानि, तेष्वेवैका-अद्वितीया आसक्ति-कारणानुमेया
 लुब्धता येषां ते कटुकफलैकासक्तवस्तुं सेव्य-सेवनार्हं, पुन
 किलक्षण, ? दुर्लक्ष्या दुर्लक्षणघर, पुन किलक्षण ? अल्प
 धीबुद्धिविकल, किं कुर्वन् ? दुर्वावदन्-मूर्खपपदि कुत्सित मृश
 वन् किं ? तीर्थं साधुसाध्वीश्रायकधात्रिकालक्षण, कीदृशम् ?
 अपाद्ध-अपगत अद्ध साधुसाध्वीलक्षण यस्मात्तदेवविधमक्षि-
 विषय-इन्द्रियगोचरमिति एव दुर्वावदन्, कुत इति विशेषणद्वारा
 हेतुमाह-यत स किलक्षण ? गुण्णा हीन-गुणरहित अनुपा-
 सितगुरुकुलविज्ञान इत्यथ । गुरुहीनोऽपि कुत इति विशेषण-
 द्वाराहेतुमाह यत स किलक्षण, ? गुरुप्रमुस्तीर्थवृत्तं तस्य रण-
 श-दो द्वादशाङ्गीरूपप्रवचन तस्यानध्वा-अपथ श्रवसी-श्रोत्रे
 यस्य । यद्वा गुरौ-गुणतत्त्वप्रसाधने प्रभव समर्थास्ते च ते रणा

श्च शब्दा गुरुप्रभुरणास्तेपामनध्वा धवसी यस्य । यद्वा गुरुप्रभ-
धो-गीतार्या गुरुचस्तेपा रण-शब्दस्तस्याऽमाग वर्णा यस्य स,
सद्गुरुचनमूच्यविद्वकण इत्यथ । इत्यभिराध ।

भावाथस्त्वय-“भूष अति भविस्सति षेइ तेलुक्कनभिअकम-
जुअल”त्ति वचनात् अस्मिन् भरतक्षेत्रे दुष्पसह यावन् वैलोक्य-
नमस्कृतत्रमयुगलाना साधूनां सदैव सद्भावेऽपि नहीदानी साध-
वोऽस्मद्गोचरीभयतीति वदन् निगुरुत्वेन जात्यधपुरुपवत्
न्वपृष्टिविलग्नाना महासङ्कटपातहेतुत्वेन कटुक इत्यनिष्टनामा
युक्त एवेति काव्याथ ॥

अथोत्सूत्रभाषिणस्तावत्प्रायोऽनतानुबन्धिमायोदयिन एव
भयतीति द्वितीयकाव्येन मायित्वमाह—

पापात्मा प्रतिमाऽर्हतामभिनमस्कार्याऽथ पूज्या च तत्
प्रोच्याऽपि प्रतिपक्षतामभिदधन्मायाविमुरय क्षितौ ।
यद्यद्धर्मराप्यमुक्तिपदवीरीयी भवेत्पूजिता,
त धर्म प्रतिपेधयत्यधिपते ! साधुप्रतिष्ठात्मरुम् ॥२८॥

व्या०—हे अधिपते ! तत्तस्मात्कारणात् पापात्मा कटुकः
क्षितौ-पृथिव्या मायाविमुरयो मायाशीलशेखरो मत्तव्य इत्य-
ध्याहाय इत्यवय । मायाविमुरत्य किं कुचन्, ? अहतां प्रतिमा
नमस्कार्याऽथ च पूज्या, इतिगम्य इत्यमुना प्रकारेण प्रोच्याऽपि-
भाषित्याऽपि, प्रतिपक्षता तद्वैपरीत्यमभिदधन्-ब्रुवाण । अथ
मायावित्त्व दशयति-तस्मात् कृत ? यथास्मान् यद्यथा-जगत्सौ

चरन्तं यद्वसन्तं, क्षवाप्य प्राप्य, पूजिता प्रतिमा मुक्तिपन्थी-
भीवी भयन्तं भागवन्मयाग म्यात्, तं धम मातुप्रतिष्ठात्मक प्रति-
पेयस्यैव प्रमिप रं करानीति जिज्ञुषिधात्तान् प्रतिपेधयतीति
साध्व । अथवा स्याद्विगणात् प्रतिपेयीयेष स्यादित्यक्षराव ।

सायाथः पर्य-वष्टुक्तं जिप्रतिमायास्वायदाराध्यत्य यथा-
भाप्रग म्पीकृतान्, परं यं धमं पुरम्ष्ट्य मा पृताहा भयति, स
शाभुर्धान्ष्टा-मका धमा ताङ्गीकृताऽनोऽतवृत्या न पूज्यति
भक्तानाम्सायाधीनि । यत्र कुपाश्रिकतिऽवमिलकाचाय स्या-
मि । यशान् प्रायकप्रतिष्ठास्यकावापताय स्यकपालकल्पिते प्रति-
ष्ठाकला मूलात् इष यत्प्रलपन जिप्रविम्बप्रतिष्ठा श्रावकेणैव
कनस्या इत्येतत्प्रम्यात् सावन्त्याद्वेत्यानुमानात्कि
प्रकलिजघाम, गमा युक्त । तत्रानुमातस्य सायत्पशधर्मतादिप्रा-
णयियुभर्तौ । जिज्ञुषकश्च इवेमिमावता रक्याभायात् ।

ननु पनाभमतादिरातिर्यं कवमितिर्चेन्, उच्यते जिप्रविम्ब-
प्रतिष्ठा श्रावकेणैव कनस्या इत्येतत्प्रम्यादित्यत्र प्रतिष्ठाया
इत्येतत्प्रम्यामायेन शब्दाऽवृत्तिषाऽश्रुतायादिहेतुमिह हेतु म्य
त्वाऽमिह । प्रयागा यथा प्रतिष्ठा न इत्येतत्प्रम्याः, प्रतिष्ठाप्य-
विवयकप्रियायिगपत्यात्

एवप्रतिमाया १ । । प्रतिष्ठा
च प्रतिष्ठित
विषय इत्य-

सत्कुलम् ॥ १ ॥ विना जल सर इव, व्योमेव गतभास्करम् ।
 अप्रतिष्ठ तथा विम्ब, नैवमहति चारताम् ॥२॥ इति श्रीशानुज्ज
 यमाहात्म्ये । अनुमानप्रयोगोऽपि यथा अप्रतिष्ठितप्रतिमा न
 द्रव्यस्तवाहा, भावस्तवाऽनर्हत्वात्, अवये सुवर्णादि, व्यतिरेके
 च भगवानर्हन् सुसाधुर्वा । भावस्तवानर्हत्वात् तु प्रतिष्ठावैफल्य-
 प्रसङ्गभयेन तिलकाचार्येणापि स्वीकृतम्, कथमयथा स देवाना-
 प्रिय स्वकपोलकल्पितप्रतिष्ठाकल्पेऽपि प्रतिष्ठाकरणक्रियाविधौ
 पूवप्रतिष्ठितप्रतिमाया पुरस्तादेव देववर्णनादिक्रियासुपदिष्ट-
 वान् । नच देवनिर्मितप्रतिमाया हेतोभागासिद्धिरशतो बाध-
 श्चेति शङ्कनीय, तादृक्प्रतिमाया पश्चाऽनन्तर्भूतत्वात् तदा
 राध्यत्वगतिश्चाप्रे वक्ष्यते । तस्मात् प्रतिष्ठिताया एव प्रति-
 माया पूनाभिप्रायपुरस्सरपुष्पादिहेतुकक्रियाविशेषो द्रव्यस्तवो,
 नान्यथा । अयथा गौतमादिगणभृन्मस्तके वासनिक्षेप कुरतो
 भगवतो वीरस्यापि द्रव्यस्तवकृति प्रसज्येत । एव सत्प्रतिपक्षित-
 मपि जिनविम्बप्रतिष्ठा न श्राद्धकृत्य, यतिकृत्य वा, साध्वनुष्ठान-
 योग्यप्रतिष्ठाप्यक्रियाविशेषत्वान्, साधूनामेवागमे निर्दिष्टत्वाद्वा,
 स्थापनाचायप्रतिष्ठावदाचार्यादिपदप्रतिष्ठावद्वा । व्यतिरेके
 यन् श्राद्धस्यैव कृत्य तन्न साध्वनुष्ठानयोग्यप्रतिष्ठाप्यक्रिया-
 विशेष साधुस्तव्यतया जिनोपदिष्ट वा यथा द्रव्यस्तव ।
 निश्च साध्यव्यापकसाधनाव्यापकरूपरमण्याराध्यत्वमुपाधिरपि ।
 किञ्च श्राध्वेणैवेति विशेष्यसंगतैवकारेणाऽययोगव्यवच्छेदे
 सति श्रावकव्यतिरिक्ताऽऽकृतव्यतासाध्ये तन्मताभिप्रायेणाशतो

षाधोऽपि । तेन हि देवानामपि स्त्रीणामपि प्रतिष्ठायामधि-
 कारो दर्शितः, कथमयथा 'पाण्डवमात्रे'त्यादिना स्वकपोलक-
 त्पितप्रतिष्ठाकल्पे निदर्शनमकारि । किञ्च मुग्धजनविप्रतारक-
 चतुरचेतस्कचामुण्डिकचतुरताया अप्यस्य चतुरता तु वाग्गोच-
 रीक्तुमप्यशक्या । यतः स्त्रीजितपूजोच्छेत्कत्वेन तेन चामुण्डि-
 कवराकेनावला एव वचिता, अनेन तु दुरात्मना जगदुत्तरसा-
 हसमवलम्बमानेन त्रिजगत्पूज्याचार्यसवधिप्रभुताधनं हित्वा
 क्त्वा च स्त्रीभ्यस्ताश्चौयमाश्रित्य महापराधियश्चक्रिरे ।
 किंचागमनाधोऽपि, आगमे साधूनामेव प्रतिष्ठाया दृष्टत्वान् ।
 तथाहि श्रीसिद्धसेनदिवाकर श्रीग्यास्वातिवाचक श्रीहरिभद्रसूरि
 आर्यश्रीसमुद्राचार्य श्रीप्रभाकरप्रभृतिप्रणीतप्रतिष्ठाकल्पास्तावदा-
 चारप्रतिपादका ग्रन्थास्तेषु सद्यत्रापि 'सूरि प्रतिष्ठा कुर्यादि'
 त्याद्यथप्रतिपादकवाक्यानामेव प्रयोगो, न पुनः श्राद्ध प्रतिष्ठा
 कुर्यादिति प्रयोगः । तथा पादलिप्ताचार्यविरचितनिवाणकलि-
 कायामपि प्रतिष्ठाधिकारे 'सूरि प्रतिष्ठां कुर्यादि'त्याग्रेव
 प्रयोगः । एवमाचरितप्रतिपादकग्रन्था यथा—

“प्रतिष्ठामहतां सो हि, कारयेत्सूरिमन्त्रतः ।

सोऽहत्प्रतिष्ठा लभते, यथा चापस्तथा फल” ॥१॥ इति
 षृहति श्रीशत्रुघ्नयमाहात्म्ये । तथा

‘सद्यतीर्थोदकैः सर्वैः-पधिभिर्देयताहृतैः ।

शास्त्रोक्तविधिना भूपः, प्रतिष्ठामप्यकारयत्’ ॥१॥

वासाक्षता सूरिमन्त्रेणाभिमन्त्र्य पवित्रिता ।

क्षिता ध्वजेषु दण्डेषु, चैत्यविम्बेषु सूरिभि ॥१॥ इति "सप्त-
सप्तघतु ४७७ सङ्ख्ये, गते विप्रमयत्सरे" इत्यादिप्रयोदशरत्नो
कोपलक्षिते लघुनि श्रीशानुञ्जयमाहात्म्ये, । तथा तत्रैव-

"एव सिंहनिपादाग्न्य, प्रासाद भरताधिप ।

कारयित्वा प्रतिष्ठाप्य, चिनारचापूजयत्तत " ॥१॥ इत्युक्त-
लघु श्री श० अष्टापदप्रासादप्रतिष्ठाधिकारे । तथा

"केवल्येष स्वयंबुद्ध , श्वेताम्बरशिरोमणि ।

क्ता प्रतिष्ठा कोऽप्येषु, पुण्यानामुदयस्तय ॥१॥

ततश्चावन्तिनाथन, प्रार्थित कपिला मुनि ।

प्रत्यष्टात्प्रतिमां मन्त्रपूतचूणानिति क्षिपन्" ॥२॥ इति श्री-
हेमाचार्यकृतश्रीमहावीरचरित्रे एकादशसर्गे । तथा "प्रतिष्ठाप्य
चिनेद्राणां, प्रतिमा निर्मिता नवा । विधिना सूरिमन्त्रेण,
गुणा ब्रह्मचारिणे"ति सम्यक्त्वकौमुद्यां तृतीयप्रस्तावे तृतीयक-
थायां । एव श्रीशृंगभधरित्रादिष्वप्यनेकेषु ग्रन्थेषु भरतादीनां
श्रीनाभसूरिप्रभृतिभि प्रतिष्ठाकारयितृत्वेन प्रयागा दृश्यते, न
पुन स्वय प्रतिष्ठाकर्तृत्वेन प्रयोग । विश्वानुदाचलादितीर्थे-
ष्वपि शिलापट्टकोत्कीर्णवणपङ्क्तिषु नवाङ्गीकृतिकारक-
श्रीअभयदवसूरिमन्ताने श्रीधमघोपसूरिभि श्रीशान्तिनाथविम्ब
प्रतिष्ठितमित्यादिश्रीनेमिनाथप्रासादे मरिचमन्त्रिग्यवस्थित-
श्रीशान्तिनाथदेवकुलिकाप्रशस्तौ । एव जीणप्रतिमास्वपि अमु
कसूरिभि प्रतिष्ठितमिति लिखितं दृश्यते, न पुनरमुकथावके-
णेति दृश्यते । तस्मान् प्रतिष्ठाप्यप्रागभावावच्छिन्नसमयवत्य-

त्यत्रियारूपा प्रतिष्ठा साधुभिरेवानुष्ठेया, आगमे साधूनामे-
 वोपदिष्टत्वात्, प्रवज्याप्रदानवत् । व्यतिरेके च जिनस्तथव
 दिति । ननु कुमारनिदिसुवर्णकारजीवेन विद्युभालिदेवेन
 निर्मिता श्रीमहावीरप्रतिमा साधुप्रतिष्ठाया असम्भवेन देवेनैव
 प्रतिष्ठिता कथं प्रभावत्यादिभिः पूजिता ? इति चेत्, मैव देवेनैव
 प्रतिष्ठितेत्यत्र मानाभावात् । ननु तर्हि साधुनैव प्रतिष्ठितेत्य-
 त्रापि किं प्रमाणम् ? इति चेत्, उच्यते-चेत् प्रतिष्ठिता, तर्हि
 साधुनैव । नहि भरतादिक्षेत्रवर्तिसाधवा देवानां दुर्लभा,
 अन्यथाऽऽगमबाधप्रसङ्गे । ननु तर्हि गौरवाद्वाच्यं न्याय्यमि-
 ति-यायात् तथाविधदेवनिर्मितप्रतिमाया प्रतिष्ठाया अभाव
 एव कल्प्यतामिति चेत् । सत्यं, यदि क्वापि व्यक्तिर्नोपलभ्यते
 तर्हि तथासम्भावनापि व्यायस्येव, देवतार्पितरजोहरणमुग्धस्त्रि-
 कादिवेषविशिष्टसाधारिव देवनिर्मितप्रतिमाया प्रतिष्ठामन्त-
 रेणापि पूजाहृत्वसम्भवात्, दिव्यानुभावस्य तथास्वभावत्वात्
 शाश्वतस्यभावात् शाश्वतप्रतिमावदिति । परं साधुवेपार्षणमिव
 गृहस्थप्रतिष्ठा त्वनिष्टैव । किञ्च-सम्यग्दृष्टिदेवानामवधिज्ञा-
 नित्वेनाऽऽगमव्यवहार्यतर्भूतत्वादपि नान्यैस्तदपेक्षा समीक्ष-
 णीया । आगमव्यवहारिणा हि श्रुतव्यवहारप्रवर्तित प्रतिपद्यन्ते,
 न पुनस्तदनुसारेण प्रवृत्तन्ते । श्रुतादिव्यवहारापेक्षयाऽऽगम-
 व्यवहारस्य बलीयस्त्वात् । न च व्यवहारपञ्चकं साधूना-
 मेवेति शङ्कनीयं, यथासम्भवमप्येषामपि श्रवणात् । कथमयथा
 भृगुकच्छवननिवासियज्ञस्य धारणाव्यवहार उक्तः । षड्वला-

वधिज्ञाने तु गृहस्थावस्थायामपि कूर्मापुरानन्दादीनां प्रतीते
 एवेति । एव दिव्यानुभाषविशेषादन्यास्वपि प्रतिमास्वायो य ।
 एतेन सायद्यत्नादिहेतुरपि श्राद्धप्रतिष्ठाव्यवस्थापको भविष्यतीति
 शृगालकदाशाऽपि परास्ता, प्रतिष्ठाया सायद्यरूपत्वाभावेन
 हेतो स्वरूपासिद्धत्वात् । सायद्यत्नाभावेस्तु सुवर्णशलाकादिनेत्रो-
 न्मीलनरूपप्रतिष्ठाप्यान्त्यक्रियालक्षणाया प्रतिष्ठाया यतिकृत्य-
 त्वेन तीर्थकृद्भि साधूनामेवोपदिष्टत्वेन च साध्य । प्रयोग-
 स्वरूप-उक्तरूपो निनप्रतिष्ठा न सायद्यरूपा, साधुकृत्यत्वात्
 साधूनामेव जिनोपदिष्टत्वाद्वा, आचाराङ्गादिसूत्राध्ययनयत् ।
 किञ्च सायद्यत्त्यहेतुमत्स्ययथादिक्मणि व्यभिचयपि । एव
 व्यतिरक्व्याप्तिप्रहेऽपि यद्यत् श्रायकृत्य न भवति तत्सायद्य न
 भवतीत्यपि नास्ति, श्राद्धप्रतिष्ठा प्रवचनोक्तेत्येव रूपेण तिलकाऽऽ-
 चार्यदत्तालीकप्रवचनकलङ्कदानवत् । कलङ्कलेशाकलङ्कितस्यापि
 जैनप्रवचनस्य अलीककलङ्कदान तु श्राद्धकृत्य न भवति,
 तथा तत्सायद्यमपि न भवतीति न, तस्य महासायद्यरूपत्वात् ।
 ननु तिलकाऽऽचार्येणाऽलीककलङ्कदानमकारि तत्त्वथमिति चेत्,
 उच्यते प्रायो लज्जुर्गयाकरणानामपि भिन्नायत्वेन प्रतीतानां
 प्रतिष्ठा १ स्थापन २ प्रतिष्ठापन ३ स्थापना ४ शदानामेका-
 धता प्रकृत्य कुम्भनाचक्रवर्तिना तिलकाऽऽचार्येण पञ्चाशक-
 ह्रियशादिप्रधाना सम्मतितया निदर्शन चक्रे, तच्च ग्रीष्मकाला-
 ऽऽतपोपतप्तपिपासिना पुसां जलाशयधावतां मृगतृष्णेषु न समी-
 हिताथमम्पादक, विचयमाणस्य तस्य मेकलकयकाया कूले

तालहितालयोर्मूले सुलभा पिण्डस्रूरा सतीति विप्रतारक
 धाम्यवन्त्याप्रापकत्वेन विशीयमाणत्वात्, असत्यस्य च तादा
 स्वभावत्वान् । उक्त च -

“यथा यथा विचार्येत, विशीर्येत तथा तथा ।

असत्योक्त वही रम्य, नात् सरपुरीषवन् ॥ १ ॥ इति

तद्विचारणे च प्रतिष्ठाशब्दस्थापनशब्दयोरन्योन्यपयाय
 भास्य किं व्युत्पत्त्या कविस्मृत्या वा ? । नागो, भिनाथाभिधा
 यिकाया व्युत्पत्ते सर्वेषामपि वैयाकरणाना प्रतीतत्वात् । नापि
 द्वितीय, प्रतिष्ठाशब्दस्थापनशब्दयोरेकाध्याचकत्वेन कविरुद्धेर
 भावात् । यद्यप्येतौ केवलावनेकार्थौ तथापि नान्योन्यपयाय
 भाजिनौ । ननु तर्हि प्रकृतप्रकरणेऽनयो को भेद ? इति चेत्,
 उच्यते-प्रतिष्ठाशब्दस्तावत् प्रतिष्ठाप्यहेतुभूतक्रियाविशेषधाचक,
 स्थापनशब्द पुनराधाराधेयभावसम्बन्धनिबन्धनक्रियाविशेष-
 धाचक, क्रमेण कविप्रयोगाऽपि “ततश्चाद्यत्तिनाथेन, प्रार्थित
 कपिलो मुनि । प्रत्यक्षात् प्रतिमां मन्त्र पृतचूणान विनिक्षिप” ॥
 निति श्रीवीरचरित्रे । एव शत्रुञ्जयमाहात्म्यादात्रपि । तथा
 स्थापनशब्दस्य कविप्रयोगो यथा—

“तदा नदीप्रवाहेण, पाटिताद्विकटात्तटात् ।

- युगादिदेशप्रतिमा, प्रकटाऽभूत प्रभावयुग् ॥ १ ॥

- ता प्रेक्ष्य हृषयुक्ताऽसौ, स्नपयामास वारिणा ।

पीठं कृत्वा मृदोत्तुङ्गं, स्थापयामाम तत्र तां ॥ ० ॥

इति श्रीविमलनाथचरित्रे ।

तथा "उम्मगनिवारणय, सम्मगठावण च भञ्वाण ।

एमाइ ज विहिअ, अणुमोए ह तमप्पहिअ ॥ १ ॥"ति श्री-

आराधनापताकाया । किञ्च स्थापनशास्त्रप्रतिष्ठाशब्दयोर्योऽ-
न्यपयायता कल्पयन् तिलकाऽऽचाय एव स्थाभिमतार्थसिद्धये
स्वकृतिपतप्रतिष्ठाकल्पस्य स्थापनकल्प इत्येवाभिधानं कथं न
दत्तवान् ? । तस्मात् सावथाभिधायकप्रतिष्ठाकल्पनैव तिलकाऽऽ-
चार्योऽप्यपयायरूपता वदन् तटादर्शिशकुन्तपोतन्यायमशिथ्रिय-
दित्यल विस्तरेण । एव प्रतिष्ठापनशब्द णिगप्रत्ययनिष्पन्नत्वेन
प्रतिष्ठाप्रयोजककर्मृत्रियाविशेषवाचक, स्थापनाशास्त्रस्तु प्रति-
ष्ठाविषयीभूतो यो निनिम्वादिपदाथस्तस्य वाचक इत्यादि-
स्वयं बोध्यम् । किञ्च प्रातरग्राह्यनाम्नोऽस्य तिलकाऽऽचायस्याऽ-
नायधौत्यं तावद्धीमन्त एव विदति । यत स्वकृतावश्यकृतौ—
यूभमय भाउआण, चउरीस चैव त्तिणहरे कासी ।

सवज्जिणाण पडिमा, वण्णपमाणेहि निअएहि ॥१॥ति
शाधाया अतिदेशेन व्याख्याऽवसरं भरत स्वयं प्रतिष्ठितवानिति
स्वयमेव दुरात्मा पयसि गुप्तनालपुटविषमिव स्वमतं प्रक्षिप्य भर-
तेऽपरेण प्रतिष्ठा कृतेत्यावश्यकृत्यावित्यादिसामान्यवचनमात्र-
कृतेरेव सम्मतिं दत्तवानिति । अत एव तिलकाऽऽचायकृताऽऽ-
वश्यकृत्तिन विदुषा सम्मतेति बोध्यम् । प्रतिष्ठामाश्रित्य स्व-
मतप्रक्षेपेणैव व्याख्यातान् । ननु तर्हि तावन्मात्रस्यैव तत्त्यागो
युक्तो, न पुन प्रवचनानुयायिनोऽपि

“जे भिक्खू वा भिक्खूणी वा परपासहीण पसस परेज्जा,
जे ण निह्मगाण पसम करेज्जा, जे ण निह्मगाण अणुवुल भासेज्जा
जे ण निह्मगाण आययण पविसिज्जा, जे ण निह्मगाण गंध सत्थ
पय अक्खर वा परूवेज्जा, जे ण निह्मगाण सतिए कायकिले-
माइए तवे इ वा सजमे इ वा णाणे इ वा विण्णाणे इ वा सुए इ वा
पडिच्चे इ वा अब्बिबुहमुद्धपरिसामज्जगए सिलाहेज्जा, से विअ
ण परमाहम्मिएसु उयव जेज्जा, जहा मुमती”ति श्रीमहानिशीथे ।
तस्मान्निह्मवृत्ते सत्यत्वासत्यत्वविवेको धालचेष्टितमेव । उष्णा-
नपानीयादिसवसामग्र्या पावित्र्येऽपि सत्कुलीनानां यव-
नीराद्धानस्यापावित्र्यमिव तीर्थकराशावर्त्तिनां निह्वयवृत्तस्य
सवस्याप्यमत्यत्वात् । नहि तालपुत्रविपानुपङ्क्ति पय पिषता
पुसा विपानुपङ्क्त्यक्तु शक्यते इति । पिच्छ-निह्वयवृत्त्यङ्गीकारे
तन्मतोपबृहणापि वृत्ता भवेत् । तथाच तीर्थकरादीनां प्रत्यनी-
कतैव । उक्त च—

“आणाइ अवट्टत जो उववुहिज्ज निणवरिदाण ।

तित्थयरस्त मुअस्त य, सघस्त य पच्चणीए सो ॥१॥

किं वा देइ वराओ मुटठुवि मणुओ घणी विभत्तो वि ।

आणाइक्कमण पुण, तणुअपि अणतदुहहेऊ ॥ ॥

तम्हा सइ सामत्थे, आणाभट्ट मि ना रल्लु उवेहा ।

अणुवुल्लगेअरेहि, अणुसिद्धी होइ कायरा ॥३॥ इति सन्देह-
विषोपधिप्रकरण । किञ्चोत्सूत्रवादिवृत्तप्रथादिस्वीकारे सूत्रवृत्ति-
नियुक्तिभाष्यचूण्यादीनां प्रथानां सुविहितपरम्परायाश्चाच्छेदा-

पत्तरत्यन्तमासमञ्जस्य प्रसज्येत । दिग्मात्रदशन यथा तिलकाऽऽ-
 चायकृताऽऽशयकपृत्त्याद्यङ्गीकारे साधुप्रतिष्ठोच्छेद । तथा च
 प्राग् प्रदर्शिताऽऽचाराचरितप्रतिपादकप्रधानां निर्वाणकलिका
 शत्रुञ्जयमाहात्म्य श्रीमहावीरचरित्रप्रमुखाणां दत्ताञ्जलितैष स्यात् ।
 तत्र साधूनामेव प्रतिष्ठाया दृष्टत्वात् । तथाऽऽञ्जलिकपृताऽऽश-
 यकदीपिका शतपद्याद्यङ्गीकारे श्राद्धानां रजोहरण मुखपोतिका-
 दिप्रहण प्रतिक्रमण द्वयाधिकसामायिककरणासूच्यदापत्ति । तथा
 च अनुयोगद्वारसूत्रपृत्तिचूण्यादीनामुच्छेद प्रसज्येत । तत्र
 श्राद्धानां रजोहरणादिप्रहणस्याक्तत्वात्, तथा औष्ट्रिकप्रथस्यी-
 कारे च स्त्रीजिनपूजा मासकल्पादिव्युच्छेद श्रीमहावीरपटक-
 ल्याणप्ररूपण श्रावणपयुपणाकरणादि च प्रसज्येत । तथा च
 ज्ञातधमकथाद्ग श्रीस्यानाद्ग-श्रीहरिभद्रमूर्तिवृत्तयात्रापञ्चाश-
 कनिशीथचूण्यादीनामुच्छेद । तत्र क्रमेण स्त्रीजिनपूजा
 मासकल्पकरण श्रीमहावीरपञ्चरयाणक भाद्रपदपयुपणाकरणा-
 नामुक्तत्वात् । औष्ट्रिकप्रथास्तु श्रीकृत्पसूत्रस्य स दहविषीपधि
 वृत्ति विधिप्रपा उसूत्रपदोद्घाटनतुष्ट आचाराङ्गदीपिका सह
 पट्टकमूत्र तद्वृत्तिश्च गणधरसाक्षशतकसूत्रवृत्ति स देहदोलावली
 पौषविधिप्रकरण चेत्यादयो बाध्या । ननु सहपट्टकमूत्र पौषध-
 विधिप्रकरण च सरतरमताऽऽर्षकनिन्दत्ताऽऽचायस्य गुण्णा
 जिनपद्मेन कृत, तत्कथमौष्ट्रिकसम्बन्धीति चेत्, उच्यते जिन-
 बलमस्य जमालिवदवस्थाद्वयसम्भवेन सहवाहावस्थायां ये प्रथा
 कृतास्ते उत्सूत्रभाषितृत्वेन नान्येषां सम्मता, किन्तु तदपत्यस्य

निनदत्ताचायस्यैव, अतस्तत्सम्बन्धिन एवोच्यत इति । तथा
 लुम्पाकस्य प्रथकतृत्वाऽसामर्थ्येऽपि तत्कृतबालचेष्टितगीतामा-
 सागगीकारेऽपि श्रीजिनपतिप्रतिमादीनामप्युच्छेदापत्त्या नम-
 स्कारादिप्रवचनमात्रस्याप्युच्छेद प्रसज्येत । तत्र सर्वत्रापि श्री-
 निनप्रतिमादीनामाराध्यवेतोपलम्भात् । ननु श्रीभगवत्यङ्गरा-
 जप्रभृतीयोपाङ्गादिषु जिनप्रतिमानामुपलम्भ सुलभ, परन्तु
 स्कारादिप्रवचनमात्रेऽपि कथमिति चेत्, उच्यते प्रवचनस्थ पदमा-
 त्रमप्युपमादिभिश्चतुर्भिरनुयोगद्वारैर्न्याययेयम् । एवञ्च च
 “चत्वारि अणुआगन्तारा ५० त० उक्त्वा निक्खेवो अणुगमा न
 ओ अ 'नि श्री अनुयोगद्वारे । तत्रानुगमो द्विधा-सूत्रार्थो नियु-
 क्त्यथश्च । तत्र नियुक्त्यथस्त्रिधा निक्षेपनियुक्त्यथ उपाद्घातनि-
 युक्त्यथ मूर्त्तस्पर्शिनियुक्त्यथश्च । उक्तञ्च—

“से ङि त अणुगमे ० दुघिहे ५० त० मुत्ताणुगमे निञ्जुत्ति
 अणुगमे, से ङि त निञ्जुत्तिअणुगमे ? नि० तिघिहे ५० त०
 निक्खेवनिञ्जुत्ति-अणुगमे उवग्घातनिञ्जुत्तिअणुगमे मुत्तफासि
 अनिञ्जुत्तिअणुगमे”ति अनुयोगद्वारे । तत्र तावदुपोद्घातनि-
 युक्ति प्रवचनमात्रस्यापि श्रीआवश्यकसम्बन्धिनी या साऽव-
 सात्त्या, तस्या प्रवचनमात्रमाधारणत्वात् । तथा च नियुक्ति
 मिश्रितद्वितीय-यात्याने

भूमसयभाठजाण, चउवीस चव जिणहरे कासी ।

सव्वजिणाणं पडिमा, वण्णपमाणेहिं निअण्हिं”ति गाथा
 यामष्टापद प्रासादप्रतिमा कारिता । तथा—

“सुतस्यो तल्लु पढमो, षीओ निञ्जुत्तिमीसिओ भणिओ ।
 इआ अ निरवसेसो, एस विही होइ अणुओगे”ति भगवत्यां
 च्चर्विशतितमशतकृतृतीयोदेशकवचनात् । सृतीयव्याख्याने
 सङ्गाऽनुप्रसङ्गाऽऽगतनिर्गमोपाधकरणे भरतादिचरिघ्राणा-
 ऽपादान प्रसङ्गाधमहणनाऽनुप्रसङ्गाधमहणेन च प्रतिष्ठाकल्पा-
 ऽनामप्युपादानम् । तथा च प्रवचनस्यपदमात्रस्याऽप्यथकर-
 णेन भरतेश्वरादिभि प्रतिष्ठाकारिता, कृता च मात्रपूतचूणादिना-
 ऽनाममृरिप्रभृतिमाधुमिरिति नमस्कारादेरपि सिद्ध जिन-
 ऽतिमाप्रयोधकत्वमिति । एव निक्षेपकरणेनापि स्थापनानिक्षेपे-
 णेनप्रतिमापलम्भ सुलभ एवेति त्रिमात्रदशन । एव पाशचन्द्र-
 ऽत्राऽऽचाराङ्गाञ्चिवालावधाधादिस्वीकारेऽप्याऽऽयोग्या किञ्च
 नेहवष्टतप्रथम्वीकार निहवदीक्षितोऽपि त्वया साधुतया व्यव-
 ऽत्रय स्यात्तद्वत्प्रतिष्ठितप्रतिमापि पूयत्वेन स्वीकृतव्या-
 ऽयात् । तथा च निहनाऽनिहवयोरभेदापत्या प्रवचनमात्रस्या-
 ऽप्युच्छेदापत्ति । नह्यस्यामुगायां (स्थाल्यां) भोक्तुमुपविष्टयो-
 ऽाङ्गणचाण्डालयार्थिवेको भवितुमहति । लाकेऽपि कुलीनानां
 ऽतिलम्बापि चाण्डालरूपत्वस्य परित्यागो दृष्टस्तथा शीत-
 ऽालादावयत्नलघोऽपि श्मशानस्थोऽग्निरसेव्य एवेत्यादयो
 ऽष्टाता स्वधियाऽभ्यूहा इत्यलविस्तरेणेति काव्याथ ॥
 ऽति गत कटुक ॥

अथ क्रमागत धन्व्यापरपर्याय सङ्करमत दशयन काव्यमाह—

त्वद्बिम्बप्रतिबद्धशुद्धहृदयस्कन्धोर्णिकादण्डभृद्,
 दृष्ट्वापि प्रतिमाश्रव श्रवणभृद् बिम्बारिणद् निम्नराट् ! ।
 साङ्कर्यं दधदप वेपविपय वैपम्यभाग्गुर्नु
 क्रान्त क्रान्तिसमोपम श्रुतिपथाऽनाकर्ण्यवैवप्यभाग ॥२६॥

व्या०—हे विश्वराट् ! जगदधिपते ! एष बध्यनामा घरी
 श्रुतिपथाऽनाकर्ण्यवैवप्यभाग वतते इत्यवयव सुगम । तत्र श्रुति-
 पथ-कणस्तेनाऽनाकर्ण्यमश्राव्य यद् वैवप्य-मूर्खता तस्य भाग् ।
 एष किलक्षण ? क्रान्तिसमोपम । क्रान्तिसमो-ज्याति शास्त्र-
 प्रसिद्धो दोषविशेषस्तेनोपमा यस्य स क्रान्तिसमोपम, कस्या ?
 गुणनुकातेर्गुरुपरम्पराया, यथा क्रान्तिसमो दोषो जन्मादौ
 बालकाद्युपघातक, तथाऽय बध्यो गुरुक्रमोपघातक । एतत्पद
 कुपाक्षिकमात्रस्याऽप्याऽऽयोज्य । सर्वेषामपि नन्नाट-राकारत्ता-
 दीना नञीनमतप्रवतकत्वेन गुरुपरम्पराया अभावात् । पुन
 किलक्षणो ?, वैपम्यभाग्, वैपम्य वक्ता तस्य भाग अनन्तानु-
 बन्धिमायावीत्यथ । किं कुवन् ?, दधत्, किं ? साङ्कर्य-
 परस्परपरिहारैर्भिन्नव्यक्तिनिवेशिना धमयोरेकत्र समावेश-
 लक्षणा सङ्करतां, किलक्षण साङ्कर्यं ?, वेपविपय, वेपो-
 नेपध्य तद्विपयो यस्य तत्तत् । तदेव विशेषणद्वारा स्पष्टयति—
 किलक्षण 'त्वद्बिम्बे'त्यादि । तत्र बिम्बेषु प्रतिबद्ध जिनप्रतिमा
 जिनवदाराध्येत्येयरूपेण न्यस्त, शुद्ध निर्मल पापरहित हृदय-
 मना यैस्तेषां मुसाधूनामर्थात्तद्वेपान्तर्भूतौ यौ स्कन्धोर्णिकादण्डौ

सौ विभर्तीति त्वद्विभ्यप्रतिषद्वगुद्वद्वयस्वधोर्णिकादण्डभृन् ।
 तथा धयणभृन् अर्थात्वणाऽऽकारभृन्, किंघत् ? विभ्याऽरियन्-
 निनप्रतिमापापनुद्धिलुम्पाकथा मुदृक्णाऽऽकारभृदित्यथ । वि-
 कृत्वा ? दृष्ट्वापि, किं ? प्रतिमाध्व गौतमादिजीणप्रतिमा
 कणाऽऽचारमित्यभ्यराध । भाषायस्त्वय धयेण ना मुसापुलिङ्गी,
 न या लुम्पाकलिङ्गी, किन्तु देशोपादानाद् मिश्रलिङ्गी ।
 प्ररूपणाविशयस्त्वुत्सृज्यं तु प्राय पूर्णमीयकादिममानमेवेति
 नात्रोपदर्शिनमिति पाठ्याथ ॥ इति गतो यथ्य ॥

अथ क्रमाऽऽगत विधक्षितकुपाक्षिपदशपेऽन्त्यमेष पारमत
 काव्यद्वयेन दशयित् प्रथमकाव्येन पूजाऽरित्वमाह—
 पूजाऽरि प्रतिमाऽरिधञ्जिनपते ! पूजाऽप्रसाने जने,
 मिध्यादुच्छ्रितमादिशन्नभिमत पाशस्तपस्व्यङ्गिन ।
 पञ्चाऽऽचारगतामपीन ! न विधौ वा वददर्चनां,
 मूर्त्याद् करण तथा च कुमुनिर्मूर्तिप्रतिष्ठा पुन ॥३०॥

व्या०— हे निन ! हे इन-स्वामिन ! कुमुनि-पाशचन्द्रनामा
 साध्याऽऽभाम पञ्चाऽऽचारगतामपि दशनकरणीयत्वेन शा
 नादिपञ्चाऽऽचारात्तभूतामपि, अचनां निनपूजां, तथा
 मूर्त्यादे करण निनविभ्यनिनप्रासादादिविधान, च—पुन-
 स्तथा मूर्तिप्रतिष्ठां प्रतिष्ठाप्यस्थापनाजिनक्रियाविशेष विधौ
 चाद विधिवादे न घददित्यवय । क्लिञ्चण स ? अभिमत
 आभीरुक्त्पु लुम्पाकादिकुपाक्षिपेषु प्रतीत । पुन क्लिञ्चण ?

पाश इव पाश , कस्य ? , तपस्व्यङ्घ्रिन मृगकल्पप्राणिन
 पुन किलक्षण ? पूजाऽरि—पूजाद्वेषी, किवत् ? , प्रति-
 माऽरिवत्, लुम्पाकवत्, पर लुम्पाक प्रकट प्राकृतजनानामपि
 ज्ञानगोचरत्वान्, अथ तद्वैपरीत्याद् गुप्त , परमाथतो लुम्पाक
 भ्रातेत्यर्थ । किं कुर्वन् ? , आदिशन् मूर्खजनेभ्य आज्ञापयन् जने-
 लोके मिथ्यादुष्कृत, क्व ? पूजावसाने पूजाप्रान्ते इत्यक्षराथ ।

भावाथस्त्वय जिनपूजा श्रावकेण क्तव्येत्येवरूपेण विधिवा-
 दरूपो जिनोपदेशो न भवतीति पाशचन्द्रकुविकल्पन । तथाऽ-
 त्यन्तमसङ्गत । यत् पूजा दशनाऽऽचाररूपा, दशन च
 सम्यक्त्य, तच्च सवरूपमेव । उक्त च—“पञ्च सवरदारा प० त०
 सम्मत्त विरती अपमादो अकसात्तित्तमजोगित्त”ति श्रीस्थानागे ।
 एतद्वृत्त्येकदेशो यथा-तथा सवरण-जीवतहागे कमजलस्य
 निरोधन सपरस्तस्य द्वाराण्युपाया सवरद्वाराणि मिथ्या
 त्वादीनामाश्रवाणा क्रमेण विषयया सम्यक्त्वविरत्यप्रमादा-
 कपायित्वायोगित्प्रलक्षणा प्रथमाध्ययनाद्वाच्या इति । तस्य च
 जिनोपदेश एव । एव प्रासादप्रतिमादावप्यवगतव्यम् । शेष
 सुगममिति काव्याथ ।

अथ स्वात्मान दृष्टान्तीकृत्याऽप्येषामपि भगवद्वैरित्व
 शिक्षयतीत्याविष्कुर्वन् द्वितीयकाव्यमाह—

निद्रा माधुजनस्य जैनममये नाऽऽज्ञा प्रमादो यत् ,
 प्रोच्येति प्रतिसेच ता च ससुरा स्वर्गापवर्गाध्वनि ।

भो लोका ! त्रिल पश्यत स्फुटमह सम्प्रस्थितोऽस्मीति वा
गन्योक्त्या चिन ! शिक्षयस्त्वदरिता

विशोपमान व्यमक ॥३१॥

व्या०—अमावित्यध्याहारान् असौ व्यमक पाशचन्द्रनामा
धूत साध्याऽऽभाम, विशोपमान । विशिष्ट स्या अस्थिभुक्
तेनापमा येषां ते तान् विशोपमान् महास्थिभुक्मदराचनान्
अयाक्त्या-भ्यात्म-प्टा-तेन स्वकोयमात्मानं प्टान्तीष्ट्येति
यावा, त्यद्वैरित्य शिश्रयन शिश्रां प्राह्यभ्रमतीत्य-यय । स्यात्म-
प्टान्तमाह-म विन्मण ? , भा लोका ! पर्यताऽहं स्वगा
पवगाध्रनि श्रुत् यथा स्यान् तथा प्रस्थिताऽस्मि प्रस्थात कृत
घातस्मीत्यमुना प्रसारेण घाक् घाणी यस्य म, किं कृत्वा
प्रस्थित ? (ता) जिनाऽऽज्ञापद्भिभूतामपि निद्रां, कथं ? ममुग्र
यथष्ट यथा स्यात् प्रतिसे-य आसेव्य च पुन किं कृत्वा ?
प्रोन्य मम्भा-य, कथमिति । इतीति किं ? ज्ञासमये
चिनशामन, माधूनां निद्रा निद्राकरणम् नाऽऽज्ञा, तत्सुता ?
यतस्तत्प्रमा इत्यश्रगथ ।

भावाद्यस्यय भा लोका ! यूय पर्यत माधूनां निद्राकरण
नाऽऽज्ञा । अह घानाऽऽज्ञाभूतामपि निद्रां ममुग्र प्रतिसे-य स्य-
गापवगमार्गे प्रस्थितोऽस्मीति वचमा स्यात्मना चिनाऽऽज्ञापण्ड
नादय मुक्तिगामित्यसुचननाऽ-येपामपि जिनाऽऽज्ञारण्डनादेय
जनेभ्यां ज्ञापयन् दुजनजनान् भगव-

द्वैरित्त्व शिक्षयतीत्यतो व्यसको दशमः पाशोऽघसातव्य इति ।
 ननु सम्प्रत्यधिका अपि कुपाशिका दृश्यन्ते, तत्रथ दशसंख्या-
 नियम ? इति चेत् । सत्य, सतामप्यधिकानामप्रसिद्धनामत्वा-
 द्दक्षिञ्चित्करत्वाच्च तदन्तभावान्तिरिक्ताऽविघक्षणमिति प्रागे-
 वोपदर्शितमित्यल विस्तरेणेति फाव्याथ ॥इति गत पाशचन्द्र ॥

अथोद्दिष्टदस्युदशक निर्दिश्योपसहारपुरसरमाशीषादगभि-
 तकाव्यमाह—

इत्युद्भाष्य निबन्धितानधिकृतान् कथाऽम्बरग्राहकान्,
 दीनान्दीनरमान्निरीक्ष्य भगवस्तरुकिङ्कराऽस्मत्पुर ।
 सद्राज्य निःधर्मसागरशशी स्वीयेषु पीयूषदग्,
 भुञ्जन्नाऽऽरविचन्द्रमा जय जयिष्वस्मादृशेषु प्रभो ! ॥३२॥

व्या०— हे भगवन् ! हे प्रभो ! त्व सद्राज्यम् घमराज्य, आ
 रविचन्द्र सूयचन्द्रमसौ यावन्, भुञ्जन् पालयन्, आ सामस्त्येन
 जय जीया इत्यवय । किं कृत्वा ? निरीक्ष्य-सदृश्य, फान् ?
 अधिष्टान् इमे वैरिण इति विहसिद्वारा ज्ञापनायोद्दिष्टान्,
 किलक्षणान्, ? दीनान् दीनदशाऽऽपन्नान्, तस्मात् कीदृशान् ?
 दीनरवान् कारुण्यजनकजनितशदान् ष ? त्वत्किकराऽस्मत्पुर -
 तव सेवकानामस्माक पुरस्तात् । अनेन सेवकपुरो दीनदशाप-
 न्तव वैरिण सेव्यप्रतापवृद्धिरेवेतिन्यायात्प्रभोरतिप्रतापवृद्धिर-
 सूचि । दीनत्व कुत इति विशेषणद्वारा हेतुमाह-यतस्तान किं
 रक्षणान् ?, उद्भाव्य निबन्धितान्-प्रकटीकृत्य यथापराध निबद्धान्

अधिकारात्तदभिप्रायमाविष्कृत्याऽऽगमिष्युत्तिभिस्तत्तिरस्कारद्वारा निरुत्तरीकृतान् । अयेऽपि प्रकटीकृत्य निबद्धा वैरिणो दीना एव भवति, तथाऽमी अपि । उद्भाव्य निबधनश्रुत इति विशेषणद्वारा हेतुमाह यतस्तान् क्लिप्तान् ? कथाऽम्बरग्राहकान् । कक्षे वनेऽधिकारात् सुमाधुसङ्गविरहात्मके अम्बर-वस्त्र, तत्र सम्यक्त्वात्मक गृह्णन्तीति कक्षाऽम्बरग्राहकास्तान् । अन्येऽपि तथाभूता नियध्यन्त एव, तथाऽमी अपि । सेवकसाध्यवैरिनिग्रहेषु सेवकेषु स्वामी सौम्यदृष्टिरेव भवतीति दशयति, त्व क्लिप्तान् ? जयिषु प्रभुप्रतापद्वारा जयशीलेषु स्वीयेषु-निजसेवकेषु अस्माद्वेषु पीयूषद्वग् हितकारित्वेन पीयूषप्रदमृतवद् दृशौ लोचने यस्य स । अयोऽपि राजा जयिषु सेवकेषु सौम्यद्वग्, तथा त्वमपि । अनेन स्तुतिन्तरि प्रभोरतिप्रसन्नता दर्शिता । पुन क्लिप्तान् ? निजधमसागरशशी, निज स्वीयो यो दानादिभेदभिन्नश्चतुर्द्धा धमस्तद्रूपो य सागर समुद्रस्तत्र वृद्धिकारित्वेन शशीव चद्रवन् निजधमसागरशशी । अयोऽपि राजा निजधर्मा न्यायादयस्तद्रूपो य समुद्रस्तत्र चद्रवन् वृद्धिकारी भवतीति । अत्र धमसागरति स्तुतिकर्तुनामाप्यसूचि । यद्वा निज सेवकत्वेन स्वकीयो या धमसागर स्तुतिकर्ता तस्याऽऽनन्दकारित्वेन शशीवेति काव्यार्थ ॥ इति श्रीविजयदानसूरीश्वरशिष्योपाध्याय श्रीधर्मसागरगणिविरचितश्रीमहावीरविह्वलिद्वात्रिंशिकावृत्ति समाप्ता ॥

श्रीमत्तपागणनभोऽङ्गणनव्यभानु

श्रीसूरिराढ् विजयदानगुरुकमाब्जम् ।

ससेव्य भ्रम्यमतिपोतमयाप्य तीर्ण-
 शास्त्राणायैस्सकलतार्किकसार्धभौमै ॥१॥
 यादैकलब्धजयवादजनप्रसिद्धा-
 भिर्यै कृपाक्षिकमतगजसिहनादै ।
 श्रीधमसागरमुवाचकशेखराख्यै-
 द्वात्रिंशिका चरमतीवकृत कृताऽसौ ॥२॥

१ १ ६ १

श्रीविक्रमानवरसारसरानवर्षे,
 श्रीस्तम्भतीधनगरेऽनुपमश्रियाद्भ्ये ।
 तद्वन्धुना निमलमागरसङ्घितेन,
 मशोधिताऽल्पमतिनाऽपि मया स्वबोधम् ॥
 त्रिभिर्विशेषकम् ॥३॥

अथाऽत्र ११५० श्रीमहावीरविज्ञप्तिद्वात्रिंशिका सम्पूर्णा ॥

ॐ नमो जिनाय ।

आगमोद्धारक-आचार्यप्रवरश्रीआनन्दसागरसुरीश्वरेभ्यो नम ।

महोपाध्याय-श्रीधर्मसागरगणिप्रवरप्रणीता स्वोपज्ञविवरणविभूषिता

गुप्तत्वप्रतीपदीपिकाऽपरनाम्नी

षोडश-श्लोकी ।

प्रणम्याऽऽत्मदिद वीर, ज्ञानसङ्क्रान्तपिष्टपम् ।

श्रीमद्विजयदानाह्वान्, क्षीशान् मद्गुरुन् पुन ॥ १ ॥

पाकुर्वे षोडशश्लोकी, स्तोपनामज्ञतापहाम् ।

गुरुवचप्रदीपस्य, दीपिका कृतधीमताम् ॥ २ ॥ युग्मम् ॥

इह तावद् निर्वित्रसमाप्तिहेतु-स्वाभिमतदेवतानमसृति

पूयक सहेतुप्रधाभिधेयभाविष्कुवस्त्रिभिर्विशेषमाह—

श्रीमद्वीरजिन नत्वा, तत्त्वाऽतत्त्वविवेकिनम् ।

मयाश्चोत्सूत्रविच्छेद त्पक्ताऽऽलस्यान् बहुश्रुतान् ॥ १ ॥

श्रीवीरजन्मनक्षत्र सङ्क्रान्तभस्मदुर्ग्रहात् ।

तीथाधिपत्यभीष्टस्य, तीर्थस्याऽऽपद्विधायकान् ॥ २ ॥

उद्धृत्य तत उत्सूत्र भाषिण कण्ठफानिमान् ।

कुण्ठितास्यान् त्रिधास्येऽह पुन पीडापराद्मुखम् ॥ ३ ॥

त्रिभिर्विशेषरुम

व्या०—तत्त्वातत्त्वविवेकिन श्रीमद्वीरजिनं उत्सूत्रविच्छेद-
 त्यक्ताऽऽलस्यान् बहुश्रुतारश्च नत्वा-प्रणम्य, तीर्थाधिपत्यभीष्टस्य
 तीव्रस्थाऽऽपद्विधायकान् इमान् वक्ष्यमाणान् विद्यमानसत्तान्
 द्वाराऽध्यक्षान् वा उत्सूत्रभाषिण षण्टकान् तत तीर्थादुद्धृत्य
 पुन पीडापराङ्मुखं यथा स्यात् तथा कुण्ठिताऽऽस्यान् अह
 विधास्ये इत्यन्वयः स्वयं योज्य । श्री-चतुर्विंशदतिशय-
 लक्षणा सा विद्यते यस्य स श्रीमान्, विशेषेणैरयति प्रेरयत्य-
 ष्टप्रकारं कर्म य स धीर, रागादिजेहत्याग्निन, धीरश्चासौ
 चिनश्च धीरजिन, श्रीमद्वीरजिनश्च धीरजिनश्च श्रीमद्वीरजिन-
 चरमतीथदृष्टित्यथ । त किंभूतः?, तत्त्वातत्त्वविवेकिन, तत्त्व-
 रनतत्त्वादिमत्सु रजतादिषु रजतत्त्वादिमत्सु वस्तुना याथाध्य
 च अरजतत्त्वादिमत्सु शुक्तिकादिषु रजतत्त्वादिमत्सु वस्तुनोऽया-
 थाध्य ते विवेक्तु शीलमस्येति शीलार्थे इन् विधानात् तत्त्वात-
 त्त्वविवेकिन, च पुनरर्थे, बहु प्रचुर, श्रुत-श्रुतज्ञान, येषां ते तान्,
 किंभूतान्? सर्वान् सकलान्, पुन किंभूतान्? उत्सूत्रस्य-
 जिनप्रवचनविरुद्धवचनस्य विच्छेदो-विनाशो विच्छेदकत्व-
 मिति यावत् । तत्र त्यक्त परिहृतमालस्यमुद्यमराहित्यमुपक्षेति
 यावद् यैस्ते तान्, उत्सूत्र चिनप्रवचनविरुद्धम् भाषित् शीलमस्ये-
 त्युत्सूत्रभाषिणस्तान्, किंभूतान्? आपद्विधायकान्, आपद-
 पीडाया विधायका-निष्पादका कृत्त्वेन हेतव इतियावत् ।
 कस्य? तीथस्य तीथते ससारोऽस्मिन् अस्माद्वा तत्तीर्थं माधु
 साध्वीश्रावकश्राविकासमुदायलक्षणम्, तस्येति । किंभूतस्य
 तीथस्य? तीथाधिपत्यभीष्टस्य, तीथाधिपतिस्तीथकृत्, स च यत्त-

मानतीर्थाधिपतित्वेन बुद्ध्यारूढ श्रीमहावीरस्तस्याभीष्ट-बहुभ
 पूज्यत्वेनाभिमत वा तस्येति । उत्सूत्रभाषिण कण्टकास्तीर्थस्याऽऽ
 पद्विधायकास्तत्कृत ? श्रीवीरज मनश्चत्रसङ्क्रान्तभस्मदुप्रहात् ।
 श्रीवीरस्य ज मनश्चत्रमुत्तराफाल्गुनी, तस्यां सङ्क्रान्तो-निर्वाण-
 समये तथा सयुक्तो, भस्म इति पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराङ्ग-
 स्मराशि, स एव दुमहो-दुष्टग्रह क्रूरग्रहस्तस्मात्, तत -तीर्थादुद्-
 घृत-अथात् तीर्थमनुलम्बा कण्टका इव कण्टकास्तान् पृथक्कृत्वा
 इमान्-अध्यक्षसिद्धान्त कीदृशान् विधास्ये निष्पादयिष्यामि ?,
 कुण्ठिताऽऽस्यान्, कुण्ठित-कुण्ठीकृतमुत्सूत्रभाषणादिलक्षणान्
 स्वव्यापारा-प्रत्यसमर्थीकृतमास्य मुख येषां ते तान् विधास्ये ।
 कथं ? पुन पीढाया पराङ्मुखा -पुन पीढा क्तुमशक्ता-अक्षमा
 यथा भवतीति क्रियाविशेषणमेतदित्यक्षराथ ।

भावायस्त्वय ज्ञानादिगुणै समानत्वेऽपि नाभेयादीन्
 विहाय श्रीमहावीरस्य नमस्कारो वर्तमानतीर्थाधिपतित्वेनाऽऽ-
 स-नोपकारित्वाद्वा । श्रीमदिति विशेषणेन सामान्यवेवलित्व-
 निरास, सामान्यवेवलिना चतुर्दिशदतिशयलक्षणश्रियोऽ-
 सदुभावात् । उत्सूत्रविच्छेदस्यैव प्रकृतत्वेनोत्सूत्रविच्छेदे पूजा
 ज्ञानाऽपायापगम वचनलक्षणानां चतुर्णा मूलातिशयानां मध्ये
 वचनातिशयस्यैव प्राधान्यज्ञापनाथ तत्त्वातत्त्वविवेकिनमिति-
 विशेषणेन स्तुतिद्वारा भगवान् विशेषित । यद्वा वचनातिशये
 सति ज्ञानातिशयस्तत्कारणत्वात् सिद्ध । सिद्धरचाऽवश्यतत्कार्य-
 त्वात्पूजातिशयोऽपि, अपायापगमातिशयस्तु प्रकृते तदर्थमेव

नमस्कृतत्वेन सिद्ध । तथा च सिद्ध मूलातिशयचतुष्टयमपीति ।
 'यो यदर्थं समथ स तदर्थं निमन्त्र्य' इति न्यायात् उत्सूत्र
 विच्छेदस्यैव प्रकृतत्वेन प्रकृते उत्सूत्रविच्छेदोद्यता ण्याऽप्येऽपि
 नमस्कार्या, अत उत्तरार्द्धेनोत्सूत्रविच्छेदोद्यतानामेव षड्
 श्रुतानां नमस्कृति । कालत्रयवर्तिषड्श्रुतप्रहणाय 'सर्वानि'ति
 विशेषणम् । षड्श्रुतपद तु उत्सूत्रविच्छेदोद्यता अपि षड्श्रुतत्व
 मन्तरेण विफलप्रयासा भवन्तीति तद्व्ययच्छेदार्थं श्लेषम् ।
 षड्श्रुता अपि केचित् तथाविधप्रवचनाऽपुष्पारहिता उत्सूत्र
 विच्छेदेऽनुद्यता अपि भवतीत्यनस्तद्व्ययच्छेदाय 'उत्सूत्र
 विच्छेदत्यक्ताऽऽलस्या'निति विशेषणमिति मङ्गलाधमभिमत
 देवतादिनमस्कृतिरूपरलोकस्य भाषाय ।

अथ प्रतिज्ञायां सहेतुकप्रत्याभिधेयमिति यदुक्त, तत्र द्वितीय
 श्लोके हेतुमूचकत्व त्वेव-'उत्सूत्रभाषिण कण्टकान् कुण्ठिताऽऽ
 स्यान् विधास्ये'तत्कृत ? इति विगोपणद्वारा हेतुमाह—उत्सूत्र-
 भाषिण किम्भूतान् ? तीर्थाधिपत्यभीष्टस्य तीर्थस्याऽऽपद्विधा-
 यकान् यतस्ते तथाभूतस्य तीर्थस्याऽऽपद्विधायकास्तत इत्यर्थं ।
 लाकेऽपि शक्तौ सत्यां स्वस्य व्यधाकारिण शक्तिरिक्ता
 क्तव्या शक्त्यभावे च तत्सम्पकस्त्याज्य ।

उक्त च कण्टकाना रालानां च, द्विविधैव प्रतिक्रिया ।
 उपानद्मुस्रभङ्गो वा, दूरतो वा त्रिसजनम् ॥ २ ॥ एष मैत्री-
 भावमापन्नस्यापि दस्यार्विश्वासो न युक्त । उक्त च—

‘न विश्वसेत्पूर्वैर्विरोधितस्य, शत्रोश्च मित्रत्वमुपागतस्य ।

दग्धा गुहां पश्य उल्लूकपूणा, -काकप्रणीतेन हुताशनेन’ ॥१॥

इति । आपद्विधायकानामुदयोऽगुभवर्मोदयहेतु कुप्रहयोगाद् भवन्तीतिज्ञापनाय ‘श्रीवीरे’त्यादिपञ्चम्य-तम् । ननु श्रावीरजन्म-नभ्रसङ्क्रान्तो भस्मराशिनाभा दुग्ध श्रीवीरस्य पीडाकारी भवतु, पर तत्तीथस्य कथं ? इति चेत्, उच्यते यथा समथ-पृथिवीपति प्रति पीडा कर्तु मप्रभविष्णु प्रत्यर्थी तद्देशनिवासी-भ्येभ्यपुत्रादीनामेव पीडाकारी भवति, तथाऽयमपि भगवन्त प्रत्यममथस्तदाऽऽज्ञावर्तितदभीष्टस्य तीथस्य पीडाकारीति । भगवन्त प्रत्यसमर्थस्तु निवाणसमये ज-मनक्षत्रसङ्क्रान्तत्वेन विद्यमाने भगवति क्षणमात्रमपि तद्राशिभोगानवाप्ते । अत एव तीर्थमोहमोहितेन शक्रेण आयुवृद्धिदृष्टे विज्ञातोऽपि भग-वानुवाच-भो शक्र ! त्रुटितमायु केनापि सन्धातु न शक्यते, मत्तीथस्य चाऽवश्यम्भाविनी पीडा । अत एव द्वे धर्षे सहस्रे यावत् साधुमाध्वीनामुदितोदित पूजासत्कारोऽपि न भवतीति । उक्त च श्रीकल्पसूत्रे—

ज र्यणिं च ण समणे भगव महावीरे जाव सव्यदुक्ख
 प्पहीणे, त र्यणिं च खुदाए भासरासीनाम महग्गहे दोवास
 सहम्मठिइ समणस्स भगवओ महावीररस जम्मनररत्त सक्ते ।
 जप्पभिइ च ण से खुदाए भासरामी महग्गहे दो वासमहस्सठिई
 समणस्स भगवओ महावीरस्स ज-मनक्खत्त सक्ते, तप्पभिइ च
 ण समणाण निगघीण य नोदिओदिए पूयासक्कारे

पवत्तई । अथा ण से खुदाए भासरासी जन्मनक्खत्ताओ विइक्कते भविस्सइ, तथा ण समणाण निग्गधाण निग्गधीण य उदिओदिए पूयासक्कारे भविस्सइ'त्ति । इति हेतुसूचक-श्लोकस्य भावार्थः ।

अथाऽभिधेयाभिधायकश्लोकस्याय भाव -यथाऽयेऽपि कण्टका वस्त्रादौ विलम्बा वस्त्रादे पृथक्कृत्य कुण्ठिताऽऽस्थी-कृतास्सन्त शक्तिरहितत्वात् पुन पीडापराङ्मुखीभवन्ति, तथाऽमी अपि । प्रमेय तावदत्र प्रथे उत्सूनभापिकण्टकाना मुद्धारपूवक कुण्ठिताऽऽस्थीकरणमेवेति । ननु उत्सूनभापिण कण्टकैरुपमिता , कण्टकाना ह्युद्धारस्तावद्वस्त्रादौ विलम्बानामेव सम्भवति, कुण्ठिताऽऽस्थीकरण तु लग्नसाधारणमिति तत्कथं कण्टकैरुपमेति चेन् । उच्यते वस्त्रादौ लग्नत्व तावत्तेषां कुयुक्ति-मादाय वादायाद्यतत्रम्, तदुद्धारस्तु सुयुक्त्या कुयुक्तेर्निरा-करण, कुण्ठिताऽऽस्थीकरण तु एते उत्सूनभापिण इति जनेभ्यो ज्ञापन, तच्च साधारणमेवेति । 'त्रियाऽवयि पद प्रधान'मिति-न्यायात् कण्टकाना पुन पीडापराङ्मुखत्वस्यैव प्राधान्यज्ञाप-नार्थं 'पुन पीडापराङ्मुख'मिति त्रियाविशेषणमिति । ननु तीथ याधाकारिणामुत्पत्तिभस्मराशिकुप्रहयोगादेवेति प्रागुक्तम् । तस्य चैकत्र राशौ द्वे वपसहस्रे स्थिति । अतो वपसहस्रद्वय चावत्प्र-वचनपीडाया अवश्यम्भावात् प्रयासमात्रैव भवत्प्रयासस्येति चेत् । मव, यतोऽशुभप्रहस्याप्युपचारेण शुभीकरणान् तद्वेतुक-पीडाकारिणां पीडापराङ्मुखीकरणं भवत्येव । उक्तं च—

‘प्राणप्रवेगे बहनाडिपाद, कृत्वा पुरा दक्षिणमकविन्धम् ।

प्रदक्षिणीकृत्य चिन् च याने, विनाप्यद्गुद्धिमुशन्ति सिद्धि’
मिति ॥ १ ॥ अयं भाव — यथा ज्योतिः शास्त्रप्रमिद्धकुयागाद्-
शुभभावमापन्नास्तिधियारनक्षत्रप्रहारिचकीर्षितकार्याभिमतदिभ
शुद्धभावइतथ सन्तोऽपि जिनपतिप्रतिमाप्रदक्षिणागुपचारेण
गुमीभवन्ति, तथा भस्मनामा दुमहोऽपि भगवद्भस्त्युनत-
चेतसां प्रवचनाऽनुषम्पैकप्रवृत्तिमतां तथाविधप्रयत्नोपचारेण
गुमीभवति । तथा च ‘कारणाऽभावे कायस्याप्यभाव इति
म्यायान् अगुभप्रहृद्देतुकानां प्रवचनपीडाकारिणामुत्सृजभापि
कण्टकानां कुण्ठिताऽऽस्यीकरणं भवत्येवति प्रयामसाफल्यमिति ।
या च साम्प्रतीनतीर्थस्याऽवश्यम्भारिणी पाष्टा, सा तूत्सृज-
भापिणामुत्पत्तिमात्रेणापि सिद्धेवेति न किञ्चिदनुपपन्नमिति ।
अथाऽस्य प्रथस्य षोडशश्लोकी गुरुतत्त्वप्रदीपदीपिका चति
नामद्वयी । तस्या सान्वयत्त त्वेव षोडशानां श्लोकानां समा-
हार इति व्युत्पत्त्या षोडशश्लोकशरीरात्मकत्वेन षोडशश्लोकी,
गुरुतत्त्वप्रदीपनाम्नो प्रथस्य दीपिकेव गुरुतत्त्वप्रदीपदीपिका,
गुरुतत्त्वप्रदीपस्योत्सृजकदुग्दालाऽपरपयायस्याऽऽधारभूतेत्यथ ।
अयं भाव यथा तैजस प्रदीपो घातादिविघ्ननिवारिकायां
गृहात्तर्जित्दीपिकायां स्थितो निर्विघ्नं चेशमं प्रकाशयति, तथा
गुरुतत्त्वप्रदीपनामापि यो प्रथ, स षोडशश्लोकीरूपदीपिकायां
स्थितः षोडशश्लोक्या सयुक्तं दुजनवचनवातात्त्रिविधरहितो
गुरुतत्त्व चेशमं प्रकाशयतीत्यभिधेयाभिधायकश्लोकस्य
तथा च त्रिभिर्विशेषकमिति ॥ १-२-३ ॥

अथोत्सूत्रभाषिण इत्यत्र यदुत्सूत्रमुक्तं, तत्कस्य ज्ञानविषयो
भवतीति दर्शयन् सप्रभेन विभजश्चाह—

उत्सूत्र तत्रिधा वक्ष्ये, जघन्यादिकभेदत ।

तत्र्यागोत्सुकमेधावि-मेधाऽऽदर्शकसङ्क्रमम् ॥ ४ ॥

व्या०—तत्र्यागोत्सुकमेधाविमेधाऽऽदर्शकसङ्क्रमं तदुत्सूत्र
जघन्यादिकभेदतत्रिधा वक्ष्ये इत्यन्वयः । 'उत्सूत्रभाषिण'इत्यत्र
विशेषणद्वारा यद्भागोत्सूत्रमुक्तं, तत्रिधा त्रिविधं वक्ष्ये वागो-
चरीकरिष्ये, त्रिधा कुतः?, 'जघन्यादिकभेदत' । जघन्यमा-
दिर्येषां तानि जघन्यादिकानि जघन्यमध्यमोत्सृष्टानि, तान्येव
भेदास्ततः । किम्भूतं त्रिधाऽप्युत्सूत्रं?, 'तत्र्यागे'त्यादि, तस्यो-
त्सूत्रस्य त्यागस्तत्र्यागस्तत्रोत्सुना उद्यता, मेधाविज्ञ-पण्डिता-
स्तेषां या मेधा धारणक्षमा बुद्धिः सैवाऽऽदर्शो दर्पणस्तत्र सङ्-
क्रमः सङ्क्रान्तियस्य तत्तदित्यश्वराथः । भावार्थस्त्वय-जघन्य-
मध्यमोत्सृष्टभेदतत्रिधाऽपि वक्ष्यमाणमुत्सूत्रोद्भवभवकूपपात-
भीरुतया उत्सूत्रपरिहारे समुत्सुका ये पण्डितास्तेषामेव ज्ञान-
विषयो भवति, न मुनरुत्सूत्रोद्भवकटुकविपाकाऽनभिज्ञपुरुषाणाम-
पीति । विस्मरणशीलबुद्धेर्विषयीभूतमप्युत्सूत्रं मच्छिद्रघटजलवृद्धि-
वक्षितफलमत्र भवतीतिज्ञापनाय मेवापदोपादानम् । मेधाशब्देन
धारणक्षमा बुद्धिरुच्यते । "सा मेधा धारणक्षमे"तिवचनात् ।
'तत्र्यागोत्सुने'तिपदं द्वाभ्यस्थिविज्ञानमनन्वचेतसा प्रयुक्तं सत्
सम्यग्प्रस्तुपरिच्छेदकं, तायथेति हेतोरुत्सूत्रपरिहारोपेक्षापरा-
यणानां त्रिधाऽप्युत्सूत्रबुद्धिष्विषयो न भवतीतिज्ञापनायमिति ।

अथ त्रिधाऽप्युत्सूत्र तत्त्वामिद्वारा दिदर्शयिपुराद्योत्सूत्रिण
स्वरूप श्लाकस्य पूर्वार्द्धेन दर्शयन्नाह—

तत्राऽऽद्योऽद्येत्य तान् लोके, किं ममेति विगीतयाक् ।

व्या०—तत्र तानवेत्य किं ममेति विगीतयाक् आद्य उत्सूत्री
ज्ञातव्य इति पूर्वार्द्धस्याचय । तत्र जघन्यमध्यमोत्सूत्रो-
त्सूत्रिण आद्य उत्सूत्री-जघन्योत्सूत्री क्व ? यस्तान्-प्रसिद्धोत्सूत्रि-
णो निहवादीन्, अवेत्य ज्ञात्वा, किं मम स्यात्, न किमपि मदीय
यातीत्युल्लेखेन लोके-सम्यग्दृष्टोके 'विगीतयाक्' विगीता-
निन्द्या याक्-वाणी यस्य स विगीतयाक् निन्दित ब्रूते इत्यर्थ ।
स जघन्योत्सूत्री ज्ञेय इत्यक्षराद्य ।

भाषावस्थय-य करिचन् पराको निहवादीन् उत्सूत्रिणो
ज्ञात्वा, य एव तावदुत्सूत्रिणस्त एव तु रभजा भविष्यन्ति,
नन्वेतावता मदीय किमपि यातीति चेतसि बुविकल्प्य 'न किमपि
मदीय याती'ति सम्यग्दृष्टोके निन्दित ब्रूते, स प्रवचनानु-
कम्पारहितो जघन्योत्सूत्री ज्ञेय । प्रवचनयिद्धभाषकत्व चास्य,
प्रवचनपीडाकारिणो निहवादीन् ज्ञात्वापेक्षावचनस्य प्रवचने
निषिद्धत्वात् । उक्तं च—

'साहूण चेइयाण य पहिणीय तह अवनवाय च ।

त्रिणपवयणम्म अहिय सवत्थामेण धारेति' ॥१॥ ति [उप०
माला] । न-वत्र साध्यादिप्रत्यनीका सवयलेन निवारणीया
इयुक्त, तच्च युक्तमेव, पर तत्राविधयलाभावे तूपेत्यावचनस्यै-
वाचित्तन्वान्, स उत्सूत्री कथं स्यात् ? । उच्यते-उपेक्षायचन

हि ऋष्याणस्य शेषबलाभावेऽपि वाग्बलस्याऽवश्यसिद्धत्वेनाऽमी प्रवचनद्वेषिणोऽनन्तससारहेतवश्चेत्याद्युल्लेखेन साध्यादिप्रत्यनीकादिनिवारकोऽवश्यं वाक्प्रयोग कर्तव्य एवेति कुत उपेक्षा वचनस्यौचित्य ? तथा च वाग्बले सत्यपि न किमपि मदीययातीयाद्युपेक्षावचनं प्रवचनविरुद्धमिति सिद्धमुपेक्षावचनयक्तुं रुत्सूत्रमिति । यत्तु केचिदमी प्रवचनद्वेषिणोऽनन्तेत्यादिवचो मात्रेण साध्याद्यहितनिवारणं कुत ? प्रत्युत द्वेषिण एव कृता भवन्तीति वदन्ति । ते गम्भीरप्रवचनरहस्यानभिज्ञा एव अत्र गतव्याः । यतः शेषबलाभावेऽपि तादृग्वचनप्रयोग कुर्वता तेन तत्साध्यसाध्याद्यहितनिवारणं कृतमेव । किञ्च-शेषबलापेक्षया वाग्बलस्य गरीयस्त्वात्प्रवचनस्य महानुपकारोऽपि । तत्कथं ? इति चेत् । शृणु अमी उत्सूत्रिण प्रवचनद्वेषिणोऽनन्तससारिणोऽनन्तससारहेतवश्चेत्याद्या इत्यादिवाग्बलासेन पूङ्खुवता प्रवचनभक्तेन ते निह्नुवादय आवालगोपालाङ्गनानामपि प्रतीतिविषयीकृता भवन्ति । तथा च बालगोपालाङ्गनादयस्तद्वचनचकिता सावधानीभूतास्तन्मार्गावलम्बिनो न भवन्ति, तन्मताऽऽश्रयणाभावे च न तन्मतवृद्धिः, तद्वृद्धयभावे च साध्यादीनां हितमेव, हितं चाहितनिवारणव्याप्तमेवेति सिद्धमहितनिवारणं, महार्श्च प्रवचनोपकारोऽपि । स्तेनाद्याकुलितमाग यथावत् ज्ञात्या बहुजनानां पुरस्तात् पूङ्खुर्वाणो बहुजनोपकारी भवतीत्यल विस्तरेण । यद्यपि कदाचिदनादेयवचनात् ऋष्यचित्तधाविधलाभो न भवति, तथापि प्रवचनभक्तेरावश्य-

कृत्वेन सम्यक्त्वशुद्धिभवत्येव । उपेक्षावचने तु तमत्ववृद्धिरेव ।
यत उपेक्षावचनमाकण्य बालादयो जना जानन्ति-यद्यय माग
वेनाऽपि न दूष्यते, तर्ह्ययमपि मार्गं सत्य एव । अतस्तन्मागा-
श्रयणमस्माकं श्रेय एवेति निश्चित्य तन्मागानुगामिनो भवन्ति ।
तथा च तमत्ववृद्धिस्तद्वृद्धौ च प्रवचनस्याहितमेवेति स्वयमे-
वाऽऽलोच्यम् । यद्योक्त-प्रत्युत द्वेषिण एव भवति, तदप्य-
सारं, तादृग्द्वेषस्य विदुषां चेतस्यकिञ्चत्करत्वात् । नहि तादृग्-
द्वेषेण जगज्ज-तुम्हणागसाद्रीकृतचेतस्कारचतुरचेतसस्तदुपेक्षापरा-
यणा भवति । नहि कटुकाद्यौषधप्रयोगेण रोगातुराणामप्रीतेरि-
[रप्री] त्युपेक्षाद्युपहतचेतोवृत्तयः सद्यैद्या भवतीति । ननु वय
सुहृद्भावेन पृच्छाम यदि कदाचित्तथाविधवचनप्रयोगेण प्रव
चनेऽनर्थात्पत्तिर्भवति तदा किं कर्तव्यं ? इति चेत् । सत्यं, तथा
विधक्षेत्रकालादिसामग्रीवशात् तद्धेतुकाऽनर्थात्पत्तिर्भाविनी यदि
नियमेन स्वज्ञानविषयीभवेत्, तर्हि तत्क्षेत्रकालाद्यवच्छेदेन मौन-
मेव कर्तव्यं, नतूपेक्षावचनवता भाव्यं । उपेक्षावचनं हि
निह्वय प्रत्यनुमूलभाषणं, तच्च प्रवचने निषिद्धमेव । उक्तं च
श्रीमहानिशीथे—

जे भिक्खु वा भिक्खणी वा परपासंडीण पसस करेज्जा,
जे आवि निह्हाण पसस करेज्जा, जे आवि निह्हाण अणुवूल
भासेज्जा, जे आवि निह्हाण आययण पत्तिसिज्जा, जे आवि
निह्हाण गथ सत्थ पय अक्खर वा परुवेज्जा, जे ण निह्हाण
सत्तिए कायक्खिलेसाइए तवे इ वा सजमे इ वा नाणे इ वा विष्णाणे-

हि द्रुघाणस्य शेषबलाभावेऽपि चाग्बलस्याऽवरयसिद्धत्वेनाऽमी
 प्रवचनद्वेषिणोऽनन्तससारहेतवश्चेत्याद्युल्लेखेन साध्वादिप्रत्य
 नीकादिनिवारकोऽवश्य चाक्प्रयोग क्तव्य एवेति कुत उपेक्षा
 वचनस्यौचित्य ? तथा च चाग्बले सत्यपि न किमपि मदीय
 यातीत्याद्युपेक्षावचन प्रवचनविरुद्धमिति सिद्धमुपेक्षावचनवक्तु
 रुत्सूत्रमिति । यत्तु केचिदमी प्रवचनद्वेषिणोऽनन्तेत्यादिवचा
 मात्रेण साध्वाद्यहितनिवारणं कुत ? प्रत्युत द्वेषिण एव कृता
 भवन्तीति उदिति । ते गम्भीरप्रवचनरहस्यानभिज्ञा एव अथ
 गतव्या । यत् शेषबलाऽभावेऽपि तादृग्यच प्रयोग कुचता
 तेन तत्साध्यसाध्वाद्यहितनिवारणं कृतमेव । किञ्च-शेषबला
 पेक्षया चाग्बलस्य गरीयस्त्वात्प्रवचनस्य महानुपकारोऽपि ।
 तत्कथं ? इति चेन् । शृणु अमी उत्सूत्रिण प्रवचनद्वेषिणोऽनन्त-
 ससारिणोऽनन्तससारहेतवश्च त्याज्या इत्यादिवाग्बलासेन
 पूङ्ख्यता प्रवचनभक्तेन ते निह्वादादय आवालगोपालाङ्गनाना-
 मपि प्रतीतिविषयीकृता भवति । तथा च बालगोपालाङ्गनाद-
 यस्तद्वचनचकिता सावधानीभूतास्तमागावलम्बिनो न भवन्ति,
 तन्मताऽऽश्रयणाऽभावे च न तन्मतवृद्धि, तद्वृद्धयभावे च
 साध्वादीना हितमेव, हितं चाहितनिवारणव्याप्तमेवेति सिद्ध-
 महितनिवारण, महार्श्च प्रवचनोपकारोऽपि । स्तेनाद्याकुलित
 मार्गं यथायत् ज्ञात्वा बहुजनानां पुरस्तान् पूङ्खर्षाणो बहुजनो-
 पकारी भवतीत्यल विस्तरेण । यद्यपि कदाचिदनादेयवचनान्
 कस्यचित्तयाधिघलामो न भवति, तथापि प्रवचनभक्तेरावश्य-

एतेन सम्यक्त्वशुद्धिभवत्येव । उपेक्षावचन तु तन्मत्तवृद्धिरथ ।
 इत उपेक्षावचनमाकर्ष्य धालादयो जना जानन्ति-इत्यत्र माग
 हेनाऽपि न दूष्यते, तर्ह्ययमपि भागं सत्यं च । अत्र नागा-
 प्रयणमस्माकं श्रेय एवेति निश्चित्य तन्मागनु-निना भवन्ति ।
 अथा च तन्मतवृद्धिस्तद्वृद्धौ च प्रवचनस्यादित्यत्र स्वयमे-
 वाऽऽलाच्यम् । यद्योक्त-प्रत्युत द्वयि एव भवन्ति, तदप्य
 तारं, तादृग्द्वेषस्य विदुषां चेतस्यकिञ्चिन्नान् । नहि तादृग्-
 द्वेषेण जगज्ज-तु कृष्णारसार्द्राकृतचेतसाग्नुरन्मत्तपक्षापरा-
 षणा भवति । नहि कटुकाद्यौषधप्रयात्र का-दुरागामप्रीतेरि-
 [रप्री] त्युपेक्षाद्युपहतचेतोवृत्तय सद्वर्णा भवन्ति । ननु धय
 पुष्टदुभावेन पृच्छाम-यदि कदाचित्कावयवप्रयागेण प्रव
 चनेऽनर्थोत्पत्तिभवति तदा किं कर्तव्यं इति च । मत्य, तथा
 विधक्षेत्रमालादिसामग्रीवशान् तदनुद्या-तत्तत्तिभायिनी यदि
 नियमेन दृशानविपयीभवेत्, तर्हि तद्व्य-कलागयच्छेदेन मौन
 मेय कर्तव्य, नतूपेक्षावचनवशा नय । उपेक्षावचन हि
 निहय प्रत्यनुकूलभाषण, तथ एव निरपिदमेव । उक्तं च
 श्रीमहानिशीधे—

जे भिक्खु वा भिक्खणी वा वागमडाण पमस करेण
 जे आवि निहगाण पसस पराण वा वि निहगाण
 भासेज्जा, जे आवि निहगाण इतर पविसिज्जा
 निहगाण गथ सत्य पय कर्मांश पत्तवेज्जा, जे
 सतिए कायकिलेसाइए तरे वागम इ वा नाणे

इ वा सुए वा पडिच्चे इ वा अविबुहमुद्धपरिसामग्गए सिला-
हेज्जा से वि य ण परमाहम्मिण्णु उववज्जेणा । जह सुमति'त्ति ।
न तावत्तज्जातीयहेतुकां क्वाप्यनर्थोत्पत्तिं दृष्ट्वा तत्दृष्टान्ता-
वष्टम्भेन सर्वक्षेत्रकालाद्यवच्छेदेनाऽसतीमाशङ्क्याऽपि मौनं
कत्तव्यम् । नहि शक्रस्तुतिहेतुकमभव्यसुरकृत श्रीमहावीरोपसग-
मालोक्य तन्निदर्शनेन सद्यशाऽप्यसदाशङ्क्या पुन शक्तोऽन्या
वा कोऽपि भगवद्गुणनिबद्धैकचेता भगवद्गुणभ्रामस्तुतौ मौन-
माश्रयते, न वा भगवत्स्तुतिं ब्रुवाण कश्चित् कश्चिदपि प्रतिपे-
धति । नहि लोकेऽपि तथाविधजठराग्निसामग्र्यभावात् पर-
मानहेतुस्त्वयथामापन कश्चित् पुरुष दृष्ट्वा तद्दृष्टान्तेन
सर्वैरपि तत्परिह्रियते, इत्यादिदृष्टान्ता लोकसिद्धा अपि चेतसि
चिन्त्या । मौनमपि प्रवचनापेक्षयाऽवगतव्य, नत्वाऽऽत्मा
पेक्षया ।

‘तवापि प्रतिपक्षोऽस्ति, सोऽपि कोपादिविप्लुत ।

अनया किंवदन्त्यापि, किं जीवन्ति विवेकिन ’ ? ॥ १ ॥

[वीतरागस्तव] इति वचनात् । अत्र सूत्रे लोकशब्देन जिन-
प्रवचन मदीयमिति प्रवचने ममताबुद्धिमान् सम्यग्दृष्टिसमूहा-
त्मका विवक्षित । तेन तथाविध ब्रुवाण कश्चित्कश्चिदज्ञानी
वीतरागोपमया प्रशसयन्नपि न दोषाय । यत साऽप्युपेक्षा-
वचोवक्त्रसदृशत्वात् प्रथमोत्सूत्रेण गीयते गीतार्थरिति ।
न चय प्रथमोत्सूत्रिसदृश कथं ? इति चेत् । ममताभावेना-
ङ्गीकारार्हं जैनप्रवचने ममताबुद्धिरहितस्य तस्य तत्त्वाथश्रद्धान-

नेव न भवति, तदभावे च नोपशमादयो भावा । उक्त 'ध
(प्रमाणतय) तत्त्वालाकालद्वारे- 'न सत्यम्योपशमप्रभृतयो
भावास्तत्त्वायश्रद्धानाऽभावा'दिति । उपशमादिभावाऽभावे च
न न रागद्वेषविलयः । उक्त च आगमे—

‘वसमेण ह्ये फोह, माण मदवया निणे ।

माय चञ्चलभावेण, लोभ मतोसओ निणे ॥ १ ॥ [दशवै०]
त्त । तथा च रागद्वेषतमप्युपेयावचनवक्तार प्रति र्थीतराग-
त्वेन प्रणयन सिद्ध प्रथमात्मूयेवेति । ननु निहृषाणीन् प्लू
त्रिणा निगीक्ष्य न किमपि मदीय यातीत्युपभावाग्मी प्रवचने
ममतायुद्धिरहित फर्थ ? इति चेन् । उच्यते-प्रवचने ममता-
बुद्धिमत उपश्रावचनमेव न मम्भवति । नहि लापेऽपि पौरादि-
भिधनादिना रिक्तीक्रियमाण गृहमालोक्य गृहे ममतायुद्धिमान
गृहपत्यपत्य काऽपि न किमपि मदीय यातीतिरूपेणोपेया-
वाग्मा भवन् । किन्तु यथासामर्थ्यं तद्विप्रासनात्पायमेव
चयति । तथाविधभेदकालादिमामग्र्यभावाद्य मौनमयलम्ब-
मानोऽप्यवसरमामाद्य पुनश्चत एव भवेन् तदपहतधनादि-
माचनापाये इति भाव । ननु प्रवचने ममतायुद्धिरहितस्य तस्य
तत्त्वायश्रद्धानमेव न भवतीति यदुक्त, तथायुक्तमेव, प्रवचने
ममतानुद्धिरहितानामपि प्रवचनयाहानां तत्त्वायश्रद्धानश्रवणात् ।
‘न च—‘सैर्अवग य आसघरो य युद्धो य अह्य अनो या ।

समभावाविअप्या लहइ मुक्त्त न सदेहो ॥ २ ॥ सि ।
अत्र समभावभावितात्मनां दिगम्यरथौद्धादीनामपि तत्त्वज्ञाना-

विनाभाविमोक्षाऽत्राप्तिकथनेन तत्त्वज्ञानमुक्तमेव, तच्च तत्त्वार्थ-
 श्रद्धान जनयत्येव, क्षपणादयस्तु प्रथचनमाहास्तेषां च कुतो
 समताबुद्धिरिति चेत् । मैव, तत्त्वज्ञानात् स्वत्वाराध्यत्वेन
 जिनप्रवचनममताबुद्धेरावश्यकत्वात् । अयं भाव -समभावजन्यं
 हि तत्त्वज्ञानं हेयोपादेयज्ञेयवस्तुषु हानोपादानोपेक्षाबुद्धिजनक-
 त्वेनैव सफलं, अन्यथा तत्त्वज्ञानस्यैवाऽभावात् फुल्लस्त्वार्थ-
 श्रद्धानम् ? । यतस्तत्त्वज्ञानं तावत्प्रमाणात्मकमेव भवति, तस्य च
 लक्षणं स्वपरव्यवसायात्मकमेव 'स्वपरव्यवसायि ज्ञानं प्रमाणं
 मिति वचनात् । तस्य च स्वरूपं हेयोपादेयज्ञेयवस्तुषु परिहार-
 स्वीकारात्क्षाक्षमत्वमेव 'अभिमतोऽनभिमतवस्तुस्वीकार-तिर-
 स्कारक्षमं हि प्रमाणं'मिति वचनात् । तथा च हेये नरकादिपात-
 हेतुत्वेनात्मनोऽनर्थकारित्वानेदं मदीयमित्यममत्वरूपेण परि-
 हार्यं धनधान्यमित्रपुत्रफलत्रुप्रवचनाद्यर्थं तावदममत्वरूपेण
 परिहारबुद्धिः सिद्धा, सिद्धा चोपादेयेऽनन्ताऽऽनन्दसम्पाद-
 कत्वेनात्मनोऽर्थकारित्वादाराध्यत्वेनेदं मदीयमिति ममतारूपेण
 स्वीकारार्हं जिनप्रवचनाद्यर्थं ममत्वरूपेण स्वीकारबुद्धिः, उपेक्षा-
 बुद्धिरचार्थानर्थकारित्वाभावात् तृणादिषु बोध्येत्येव रूपेण तत्त्व-
 ज्ञानसिद्धौ सिद्धं जिनप्रवचने ममताबुद्धिरेव तत्त्वार्थश्रद्धान-
 मिति । अत एव समभावः समता तत्त्वबुद्धिसूना तत्त्वज्ञान-
 हेतुभूतरागद्वेषराहित्यरूपं माध्यस्थ्यं, तेन भावितस्तमधीभू-
 आत्मा येषां ते समभावभावितात्मान इत्यथद्विरोपणविशिष्ट-
 नगनाटादयो मुक्तिभाजो भवतीति निगदितम् । एतद्विशे-

षणेन द्रव्यतोऽन्यतीर्थिका अपि द्रव्यस्याऽप्राधायाद् भावतो
त्रिनाक्तत्त्वाधमद्धानमाज एष मुक्तिभाजो भवतीति भावस्य
गणान्य सूचित, प्रवचने भावस्यैव प्राधायात् । अत एव
तुसायु श्रावक-सविगपाशिकास्त्रयाऽपि भावतो जिनोक्तस्या-
श्रद्धानादय मुक्तिपयगामिन । शोपारश्च गृहिलिङ्ग-कुलिङ्ग द्रव्य-
लिङ्गधारिणस्त्रयोऽपि मिथ्यादृष्टय समारपयगामिन ।

उक्त च साषत्रजाग परिपञ्जगाइ भव्युत्तमा नईधम्मो ।

वीओ सायगधम्मा तइओ मविगपकरपहो ॥१॥

सेमा मि-लदिटी गिहिलिङ्ग-कुलिङ्ग दब्बलिङ्गेहि ।

जहा तिनि य मुक्कपहा ससारपहा तहा तिनि ॥२॥

ससारसागरमिण परिब्भमतेहि मयजीवेहि ।

गहियाणि य मुक्काणि य अणतसो दब्बलिङ्गाइ ॥३॥ [उप०माला]
इति । अत्र मिथ्यादृष्टिकुलिङ्गप्रहणात् सम्यग्दृष्टिकुलिङ्गी ताव-
दन्वद्वयत् श्रावकेऽतभवतीति धोष्यम् । ननु किं तत्त्वज्ञानस्या-
हेतुभूत रागद्वेषसाहित्यरूपमप्यन्यत् किञ्चिन्माध्यस्थ्यमस्ति ?, येन
तत्त्वज्ञानहेतुभूतेत्यादिविशेषणाऽन्वित माध्यस्थ्यमुक्तमिति चेद् ;
अस्त्येव, तथाहि रागद्वेषयामध्ये तिष्ठताति व्युत्पत्त्या मध्यस्थो-
द्विविध । उक्त चाल्मूत्रकन्दकुहालापरपर्याये गुरुतत्त्वप्रदीप—

‘यद्वागद्वेषयामध्ये, तिष्ठतीत्युच्यते बुधै । मध्यस्थ स द्विधा-
तु स्यान् मिथश्च बृहदन्तर ॥३॥ अस्य वृत्ति यन् यस्मात् कार-
णात्, रागद्वेषयोमध्येऽतस्तिष्ठति विद्यते इत्यनन कारणेन बुधै-

माणनीत्या द्विप्रकार , स्याद्-भवेत्, मध्यस्थस्य द्वौ भेदो स्यात्
मित्यथ । स द्विप्रकार कथम्भूतो ? मिथ परस्पर, वृद्धन्तरो
मोक्षसमारवमहाऽन्तर इति । मध्यस्थस्य भावो माध्यस्थ्यं ।
तदपि स्वामिभेदाद् द्विविधम् । तत्राद्य माध्यस्थ्य तस्यैव स्याद्या
यथाऽद्वस्तुस्वरूप विचिन्तयन् किञ्चित्पि पक्षमपक्षीकृत्य न
राग वा द्वेष स्पृशेत्, किन्तु यामदक्षिणपार्श्ववर्तिनो रागद्वेषाव
स्पृशनेव तयोरन्तरालस्थित सन् यस्तुतत्त्व यथावद्विचारयेत् ।
उक्तं च उत्सूनन्दकुहाला०-

‘आद्यो न राग न द्वेष, स्पृशेत्तत्त्व विचिन्तयन् । उच्यतेऽत
स्तयोमध्ये, तदभावमये स्थित ॥४॥ अस्य वृत्ति आद्य-प्रथम
मध्यस्थस्तत्त्व-देवगुरुधमलक्षणम्, विचिन्तयन्-विमृशन् न राग
स्पृशेत्, न द्वेष स्पृशेत्, अत-अस्मात्कारणात् तयो-रागद्वेषयोमध्ये
ऽन्तराले स्थित उच्यते । कथम्भूते मध्ये ? तदभावमये, तयो
रागद्वेषयोरभावोऽसत्ता, तन्मय तद्रूप यत्तन्मिन् रागद्वेषाऽ
सत्तारूपे इत्यथ । किमुक्तं भवति यामदक्षिणयो पार्श्वयो
स्थितौ रागद्वेषौ सत्यग्यान्तरालस्थित एवासौ तत्त्व विचिन्तये-
दिति मध्यस्थो भण्यते । आद्यमध्यस्थस्य स्वरूप वेद-रागद्वेष-
राहित्यरूपसमताभावेन सम्यग्वस्तुपरीक्षणम् । ततश्च तत्त्वज्ञान ।
तत्त्वज्ञानाच्च हरिहरादिकुद्भादर्देवत्वादिना श्रद्धानुरूपमतत्त्व
परिन्यायाऽहदादिदेवादेर्देवत्वान्निना श्रद्धानुरूप तत्त्वमेवाश्रयेन्
उक्तं च उत्सून०—अतत्त्वविषयमुत्सृज्य, तत्त्वाऽमृतमसौ श्रयेन् ।

विवेकी शुद्धपथश्च, राजहस इयामल ॥५॥ अस्य वृत्ति-

पूर्वाद्ध स्पष्टम् । विवेचन विवेक , स विद्यते यस्यासौ विवेकी
 तथा गुक्लपक्ष सम्यग्दृष्टिरागमभाषया शुक्लपाक्षिको भण्यते,
 रात्रहम इव निमल । सम्यग्दृष्टिपक्षे मलम् पाप । राजहसोऽपि
 विषम् पानीयमुत्सृज्य अमृत-दुग्धमाश्रयेत् । सोऽपि विवेकी
 भवेत् , गुह्यपक्षश्च श्वेतपक्षश्च । एव द्वितीयमाध्यस्थ्यमपि
 तस्यैव क्षेयम्, यो घस्तुतस्य विचिन्तयन् न राग नया द्वेषम्
 त्यजन्, किन्तु प्रथमतः कुपश्च कश्चीकृत्य रागद्वेषाऽऽवृत्तत्वेन राग
 द्वेषौ स्मरानय तन्मध्यस्थिता यस्तुतश्च विचारयेत् । उक्तञ्च—
 गुप्तञ्च द्वितीया न त्यजेद्वाग-द्वेषौ तत्त्व विचिन्तयन् ।

उच्यतेऽतस्तयोर्मध्ये, तत्स्वरूपमये स्थित ॥६॥ अस्य वृत्ति-
 रूपम् । नर-यत्रैव रागद्वेषौ तत्रैवास्यावस्थानमतस्तत्स्वरूपमये
 रागद्वेषस्वरूपमये मध्ये स्थितोऽसौ भण्यते । द्वितीयमध्यस्थस्य
 च स्वरूपमिदं रागद्वेषसाहित्यरूपमाध्यस्थ्येन सम्यग्ज्ञस्तुपरीक्ष
 णम् न भवति, तस्माच्च न तत्त्वज्ञान, तत्त्वज्ञानाभावं च प्रागुक्त-
 तत्त्व परित्यज्यातत्त्वमेवामौ श्रयेद् । उक्तञ्च-उत्सूत्रञ्च—

कुपक्षोऽयं विवेस्तु न, क्षम स्त्रिनो विलक्षणी ।

मध्यस्थोऽहमिति क्लृप्त विफल्योऽतस्त्रमाश्रयेत् ॥७॥

अस्य वृत्ति अय-असौ रागद्वेषमये मध्ये स्थित कुपश्च पूर्णि-
 मायकादि , विवेस्तु तत्रातस्त्वे पृथक्वक्तुं न क्षमा-ममयो-
 मवेत् । अत एव स्त्रिन-स्त्रेदमापनो, यत्त एव स्त्रिनस्तत एव
 विलक्षणी , विलक्षा लक्षरहिता षी बुद्धियस्याऽसौ विलक्षणीर
 तत्त्व पूर्णिमादेरचतुर्दश्यादश्च सामान्यारीमाश्रयेत्, उभयाऽऽ

चारवान् भवेदित्यर्थं । किंविशिष्टो ? मध्यस्थोऽहमिति क्लृप्त-
 विकल्प -अहं मध्यस्थ इत्यमुना प्रकारेण क्लृप्त -स्वचेतसि विर-
 चितो, विकल्प -सन्देहो, येन स, यतो लौकिको लोकोत्तरा वा
 मिथ्यादृष्टिर्विपरीत विश्वस्वरूप प्रवाहपतित एव श्रद्धान्ति ।
 प्रवाहश्रयण च सन्देहरूपमेव । यतोऽसौ निजमनसस्तन्देहे
 भाण्डागारित एव लोकप्रवाह तत्त्वबुद्धयांगीकृत्य विश्वस्वरूपं
 विषययावबोधेन स्वचेतसि निश्चिनोति । अतो लोकप्रवाहस्य
 गताऽनुगतिकत्वेनातत्त्वरूपतया तदपेक्षो निश्चयोऽप्यस्य सन्देह
 एव, उहने सति स्वचेतसि खुडकनात्, कोमलवचसा युक्तिपृच्छायां
 किमपि न ज्ञायते इत्यस्यैवोत्तरस्य दानात् । ततो मध्यस्थोऽहमि-
 त्यसावप्यभिप्रायोऽस्य सन्देहरूप एव । सम्यग्दृष्टे पुनरन्तर्गत-
 युक्तिनिरीक्षित विश्वस्वरूप धरतलमुक्तमुक्ताफलरञ्चेतसि प्रति-
 भासि । सम्यग्दृष्टिरपि कदाचित्किञ्चिद्वचनमपरीच्छन् कश्चि-
 दधमाश्रित्य भाण्डागारितसन्देहस्सन् यथा जिनागमान्यतरवच-
 नानि सत्यानि, तथेदमपि वचन सत्यमिति जिनागमाऽन्तरप-
 रिष्टवचनानुलम्बो यत इदं सधेन मतं ततो मयापि मतमितिसङ्-
 घमागानुलम्बो चेत्यनेनैवाल्पावबोधेन तद्वचन स्वचेतसि निश्च-
 नोति । जिनागमवचनप्रवाहस्ततो मागप्रवाहस्तयोस्तत्त्वरूपत्वेन
 तदा तदनुलम्बत्वमेवाथमाग इत्यस्य निश्चयो निश्चय एवार्वाकपु-
 नस्त निश्चयो यथावस्थिततत्त्वस्य सक्षेपावबोधो भण्यते ।
 कालान्तरेण तदधमागपरिज्ञानेन भाण्डागारितसन्देहस्य व्यप-
 गमात् । एतेन यः कश्चित्त्वात्तत्त्वे समदृशा पश्यति, स एव

समभायभायितात्मा गोभाधिकारीति षडिति । सोऽपि परास्त ।
यतस्तत्त्वात्तत्त्वे ममदृशा पश्यतोऽतत्त्वाऽऽश्रयणमेव भवेत् ।
उक्तं च गुणतत्त्वप्रदीप—

तत्त्वात्तत्त्वे श्रयत्यस्मिन्, न तत्त्वमुदितं ततः ।

यत एव कुमन्दिग्धदृष्ट्या पश्यति ते ममे ॥१॥ अस्य वृत्ति -
'अस्मिन् कुपाक्षिरे, 'तत्त्वात्तत्त्व श्रयति'लाकोत्तरभद्रकतया तत्त्व-
क्रियानमपि तत्त्वाचार, अतत्त्व क्रियन्तमप्यतत्त्वाचार चाश्रयति
तत—तन्मात्कारणादतत्त्वमुदितं प्राग्लाफे ऋत, यतो यस्मा
त्कारणात् एव कुपाक्षिरे-तत्त्वात्तत्त्व, 'कुमन्दिग्धदृष्ट्या'
कुत्सिता सद्दिग्धा सद्दहमापन्ता या इष्टि अतरङ्गलोचन,
तया । अधलेपरतन्मद्दहा द्वि दृष्ट्यपगमत्यात् कुत्सितो भवति ।
अतः कुसन्दिग्धेत्युक्तं । ममे तुल्यं सदृशस्यरूपं पश्यति । किमुक्तं
भवति-तत्त्वमतत्त्वमदृशमतत्त्व तत्त्वमदृश पश्यतस्तस्य यथा-
वस्थितस्वरूपानिरीक्षणं नभयमप्यतत्त्वमेव परिश्रयम् ।' विश्व
तत्त्वात्तत्त्व ममदृशा पश्यन् श्रीहेमाऽऽचार्येण श्यामिनः पुरस्ता-
त्तत्त्वमत्सर्वेयं ध्ययस्थापितं । अतः चात्तन्ममध्यात्मविश्रामयान्य-
मित्यापन्तापलभितायां श्रीमहावीरतत्त्व्यालाफद्वात्रिशिकायाम्—

'मुनिश्चितं मत्सरिणा जनस्य, न नाथ । मुद्रामतिशेरेते त ।

माध्यस्थमाग्याय परीक्षता ये,

मणौ च काचे च ममायुषधा' ॥१॥ इति

यत्तु 'शत्रो मित्रे मृणे मृणे, स्वर्णेऽश्मनि मणौ मृदि ।

मोक्षे भवे भविष्यामि, निर्विशेषमति कदे॥ति[योगशास्त्रम्]
 भावनायां या निर्विशेषमते प्राथना, सा रागद्वेषावेवाश्रित्या-व
 सात-या न पुनश्चानश्रद्धाने समाश्रित्यापि । यत शत्रु मित्रत्वेन
 मित्र च शत्रुत्वेनोभावप्युभयत्वेन जानर् दृष्टेर्विपर्यामात्
 मिथ्यादृष्टिरेव स्यात् । सा च भावनाऽनुचितं । तस्मान्छत्रु
 शत्रुत्वेन मित्र च मित्रत्वेन जानन्नपि रागद्वेषाकलङ्कित कदा
 स्यामित्यात्किरूपेण प्राथना, न पुनस्तुत्यत्वेन ज्ञानव्यवहारयो
 प्राथनेति भाव । अन्यथा शत्रुमित्रयास्तुत्यत्वेन प्रार्थनायामिव
 धर्माधर्मयोऽपि तुल्यत्वेन ज्ञानव्यवहारप्राथनाप्रसङ्गात् । धर्म-
 चरुधर्मस्याप्युपादेयत्वेनाधर्मवद्धर्मस्यापि हेयत्वेन च प्रसङ्ग
 स्यात् । तथाचाऽत्यन्तमासमञ्जस्य, उभयलोकविन्दुत्वात् । नहि-
 लाङ्गेऽपि पितृपुत्रयोर्विषामृतयाश्च तुल्यत्वेन ज्ञान व्यवहार घा
 म्यीकराति । एव लाकोत्तरेऽपि । आस्तां तावदयत् केवलित्ना-
 मपि तथाज्ञानव्यवहाराभावान्, तच्च प्रवचनविदा प्रतीतमेव ।
 यत 'इणमेव निगद्ये पावयणे सन्चे अणुत्तर नेरत्थि' त्तिवच
 नाज्जिनप्रवचनमुपादेयमेवेत्युक्त । 'नो कप्पइ अज्जप्पभिइ
 अण्णत्थिण वा अण्णत्थियदत्रयाणि वा अण्णत्थियपरिगहि-
 याइ अरिहतचेइआणि वे तित्तचनात् जिनप्रवचनवाह्य च हेय-
 मेवेत्युक्तमित्यादि स्वधिया ध्येयमिति । तस्मादेव—

'रत्ता दुट्ठो मूढो पुंत्तिव्युगाहिआ अ चत्तारि ।

एष धम्मअणरिहा अरिहा पुण होइ म-अत्थो'त्तिगाथायां-
 यो मध्यस्थ स धर्माहत्वेनाधो घोध्य । न पुनद्वितीयस्तस्य मूढ

त्वेन तत्त्वानत्वाश्रयित्यात् धर्मानहत्यात् । ननु ममताबुद्धिर्हि
 रागप्रतामेव भवति, सा च प्रथममध्यस्थस्य न युवतेति चेन् मय,
 तीयवृत्तामप्याराध्यस्य तीयस्य तादृग्यस्तुभ्यभायत्यात् तत्र
 ममतानुद्धिन रागहेतुका, 'यस्तुखभायानतिव्रमणे हि बुद्धिन
 रागद्वेषपरिणी'ति-यायात् । उपन च श्री महावीरतत्त्वालोप-
 द्वात्रिंशिराया श्रीहेमाचार्येण —

'न श्रद्धयेव त्वयि पन्नपाता, न द्वेषमात्रादरुचि परेषु ।

यथावदाप्त-वपरीश्रया तु त्यामेव वीर । प्रमुमाश्रिता स्म' ॥१॥

इति पूषाद्धेनानुपेक्ष्यस्य प्रयत्नस्योपेक्षावचनात्प्रथमात्मूत्री सम-
 र्पित ॥ इति श्रीविजयदानसूरीश्वरशिष्योपाध्यायश्रीधमसा-
 गरनिररिताया गुप्तत्रयप्रदीपदीपिकापरनाम्न्यां स्वापशायां
 पादशारङ्गोक्त्यां जप-योत्सूत्रिनिर्देशनविवरणम् ॥

अथात्तराद्धेन मध्यमोत्सूत्रिणो भेदादेशमाह—

स्थिराऽस्थिरप्रभेदान्भ्यां, द्विर्तायोऽपि द्विधा भवेत् ॥५॥

व्याख्या द्वितीयमूत्रूत्री स्थिराऽस्थिरप्रभेदाभ्यां द्विधा भवेत्
 इत्यत्रय । स्थिरोत्सूत्रभाषिणास्थिर, तद्वैपरीत्यादस्थिर,
 स्थिरश्चास्थिरश्च स्थिरास्थिरौ तावेव प्रकृष्टौ भेदौ प्रभेदौ, 'भेद-
 स्य भेद प्रभेद' इति वचनात् उत्सूत्रिणो द्वितीयभेदस्य भेदावि-
 त्यथ । ताभ्यामिति हेत्वर्थे तृतीया । द्वितीयो मध्यमोत्सूत्री द्विधा
 द्विप्रकारा भवेद्, प्रागुक्तप्रकाराभ्यां द्विधा भिद्यत इत्यथ । इत्य-
 क्षराथ । भावाथस्त्वथ उत्सूत्रम् प्ररूप्य इदमित्यमेव भवतीत्येष
 रूपेणोत्सूत्रे

तीर्थाभीरुस्तीर्थमेव त्यजेन्न पुन स्वयमुदीरितमुत्सूत्रम् । द्विती
यस्तु तीर्थभीरुस्तीर्थताद्वित उत्सूत्रमेव त्यजेन्न पुन तीर्थमिति ।
अथ स्थिरोत्सूत्रिणम् भेदत आह—

स्थिरोन्वृष्याऽऽदिकृच्छराऽन्यो, द्विधा निह्वयमञ्जितः ।
आदिकृच्छ्रभूत्यादि-रन्यस्तन्मार्गमाश्रित ॥६॥

व्या—स्थिरोत्सूत्री आदिकृदन्यश्चेति द्विधा स्यादित्यवयव ।
स्थिरात्सूत्री-अवस्थितकालसूत्री, स चार्दि करोतीति आदिकृत्
प्रथमतया प्रकाशक प्रथम । द्वितीयस्तु तदुक्तमार्गाऽऽसक्त । स
च द्विधाऽपि विभूत ? निह्वयसञ्ज्ञित आगमभाषया निह्वयइति
सञ्ज्ञा जाताऽस्येति निह्वयसञ्ज्ञित । तत्रादिकृत् क को वाऽन्य ?
इति नामग्राह दशयति-‘आदिकृच्छ्रभूत्यादि’ शिवभूतिर्दिग-
म्बरमताऽपक । स आदौ यस्य ‘स्त्रीमुक्त्यवागि’त्यादिश्लोकयु-
ग्मेन वक्ष्यमाणस्य पूर्णिमीयकादिमताऽऽपकचन्द्रप्रभादिनव-
कस्य स, अन्यस्तदतिरिक्त तन्मागाऽऽश्रित शरणीकृतशिवभू-
त्याद्युक्तमाग इत्यथ इत्यक्षरार्थ । भाषाथस्त्वय-क्षपणक-नग्राट-
वोटिकाऽपरनाम्नां दिगम्बराणामादिकृन् स्थिरोत्सूत्री सहस्रम-
हारायापरनामा शिवभूति १ पूर्णिमीयकानां चन्द्रप्रभाऽऽचाय २,
चामुण्डिकौण्डिकापरनाम्ना खरतराणां जिनदत्ताऽऽचाय ३,
आञ्जलिकानां नरसिंहापाध्यायापरनामाऽऽर्यरक्षित ४, सार्द्धपू-
र्णिमीयकानां सुमतिंसिंहाचाय ५, त्रिस्तुतिकापरनाम्नामागमि-
कानां शीतगणो देवभद्रश्चेत्याचायद्वय ६, लुम्पाकानां लुम्पाक-

नामा लेखक 'लुकओ' इति रुढि ७, कटुकमतीयानां कटुकनामा
 गृहस्थ ८, घमार्थिकापरनाम्नां यध्यमतीयानां लम्पाकमतानिग-
 तस्य नुनकस्य शिष्यो यध्यनामा 'वीचठ' इति लाकरुढि ६,
 पाशाचन्त्रीयाणां नागपुरीयतपागच्छभ्रष्ट पाशाचत्रो नामापा-
 ध्याय १०, पतेपामुत्पत्तिरालस्त्वेय विक्रममयत्सगान् एकानच
 त्वारिंशदधिकैकशते १३६ दिगम्बरमतोत्पत्ति १, एकानपष्ट्य-
 विक्रैद्वादशशतेषु ११६६ गतेषु पूर्णिमीयकमतात्पत्ति २, चतुरधि-
 कद्वादशशतेष्वतीतेषु १००४परतरमतोत्पत्ति ३, चतुदशाधिकद्वा-
 दशशतेषु १०१४ आञ्जलिममतोत्पत्ति ४, षट्त्रिंशदधिकद्वादश-
 शतेषु १०३६ साद्धपूर्णिमीयकमतोत्पत्ति ५, साद्धद्वादशशतेषु-
 १५०, त्रिस्तुतिकमतात्पत्ति ६, अष्टाधिकपञ्चदशशतेषु १५०८,
 लम्पाकमतोत्पत्ति ७, द्वापष्ट्यधिकपञ्चदशशतेषु १५०० कटुकमतो-
 त्पत्ति ८, सप्तत्यधिकपञ्चदशशतेषु १५७० यध्यमतात्पत्ति ९,
 द्विसप्तत्यधिकपञ्चदशशतेषु १५७० पाशाचन्त्रीयमतात्पत्ति १०।
 एतदयमङ्ग्राहक काव्यद्वयत्वेव ।

श्रीमद्विक्रमता ह्यगमरजनीशाब्दे- १३६ भयद् वाटिको,
 भूतिर्नामशिष्यान्नेषुगिरिशे ११६६ चन्द्रप्रभ पौर्णिम २,
 वेदाभ्यारण १० ४ औष्ट्रिकी जिनपद्माहत्ताहयाद्याऽभयद् ।
 विश्वार्के १० ४ नरसिंहतोऽञ्जलमत रामाङ्कितानिगतम् ॥१
 मिहात्प्राक् सुमते पडमिक्करणे १२३६ऽदे साद्धराकाङ्कितं ।
 जात त्रिस्तुतिव च शीलगणतो व्योमेन्द्रियार्के १०५० कलौ ।
 लम्पाको घमुत्पद्रिये दुषु १५०८, कटुद्वापष्टितिध्य

वन्ध्य साद्रित्थौ १५७० तथाच दशम पाशोक्षि-

सप्ताक्षको १५७० । ॥२॥ युग्मम् ॥

दशानामप्यमीषां बहुपूत्सूत्रेष्वेकैः मुत्सूत्रमादाय विनेयजना
मुग्रहाथ दिग्भात्रेण पूवपक्षपूर्वकनिराकरणमग्रे वक्ष्यते । अन्यस्तु
तन्मागमाश्रित तदुक्तभागनिरत । स च सम्प्रति दशधाऽपि
प्रत्यव्यसिद्ध एव, सम्प्रति दशानामप्यपत्याना विद्यमानत्वादिति ।

अथाऽऽदिकृत स्वरूपमाह—

तीथाऽऽद्यामपरित्यागात्, तीर्थाऽऽभासप्रवर्त्तनात् ।

तीत्रद्वेषोदयादेव, भवेदाद्य स्थिरात्मक ॥७॥

व्या०—आद्य स्थिरात्मकोऽवस्थितकोत्सूत्री तीत्रद्वेषोदयादेव
भवेदित्यत्रय । आद्य आदिष्टम् शिवभूलादि स्थिरो निह्वय,
स प्रथमतयोत्सूत्रभाषी, कुत स्यात्?, तीत्रद्वेषोदयादेव-अन-
न्तानुनिधकपायोदयादेव । तीत्रद्वेषोदयाऽवगमस्तु तीथमेवाऽऽ
द्यामस्तस्य परित्यागात् । अतीथमपि तीथमिवाऽऽभासते यदि-
त्यर्थादुत्सूत्रिममुदायन्तस्य प्रवर्त्तनान्-व्यवस्थापनाच्चेति । चक्रा-
रोऽध्याहार्य इत्यक्षराथ ।

भावाथस्त्रय यथा केवलसातोदयनिदान रम्य हर्म्य परि-
हृत स्वय निर्मायाऽन्धकूपे पात विधास्यामीति वृत्तप्रतिज्ञस्य
तथा प्रतिज्ञासफलीकरणम् तीत्रकपायोदये सत्येव सम्भवति ।
तथा केवलाऽनन्ताऽऽनन्दोदयनिदान तीथाऽऽद्यास परित्यज्य

तीर्थाऽऽभासरूप कूप स्वयमेव विधाय तत्र पतन तीव्रकपायो
द्विनामेवति हतुद्वयात्तीव्रपायोदयावगम ।

अथ द्वितीयस्थिरस्य स्वरूपमाह—

अथस्तदुक्तमार्गानु-गामी च दृष्टिरागवान् ।

तत्र विचिन्तयन्मन्त सिन्नोऽतच्चाऽऽश्रयी ध्रुवम् ॥१॥

व्या०—तदुक्तमार्गानुगामी-आन्विकृन्शिवभूत्याद्युक्तमार्गाऽऽ-
सक्ताऽयं प्रथमापेक्षयाऽपरा द्वितीय इत्यथ । स्थिरोत्सृजी भ-
वेदित्यवयव । तेनादितृत्थिरात्सूत्रिणा उक्तं सूत्रितो यो माग-
स्त्रीनिवाणनिपेध चतुदशीपाभिवनिपेध स्त्रीजिनार्चानिपेध-
मुख्यस्त्रिकानिपेध जिनालयप्रदीपनिपेध चतुर्थीगुतिनिपेध
जिनप्रतिमानिपेध सप्रति साधुदशननिपेध प्रागुक्तवक्ष्यमाणस-
ङ्करनिपेध साधूपदिष्टजिनपूजानिपेधरवेत्यादिरूपस्तमनुगन्तु-
शीलमस्येति तदुक्तमार्गानुगामी । किम्भूतो भवेत् ? अतच्चाऽऽ-
श्रयी भवेत् । कथं ? ध्रुव निश्चित, स चाऽतच्चाऽऽश्रयी कुत ?
इति विशेषणद्वारा हेतुमाह-यत स तत्र विचिन्तयन्त गिन
स्याद् देव-गुरु धर्माणा यथावस्थितस्वरूप विचारयन् चेतसि
येदमापन्नो भवेत् । तत्र विचारयन्त सिन्नोऽपि कुत ? इति
विशेषणद्वारा हेतुमाह यत स दृष्टिरागवान् । दृष्टी-दशन
लाकोत्तरमिध्यात्वरूप, राग स्त्रीपात्त न त्यक्ष्यामीत्यादिरूपेण
कदाग्रहो यस्य स, दृष्टिरागवानित्यक्षराथ ।

भाषाथस्त्वय दृष्टिरागी च स्वोपात्ताऽतच्चाऽऽग्रही-अतस्त्व

कथमपि न त्यक्ष्यामीति कदाग्रहा, आभि

निवेशिक इति यावन् । स च तत्त्वमत्सर्येव स्यात् । अतस्त्वाऽऽप्रही
 तत्त्वावेपी चेति विरोधात् । स च तत्त्वविचारायोदीरितोऽपि
 तत्त्ववृत्त्या प्रत्युत्तरयितुमशक्तश्चेतस्येव सिन्नो भवति । अस-
 मर्थो ही प्रायो अत सिन्नोऽप्युपशांत इव बहिराभातीति अन्त-
 रित्युपात्त । तथाच यो यत् प्रतिपन्न स तत्प्रतिपन्नानुबूल' इति
 न्यायात् तत्त्वे सिन्नस्याऽतत्त्वमेव शरणमिति । अत एव काम
 रागस्नेहरागापेक्षया दृष्टिरागो दुरपनेय । उक्त च—

‘कामरागस्नेहरागा बीपत्करनिवारिणौ ।

दृष्टिरागस्तु पापीयान्, दुरुच्छेद् सतामपि ॥१॥इति । यद्यपि
 य फश्चिद्धोकोत्तरभद्रवतया तत्त्वाऽतत्त्वे समदृशा पश्यन् मिथ्या
 त्वव्यमाश्रित्य लौकिकलोकोत्तराभद्रवापेक्षया वरीयान् तर्था-
 साऽपि तत्त्वमतत्त्वसदृशमतत्त्व च तत्त्वसदृश पश्यन्नुभयोर्वा
 यथावस्थितवस्तुस्वरूपापरिज्ञानात् तत्त्वमत्सर्येव । उक्त च—

तत्त्वातत्त्वे श्रयत्यस्मिन्नतत्त्वमुदिततत ।

यत एष कुसदिग्ध दृष्ट्या पश्यति ते समे ॥इति । व्याख्य
 चास्य प्रागुक्ता । ननु द्वितीयस्य स्थिरोत्सूत्रिणो हेतुरूप विशेष
 द्वयमुक्त, तत् प्रथमस्यापि स्थिरोत्सूत्रिण मन्भवन्ति । यच्च प्र-
 मस्य तीव्ररूपायोदयो निगदित, स च द्वितीयस्यापीति कथं
 न्याऽन्य व्यवच्छेद् ? इति चेत् । ऊच्यते गौणमुरयविवक्षयैव
 व्यवच्छेदव्यवच्छेदाववमातव्यौ । अय भाव-तीव्ररूपायो-
 दयादेवाऽऽदृष्टत् स्थिरोत्सूत्री स्ववचस्तु कदाप्रही भवत्यतोऽस्य
 तीव्ररूपायोदयस्यैव मुख्यत्व, दृष्टिरागस्य तु गौणत्व । द्वितीयस्तु

शयेण शिवभूतिचन्द्रप्रभादिषु दृष्टिरागादेव तीव्ररूपायादयी
 मन्व्यताऽस्य दृष्टिरागो मुरय , कपायोदयस्तु गौण इति । यत्तु
 द्वितीयस्य 'तत्त्वं विचिन्तयन्तं तत्त्वं रिचित्र' इति विशेषणमदायि,
 तन् प्रथमस्य न सम्भवत्येव, तादृग्मागस्य स्वयमेव प्रवृत्तत्वेन
 तत्त्वविचारहेता सद्दहस्यैवाभावात् कुतस्तत्त्वविचारहेतुक
 खेद इति बोध्यम् । ननु तत्त्वं विचिन्तयन्निति विशेषणभागस्तु
 प्रथममध्यस्थस्यैव सम्भवति, तस्यैव विचारस्य सम्भवात् ननु
 स्थिरात्मकस्य द्वितीयोत्सूत्रिणस्तस्य कुविचार ष्वाधिकारात् ।
 उक्तं चोत्सूत्रे ० ।

इतुविचारे माध्यस्थ्य, कुविचारे यथाऽऽग्रह ।

तत्त्वज्ञाने विचारोऽपि, यथा ज्योतिपसविदि ॥॥

अस्य वृत्ति-विचारे-युक्तौ कायरूपे माध्यस्थ्य हेतु

मध्यस्थचित्तपरिणामस्यैव विचारात्पादात् । यथाऽऽग्र

चार हेतु, आमहप्रस्तचेतस कुविचारोत्पादात् ।

विचारो हेतु, विचारक्षोदक्षमस्य चेतसस्तत्त्वज्ञानाम्

विचारक्षोदक्षम चाऽऽस्माकीन चित्त, ततोऽऽगादृ

त्यन, मतिश्रुतज्ञानयो सम्प्रत्यपि यत्तमानाम्

क्षयम् । यथा ज्योतिपसविदि-ज्योतिपज्ञाने

चारितस्यैव ज्योतिपस्य मिलनादिति

सूत्रिण कुविचारस्य फलेप्रहित्वापेक्षया

विचार विदधानस्याप्याग्रहिण सुविचार

ग्रही प्रथममतत्त्वं मतिं निवेश्य तत्र

तत्त्वमाय न लभत ण्य, प्रन्युत युक्तिमलभमान सेदमेवाऽवा-
 प्रोति । कदाप्रहरहितस्तु युक्त्या यथावद्वस्तुम्वरूप विचार्य परधा
 युक्तिश्रमे मतिनिवेश विदधीत । उक्त च द्वितीयाङ्गटीकायां-
 'आप्रही बत निनीपती युक्ति, तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा ।
 पक्षपातरहितस्य तु युक्ति-यत्र तत्र मतिरेति निवेश' ॥१॥ मिति ।

अथ द्वया साधारणस्वरूपमाह—

द्विधाप्यय स्थिरोत्सूत्र, सूत्रयेत्तीर्थनिर्मय ।

तीर्थन ताडितोऽपि द्राक्, तीर्थमयाऽरहीलयेद् ॥६॥

व्याख्या—द्विधापि अय अनतरात् स्थिरोत्सूत्री द्वि-
 धापि द्विप्रकारोऽपि स्थिरोत्सूत्र सूत्रयेदित्यवय । स्थिरोत्सूत्र-
 मित्यत्रैवकारो-ध्याहाय । स्थिरोत्सूत्रमेव सूत्रयेद् विरचयेत्
 सभास्थित स्थिरोत्सूत्रमेव प्रकाशयेदित्यथ । स्थिरोत्सूत्रस्यैव
 प्रकाशक कुत ? इति विशेषणद्वारा हेतुमाह यत स किम्भूत ?
 तीर्थनिर्मय । तीर्थ-माधुसाध्वीश्रावकश्राविकासमुत्पायलक्षणः
 'चाउवण्णो सघो तित्थ तिवचनात्, तस्मान्निर्मयो भयवर्णित
 तीथाऽवहापातकाऽभीरुस्तीर्थलज्जारहित इत्यथ । यो यस्मा
 नि शूक स तस्यारुचिविषया प्रवृत्ति कुपाणा न शङ्कते इत्यतस्ती
 थाभीरुस्तीर्थाऽरुचिविषयमुत्सूत्र भाषत एवेति सिद्धस्तीर्थनिर्मय
 स्थिरोत्सूत्री । अथोत्सूत्री तावत्तीर्थेनाऽण्य शिक्शणीयोऽयथ
 तीर्थमप्यतीर्थ भवेदतस्तीर्थशिक्षित स कीदृक् स्यादित्युत्तरार्द्धे
 निर्दिशति 'तीर्थेन'त्यादि । स्वमित्य नि

वच प्रयागादिना तीर्थेन ताडितोऽपि-कटुफभापादिनाऽऽक्रोश-
विपयीकृताऽपि, द्राग् शीघ्र तीर्थमेवाऽवहीलयेत्— अद्यगणयेत्
तीथात्तरा—मुग्धीमयेत् दूरतस्तीर्थमेव त्यजेदिति यावदित्यक्षराय ।

भाषाथस्त्वय तीर्थाऽवज्ञापातकभीम्स्तायत्वयचित्किञ्चिदय-
या प्रवृत्त मर् तीर्थेन ताडितस्तीवल्ज्जादिनैय'नाहमित्य प्रवृत्त'
इत्यादिरूपेणाऽनृतमेव भूयात्, तज्जनितपातकस्य प्रायश्चित्त प्रति-
पद्य पुनस्तीर्थाऽऽज्ञामेव स्वीकृत्यादा, न पुनस्तीर्थ त्यस्तु शक्यु-
यात् । स्थिरोल्मूत्री पुनस्तद्वैपरीत्यास्तीर्थेन ताडितोऽपि अविच्छिन्न-
परम्परागतं साध्वादिसमुदायलक्षण तीर्थ परित्यज्य मन्वटताप-
नरुक्त्वरूप भतिकल्पिततीर्थं शरणीकुर्यादित्यथ ।

अथ क्व कस्मादुत्सूनपातकेन गुरुविति दशयन्नेव प्रवचन-
बाह्य स्थिरोल्मूत्रीति शास्त्रसम्मत्या प्राह—

तस्माद्वाऽऽदिक्रच्यान्यो, गुरुगुरुतर प्रमात् ।

उत्सूनकन्दकुहाले, तीथाऽस्पृग् सोऽप्यनेत्रभित् ॥१०॥

तस्मादय आदिकृद् यश्च कस्माद् गुरुगुरुतर उत्सूनकन्दकुहाले
तीथाऽस्पृग् प्रकीर्तित इत्यध्याहायमित्यथय । तस्मादेव अवज्ञा-
पूर्वकतीर्थपरि-यागादय आदिकृद् यश्चेत्यनन्तरोक्ता द्विधापि
स्थिरोल्मूत्री क्रमेण-यथामहूर्यमुत्सूनपातकेन गुरुमहान्, गुरु-
तरा महत्तर, तीर्थ न स्पृशतीति तीथाऽस्पृग् तीर्थाद् दूरदेशवर्त्ता
प्रवचनबाह्य इति यावन् । प्रकीर्तित, क्व ? उत्सूनकन्दकुहाले
गुरुतस्त्वप्रदीपापरनाम्नीत्यक्षराय ।

तत्र्यमार्गं न लभत प्व, प्रत्युत युक्तिमलभमान सेदमेवाऽया-
 प्रोति । कदाप्रहरहितस्तु युक्त्या यथावद्वस्तुग्ररूप विचाय परचा
 द्युक्तिभमे मतिनिवेश विदधीत । उक्त च द्वितीयाद्गटीकायां-
 'आप्रही यत निनीपती युक्ति, तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा ।
 पक्षपातरहितस्य तु युक्ति-यत्र तत्र मतिरेति निवेश' ॥१॥ मिति ।

अथ द्वयो साधारणस्वरूपमाह—

द्विधाप्यय स्थिरोत्सूत्र, सूत्रयेतीर्थनिर्भय ।

तीथन ताडितोऽपि द्राक, तीर्थमेवाऽग्रहीलयेद् ॥६॥

ध्याय्या—द्विधापि अय अनतरात् स्थिरात्सूत्री द्वि-
 धापि द्विप्रकारोऽपि स्थिरात्सूत्र सूत्रयेदित्यवय । स्थिरोत्सूत्र-
 मित्वत्रैवकारो-ध्याहाय । स्थिरोत्सूत्रमेव सूत्रयेद् निरचयेत्
 सभास्यत स्थिरोत्सूत्रमेव प्रकाशयेदित्यथ । स्थिरोत्सूत्रस्यैव
 प्रकाशक कुत ? इति विशेषणद्वारा हेतुमाह यत स किम्भूत ?
 तीथनिभय । तीथ माधुमाध्वीश्रावकश्राविकासमुदायलक्षण,
 'चाउपण्णो सघो तित्थ'तिवचनात्, तस्मान्निभयो भयवर्तित
 तीर्थाऽग्रहणापातकाऽभीन्स्तीथलज्जारहित इत्यथ । यो यस्मा-
 न्नि शूक स तस्यारुचिषिपया प्रवृत्ति कुधाणा न शङ्कते इत्यतस्ती-
 थाभीन्स्तीथाऽरुचिषिपयमुत्सूत्र भापत ण्वेति सिद्धस्तीथनिभय
 स्थिरोत्सूत्री । अथोत्सूत्री तावतीर्थेनाऽग्रश्य शिष्यणीयोऽन्यथा
 तीथमप्यतीथ भवेदतस्तीथशिषित स कीटक् स्यादित्युत्तराद्धेन
 निर्दिशति 'तीर्थेने'त्यादि । त्वमित्थ मिष्या मा प्रवतयेत्यादि-

वच प्रयोगादिना तीर्थेन ताडितोऽपि-कटुकभापादिनाऽऽक्रोश-
त्रिपयीकृतोऽपि, द्राग् शीघ्र तीर्थमेवाऽवहीलयेत्— अवगणयेत्
तीथात्पराङ्मुग्धीभवेत् दूरतस्तीर्थमेव त्यजेदिति यावदित्यक्षरार्थं ।

भाषाथस्त्यय तीर्थाऽवज्ञापातकभीरस्तावत्कवचिकिञ्चिदय-
था प्रवृत्त मन् तीर्थेन ताडितस्तीथलनादिनैव 'नाहमित्य प्रवृत्त'
इत्यादिरूपेणाऽनृतमेव म्रूयात्, तज्जनितपातकस्य प्रायश्चित्त प्रति-
पद्य पुनस्तीथाऽऽज्ञामेव स्वीकुर्याद्वा, न पुनस्तीथ त्यक्तुं शक्नु-
यात् । स्थिरात्सूत्री पुनस्तद्वैपरीत्यात्तीर्थेन ताडितोऽपि अविच्छिन्न-
परम्परागत साध्वादिसमुदायलक्षण तीर्थं परित्यज्य मक्कटताप-
नकल्प मतिकटिपततीथ शरणीकुर्यान्नित्यर्थं ।

अथ क कस्मादुत्सूत्रपातकेन गुरुरिति दशयन्नेव प्रवचन-
माह स्थिरात्सूत्रीति शास्त्रसम्मत्या प्राह—

तस्माद्वाऽऽदिकृच्चान्यो, गुरुर्गुरुतर क्रमात् ।

उत्सूत्रकन्दकुहाले, तीथाऽस्पृक् सोऽप्यनेकमित् ॥१०॥

तस्मादेव आन्विकृदन्यश्च क्रमाद् गुरुर्गुरुतर उत्सूत्रकन्दकुहाले
तीर्थाऽस्पृग् प्रकीर्तित इत्यध्याहायमित्ययय । तस्मादेव अवज्ञा-
पूर्वकतीथपरित्यागादेव आन्विकृत्यश्चेत्यनन्तरोक्ता द्विधापि
स्थिरोत्सूत्री क्रमेण यथामङ्गुर्यमुत्सूत्रपातकेन गुरुमहान्, गुरु-
तरा महत्तर, तीर्थं न स्पृशतीति तीथाऽस्पृग् तीथाद् दूरदेशवर्ती
प्रवचनमाह इति यावन् । प्रकीर्तित, क्व ? उत्सूत्रकन्दकुहाले
गुरुत्तरप्रदीपापरनाम्नीत्यश्वराथ ।

भावाथस्त्वयम्—उत्सूत्रककुदालस्योपलक्षणत्वादन्यत्राऽपि
निह्वय प्रवचनग्राह्य एव कथित । तथाहि 'समुद्घातादि जिना
भिहित प्रस्वयथा प्ररूपयन् प्रवचनवाहो भवति, यथा निह्वया'
इति तृतीयाङ्गटीकायां । तत्र चाऽऽदिकृच्छिवभूत्यादिनिह्वयो
ज्ञानावरणीयादिकमपुद्गलैस्तनिदानकमसन्तानपरम्परयाऽऽ-
न्तजममरणादिहेतुकरैरघोनिमज्जनस्थभावत्वाद् गुर स्यात् । द्वि-
तीयस्तु तदपेक्षयाऽतिशयेन गुग्गुस्तर । तदपेक्षया कमपुद्गलै-
रतिभाराक्रान्तात्मा भवेत्तित्यथ । एतेन प्रथमतया उत्सूत्रप्रवत
कस्यैव पातक न पुन तत्पृष्ठिविलम्बानामिति प्रवचनानभिज्ञ
करिष्यद्ब्रूति । सापि परास्त । तस्य तदपेक्षया जनोत्सूत्रस्थैर्याच्छि-
वभूत्यादिष्वाग्रहाद्योत्सूत्रपातकस्य द्विगुणत्वात् । उक्त चोत्सूत्र०
'ननु चद्रप्रभसूत्रे प्रथममताऽऽकर्षकस्योत्सूत्रमस्तु, पार्चा-
त्याना तच्छिष्याणां किं दूषणमित्याशङ्क्य परिहरनाह-
प्राच्यै कृत ते नोत्सूत्र, चेन् तत्पाप जनेऽपि न ।

प्रत्युतोम जनोत्सूत्र-स्थैयात् प्राच्याऽऽग्रहाच्च तन् ॥१॥

अस्य वृत्ति अहो ! शिष्य ! चेद् यदि प्राच्यै -पूर्वपुरुषैश्च द्र-
प्रमसूयादिभि कृत विहितमुत्सूत्र ते तव, न उत्सूत्र भवेत्, किन्तु
सूत्रमेव । तत पाप जनेऽपि न भवति । समग्रपारदारिकता-
चौर्यादिपातकानां पूर्वपुरुषवृत्तत्वात् पार्चात्यलोकस्थापि तत्त-
त्परदारगमनादिक कुचतोऽपि पातक न जायते । अत्युत्सूत्रमाह-
'प्रत्युत' तदुत्सूत्रमुग्र-उद्दण्ड स्यात्, कस्मात् ? 'जनोत्सूत्रस्थैर्यात्
प्राच्याऽऽग्रहाच्च' तेनोत्सूत्रकरणेन जनस्याऽप्युत्सूत्रकरणप्रवृत्तौ

स्थिरता स्यात् । अयमत्र भाव - चन्द्रप्रभसूरिणा प्रथमतः धाकृष्ट
मत कोऽपि नाद्रियते, ततो न सवजनप्रसिद्ध स्यात् । अतस्तद-
ङ्गीकारकारकाणामेक एव प्रवृत्तिदोष । प्राच्या चन्द्रप्रभसूर्या-
धास्तेष्व्वाऽऽग्रहस्तस्मात् । यदहमात्मीयानां पूषपुष्पाणां वृत्त
प्रमाणीकरिष्याम्येवेति द्वितीयो दोष । इतिदोषद्वयपुष्टितश्चन्द्रप्र-
भमूर पाश्वात्तव गाढतरमुत्सूत्र यभूव । उक्तलक्षणोऽपि निह्व
कतिभदी भवतीति दशयति 'सोप्यनेकभिद्' सोऽपि द्विधाऽपि
स्थिरोत्सूत्री प्ररूपणाभेदतोऽनेकभिद् बहुप्रकारो भवतीत्यथ ।

अथानन्तरोक्तमेव धात्तमानिकापत्यप्रसिद्धैकोऽमूनद्वारा
नामत स्पष्टयन् श्लोकद्वयीमाह—

ह्यामुस्त्यवाक् १ च राकाङ्क २, स्त्रीजिनाच्चारिश्चल ।

सार्द्धराज्जरात्तश्चेति, पठ त्रिस्तुतिको मत ६ ॥११॥

गुन्तन्प्रदापोक्ता, पठतेऽथ चतुष्टयी ।

चैत्यद्विट ७ गुन्तदट् ८ मिश्रा ९,

जिनार्चानुपदेशमात्र १० ॥१२॥

यारथा स्त्रीणा मुक्तिरित्यर्थाभिधायिका न विद्यते चाग्-
वाणी यस्य स स्त्रीमुस्त्यवाक्-दिगम्बर इत्यथ । तमते स्त्रीणा
मुक्तेर्निपिद्धत्वात् । चकार समुच्चयाथ सवत्राऽपि योज्य ।
राका पूर्णिमा, सैव पाश्चिक्त्वाभिमतत्वेनाङ्क चिह्न, यस्य स
राकाङ्क पूर्णिमीयक इत्यथ ।

तन्मते पाक्षिरत्वेन पूर्णिमायामेवाऽऽप्रहात् २ । स्त्रीणां जिनार्था स्त्रीजिनार्था, तस्या अरि-र्यरी स्त्रीजिनाद्याऽरि औष्ट्रिका-परपयाय खरतर इत्यथ । तन्मते स्त्रीणां जिनपूजाया निषिद्ध-त्वात् ३ । अञ्जली-वस्त्रान्तभाग, स एव श्रावकद्वारा चिह्न यस्येति मत्वर्थेऽच्यविधानादञ्जल प्रतीत । तन्मते थावकश्राविकाणां मामाश्रितादौ रजोहरणमुग्रवस्त्रिकापरित्यागेऽञ्जलस्यैव ग्रह-णात् ४ । साद्वराका साद्वपूर्णमा, तत्र रत पदामही, साद्वरा फारत साद्वपूर्णमीयक इत्यर्थ । तन्मते साद्वपूर्णमाया स्वीकारात् ५ । तिस्र स्तुतयोऽभिमता यम्य स त्रिस्तुतिः -आग मिक इत्यथ । स चाक्षपञ्चरापेक्षया षष्ठो मत । तन्मते चतुर्थ-स्तुतेरनङ्गीकारात् । एते दिगम्बराणा पद् गुरुतत्त्वप्रदीपे उक्ता गुरुतत्त्वप्रदीपोक्ता । अथ भाग -ऋतून् ददुद्दालप्रथकृत्काले प्रकृतप्रथोक्तशकमध्ये पण्णामव विद्यमानत्वात् तत्र पडे वाक्ता । शेषचतुष्टय त्र्यधिकृतपोद्दशरत्नाक्यामथेत्यादिसूत्रेणो-च्यत इति । अथेत्यानन्तर्याऽर्थ गुरुतत्त्वप्रतीपे पडुक्ता । अथ तदनु समुत्पन्ना चतुष्टयीत्वेव चैत्य चिनप्रतिमा, तस्य द्विट्-प्रत्यर्थी लुम्पाक इत्यथ । तन्मते जिनप्रतिमाया अनङ्गीकारात् ७ । गुरु -सुसाधु, तत्र न विद्यते दृष्टि नशानमात्रे लाचन यस्य । यद्वा सन्त-मपि गुरु न पश्यतीति क्विप्विधानात् गुर्व्यदृक् कटक इत्यथ । तन्मते गुम्दशानाऽनङ्गीकारात् । सम्प्रत्यत्र सुसाधवो न दृष्टि-पथमायान्तीत्येव तस्योपदेशात् ८ । मिश्र -सङ्कर, प्राय पूर्णि-माद्यत्सूत्रेण प्रागुक्तमतसाम्याद् लुम्पाकादिवेषसाङ्कर्याद्वाऽस्य

सङ्कल्पे । स च वध्यः । 'वीनामती' इति लोकप्रसिद्धिः । तन्मते ऽनकपा मतानां देशेन वेपोत्सूत्राभ्यां प्रवेशान् ६ । जिनाचार्या न विगत उपदेशा यस्यामेवविधा निन्द्यदर्शनारूपा वाक् वाणी यस्य म पिनाच्छाऽनुपदशवाक् पाशचन्द्र इत्यथ । तन्मते जिनपूजादिषु साव्यप्रत्ययधिया साधूपदशस्यानङ्गीकारान् १०, इत्यश्वराथः ।

मात्राथस्त्वय-दिगम्वरमते स्त्रीणां मुक्त्यभावस्तत्र तस्य कुयुक्त्युद्भाषना त्वेव-स्त्रियो न मुक्तिभाजो वस्त्रादिपरिग्रहापत्त्याद्देशविरतिवदिति । यद्वा स्त्रियां न मुक्तिभाजः, तथात्रिधचित्ताऽमामध्यान् माम्प्रतीनपुन्यवदिति । यद्वा स्त्रियां न मुक्तिभाजः, पुन्येभ्यः हीनत्वात् जातिनपुंसवत्तदित्यादि । तत्र मुयुक्त्युद्भाषना त्वेव ननु भा नप्राट् । पक्षत्वे नाभिमतता या स्त्रियस्ता असयति-य सयति-यो या ? । आद्ये, मिद्धमावन । अस्माकमपि तथैवाभिमतत्वान् । नहि वयमप्यमयतिनीनां स्त्रीणां मुक्तिसद्भाषणं यत्नम् । द्वितीये मयतिनीनां स्त्रीणां वस्त्रान्नि परिग्रह इत्यता हेतु स्वरूपासिद्धिः । परिग्रहत्वाभाषस्तु मूच्छाद्यभावेन सद्यमादिश्रद्धाथमेव वस्त्रादिधारणात् ।

ऋक्तनाऽऽगमे—'जपि वत्स व पाय वा करल पायपुष्पण ।

तपि सनमलज्जद्धा धारति परिहरति य ॥१॥

न मो परिग्गहो वुत्ता नायपुत्तण ताइणा ।

मुच्छा परिग्गहो वुत्ता इअ वुत्त महेसिणा ॥२॥

[दर्शवै०] इति । न च स्वनिमित्तत्वेन वस्त्रादौ मूच्छा भवत्येवेति शङ्कनीयम् । स्वशरीरशिष्यादावपि तथात्वेन मूच्छाप्रसङ्गान्

कस्यापि मोक्षाऽवाप्तिर्न स्यात् । किञ्च भा नम्राट् । अथलाना-
 मन्वरपरिभोग किं तीथदृष्टुपदिष्ट त्वन्मताऽऽकपकशिवभूति-
 प्ररूपितो वा अशक्यपरित्यागकृतो वा ? । आद्ये, तावदयस्य
 वस्त्राऽऽवृतानामेव मुक्ति सिद्धा । तत 'प्रेक्षावतां हि प्रवृत्ति
 स्वाथकारुण्याभ्या व्याप्ते'तिवचनात् परमप्रेक्षावत्त्वेन परमकारु-
 ण्यभाजो हि भगवन्तो नाऽवलानां मुक्त्युपघातकमुपदिशन्ति ।
 तथात्वे ह्यास्ता तावन् यद्, लान्निन्द्या अपि भगवन्तो भवेयु ।
 यत उक्त लौकिकै 'वालद्रीप्रतिघातका स्युरधमाधीशा श्व-
 पाका इवेत्यादि ।' द्वितीये तु तामि शिवभूते किमपराद्ध, येन
 पापात्मनाऽऽवलाना यस्त्रदानन मुक्त्युपघाता विहित । नद्या-
 न्तरवेरमतरेण कश्चित्थाविधोत्कृष्टाथसम्पन्नाऽऽगमनिवारको
 भवति । ननु शिवभूतिना यस्त्रदान स्त्रीणां ब्रह्मचर्यादिरक्षाथमेव
 विहितमिति चेत् । चिर जीव । येनाऽऽयातोऽमि स्वयमेव मद्दु-
 त्तमार्गेण । यता यद् ब्रह्मचर्यादिपालनहतुस्तत्सयम प्रति हेतुरेवे-
 त्यत सिद्ध प्रत्युत निष्परिमहताहतुवस्त्रपात्रादि तत्कुतस्तन्माभो-
 पत्रातकमिति त्वयापि सवस्त्रस्य मुक्तिव्यवस्थापिता । एव
 कृतीयेऽप्यशक्यपरित्याग किं शरीरावयववत् सहात्पत्रत्वात्
 कणवेधवच्छरीरमन्वद्भृत्तधिकारत्वाद्वा ? । उभयथापि प्रत्यक्ष-
 बाध , वाल्यावस्थायामिवाऽन्यावस्थायामपि यद्गुराहित्यस्य
 तज्जातीयानामध्यक्षसिद्धत्वात् अस्मादशैरपि तथैव श्रयमाणत्वा-
 च्च । एतेन सवस्त्रस्य फेरलज्ञानाऽनुत्पत्ति वदन्नपि नम्राटा नि-
 रस्त । वस्त्रस्य फेरलज्ञानाऽऽवरणत्वेन भवितुमशक्ते । नद्यात्म-

प्रदेशाऽसम्बद्धपुद्गला आत्मस्वभावमावृण्वन्ति, गिरिगुहापक्व-
रुखातादीनामपि तथात्वेन केवलज्ञानस्य कथाया अप्युच्छेदा-
पत्त । किञ्च-सूयालोकाऽऽवरणस्य भित्त्यादेरालोकत्वेन साम्या-
न्निशापतिप्रदीपाद्यालोकस्याप्यावरणत्वेन दशनात्केवलज्ञानाऽऽ-
वरणस्य वदत्रस्यापि ज्ञानत्वेन साम्यात् मतिश्रुतावधिमन
पर्यायज्ञानानामप्यावरणत्व भवत्वेन वाय ? , तच्चचाध्यक्षनाधित-
त्वेन तवाऽप्यनिष्टमिति बोध्यम् । यच्चचाक्त तथाविधचित्ताऽ-
नामध्यादिति । तत्र तादृशसामध्याभावस्तासां किं गतिस्वा-
भाव्यात् जातिस्वाभाव्यादुत सहननादिसामग्र्यभावाद्वा ? । न
तावदाद्या, मनुष्यमात्रस्यापि मोक्षाभावाप्रसक्ते । तच्चचायो-
रप्यनिष्ट । द्वितीये, का जाति ? , पञ्चेन्द्रियत्व स्त्रीत्व वा ? ।
आद्यऽनतरोक्तघदायोरप्यनिष्ट । द्वितीये, स्त्रीजातेस्तथावि-
धचित्ताऽनामध्यां किं प्रमाण प्रत्यक्ष पराक्ष वा ? । न तावत्प्रत्यक्ष,
तदथावघाघरूपस्य प्रत्यक्षस्य तवाऽसम्भवात् । द्वितीये त्वनुमा
नमागमोऽत्र ? । न तावदनुमान, तथाविधसाध्यसाधकद्वन्द्वोरदश-
नान् । न च सप्तमनरकपृथिवीगमनाऽसामध्यमेव तत्र हेतुरिति-
वाच्यम् । तस्य तीर्थकरबलदेवादौ व्यभिचारित्वात्, तेषां
सप्तमनरकगमनसामध्याभावेऽपि मुक्तिगमनसामध्यसद्भावात् ।
किञ्च नहि मुक्तिगमन प्रत्यधोगतिसामध्यं हेतुमतयादीनामपि
मुक्तिगमनसामध्यप्रसक्ते, तेषामधोगतिगमनसामध्यसद्भा-
वात् । नाप्यागम, प्रत्युत स्त्रीणां मुक्तेरागमे प्रतिपादनान्निषेध-
वचनस्याऽऽगमनाधितत्वान् । आगमो यथा—‘समणस्स भग-

वञो महावीरस मत्त अतेवामीसयाइ मिद्धाइ जाय सव्यदु
 कसप्पहीणाइ चउहस अजियासयाइ सिद्धाइ'ति । एव सहनना
 दिसामप्र्यभायलक्षणोऽपि हेतुरागमयाधितत्वेन स्वमात्स्यं
 साधयितुमममथ एव । आगमयाधितत्व च सिद्धिमिद्धौ मिद्ध
 मेव । नहि सहननादिसामप्र्यभावे मुक्तिप्राप्ति । किञ्च प्रथम
 मेव सहनन मुक्तिप्राप्तौ हतु । तच्च तासां विद्यत एव । यदाहु'
 श्रीभद्रशास्त्रुत्वामिपादा श्रीभावरयकनियुक्ती—

मघयण सठाण, उच्च चैव कुलगरहिं मम ।

वण्णेण एगण्णा, सञ्जाआ पिअंगुवण्णाओ ॥१॥ ति, एव
 तृतीयाऽनुमानपि पुरुषेभ्या हीनत्वादिति हेतुन समीचीन । यत
 'पुरुषेभ्य' इत्यत्र सवपुरुषेभ्य फतिचित्पुरुषेभ्यो वा ? । नाग,
 स्वरूपासिद्धे । नहि स्वदीयमनयामितप्रतिन्योऽपि चाण्डालादि
 पुरुषेभ्यो हीनतया व्यपदिश्यते । द्वितीये, गणधरादीनामपि
 मुक्त्यवाप्तिन स्यान् । तेषां तीर्थंररपुरुषेभ्यो हीनत्वादित्यादि
 सुयुक्तियुक्तेव्यक्तवरैर्नमाटनाटकमुत्रासनीयमिति । अथ पूर्णि
 मीयकमते पाक्षिकत्वेन पूर्णिमाया स्वीकार । तत्र सुयुक्त्युद्भा
 वना त्वव पक्षेण निवृत्त पाक्षिक । तत्र पक्षस्तावत् पञ्चदशदिना
 त्मको भवति । स च प्रतिपन्मादौ पृत्वा पूर्णिमायामेव पूर्णा
 भवत्यत पूर्णिमायामेव पाक्षिकप्रतिग्रमणम् युक्तमिति । तत्र
 सुयुक्त्युद्भाषना त्वव पक्षेण निवृत्त पाक्षिक । तत्र चतुदशी
 रूपमेव विज्ञेय, पाक्षिकशाब्दस्य चतुदश्यामेयाप्तै सङ्केति
 तत्वात् । य शब्दे यत्र सङ्केतित स शब्दस्तमेवार्थमभिधत्ते,

शुक्लादिवाचकमावत्मरिकादिशब्दवत् । शब्दानां हि सङ्के-
 वमनुसृत्य चायाभिधायकत्व, न पुनर्व्युत्पत्त्यधमात्रमनुसृत्यापि,
 ग महिष मयूरांशब्दानामपि मनुष्याद्यर्थाभिधायकत्वापत्त ।
 गङ्गात गौ , महा गेते इति महिषो, महां रौतीति मयूर इत्यादि
 व्युत्पत्त्यस्य मनुष्याणावपि विद्यमानत्वात् । स च सङ्केता
 द्विगन्धमयमिद्ध सधममयमिद्धश्च । तत्राऽऽद्यो, भाद्रपदसित-
 शुक्लो-संध्याद्वयाऽऽवश्यकक्रियाविशेषादौ सांवत्सरिक प्रति-
 ष्ठानांशब्दानां । द्वितीयस्तु दिनकरादौ सूर्यांशब्दानामिति ।
 एतेन 'पञ्चदश्या यज्ञकालौ पश्चान्तौ पवणी अपी'ति नाममाला
 नामाया पूर्णिमामेव पाक्षिकृतया स्वीकृताणोऽपि निरस्त ।
 तत्र पवशाब्दा वशाङ्गुलीनां प्रथिप्त्रिव मधिरूपकालविशेषे
 उद्भूतिता, न पुनरभिमतधर्माऽनुष्ठानाहृदियसादाविति ।
 अन्यथा 'वत्सरादिमागशीप'इति नाममालावचनात् सांवत्सरि-
 ष्याऽपि कार्तिकपूर्णिमायामेव विधेय स्यात्, न पुनर्भाद्रपद-
 संतचतुर्थ्यां । तस्मादभिमतधर्माऽनुष्ठानाऽहृदिनादौ धात्वादि-
 भेदव्युत्पत्त्यथा नाममाला धा नानुसरणीया, किन्तु स्वसमयमिद्ध
 वेदात्सकत । स च पाक्षिकराजस्य चतुदश्यामेव । तथाहि-
 ज्ञेते बले यीरियपुरिसकारपरक्रमे अहमि चाउहसि-नाणपचमी-
 ग्नोसवणा-चाउम्मासण्मु धउत्थ-छद्वमद्वम न करि-जा रच्छि-
 ति महानिशीथे । अत्र चतुदशीशब्देन पाक्षिकमेवोक्तम् ।
 तोऽन्यत्रापि प्रायश्चित्ताधिकार चतुदशीशब्दपरिहारेणैव पाक्षि-
 शब्दग्रहणम् दृष्टं, न पुन पाक्षिकचतुदशीशब्दयोरेकत्र ग्रहणम् ।

तथाहि 'अट्टमीए चउत्थ, पक्खिए चउत्थ, चउम्मासिए छट्ठ,
 सवत्तरिए अट्टम न करिति पच्छित्त । चशब्देन एएसु चैव
 चैईयाइ साहुणो वा जे अण्णाए वसहीए ठिया ते न यदति पच्छि-
 त्त'ति, व्यवहारपीठचूर्णौ । एवमावश्यक-निशीथ पाक्षिकचूर्णयो-
 दिप्पपि यत्र चतुदशीशब्दग्रहण, न तत्र पाक्षिकशब्दग्रहण । यत्र
 पाक्षिकशब्दग्रहण, न तत्र चतुदशीशब्दग्रहण । अतो 'प्रथस्य
 प्रधातर टीका'इति यायात् पाक्षिक चतुदशीशब्दावेकार्थवाच-
 कत्वेनाऽन्याऽय पयायरूपावेवेति बोध्यम् । किञ्च-यथा पाक्षि-
 कचतुदशीशब्दोपलभितचतुथाऽकरणे प्रायश्चित्तमुक्त, न तथा
 पूर्णिमाशब्दापलभितचतुथाऽकरणेऽपीति । किञ्च दशाश्रुतस्क-
 धचूर्णौ पाक्षिकशब्दस्य चतुदशीत्वेन व्याख्यानोपलभिरपि ।
 तथाहि-'पक्खियपोसहियमुसमाहिपत्ताण'ति दशासूत्र । चूर्णि-
 ज्याग्या त्वेव 'पक्खिय पक्खियमेव, पक्खिए पोसहो पक्खिय
 पोसहा चाउहसिअट्टमीमु वा समाहिपत्ताण'ति । अत्र द्विती-
 यव्याख्याने साष्टमीचतुदशीग्रहणेन प्रथमव्याख्याने पाक्षिक-
 शब्देन चतुदशैव गृहीताऽवसातव्या । एतेन प्रथमव्याख्याने
 पाक्षिकशब्देन राकारक्ताना राकाऽपि परस्ता । प्रथमव्याख्या-
 या पाक्षिकशब्देन पूर्णिमाग्रहणे द्वितीयव्याख्यायां मुर्याथपरि-
 त्यागेन निराश्रयत्वापत्ते । त्वमताभिप्रायेण तथाविधव्याख्ये-
 यसूत्रस्याभावात् । यच्च श्रीदेवचन्द्रसूरिकृतठाणान्नवृत्तौ-'एव
 कारणे कालिगायरिएहि चउथीए पज्जोसवण पवत्तिय समत्थसघेण
 य अणुमण्णिय तत्रसेण य पक्खियाईणि चउहसीए आयरि-

वाणि, अण्द् आगमुत्तानि पुण्णिमाए'सिलिखितमसि । सत्र
 'कवसे' य चउम्मासियाणि चउहमीए आयरण लभिप्राययत
 एव म'यकत्तु द्वाह्मस्येना'राभागादप'पक्खियाइणि'सिपद्
 दापतितम् । अनाभोगाय च क्षणिकमंशयपदतिधाररूपत्वा
 सम्यग्दशामपि सम्भवात् । उक्तं च—

‘सम्मदिट्ठी जीवा, उवहूठ पययण तु मरहइ ।

मरहइ असम्भावं, अणभोगा गुण्णिभागा वा ॥१॥ इति ।

[उपरा० नि०] स चा'राभागा' वेग'पेयायसात'त्य । सम्यग्दशां
 हित्तय देशेनेय सम्भवात् । मयधाऽ'राभागा'नु ण्णे'ट्ठियादी-
 नामेवति भाव' । यद्वा केनचिद् राकारकतेनेय मता'तरीयेण
 परादृश्या'भराणि लिखिता'तीति वाप्यम् । तत्र पु'रा शातमिति ?
 स्थानाद्गृत्तियथादेव । तद्वचनं च 'अण्णद् आगमुत्तानि पुण्णि
 माए'सि श्लोय । अय भाव'ण्य च कारण सति धीकालिकाचार्ये
 पयु'पभापय चतु'पया प्रयत्नितम् । तद्वगेन च यदागमाकतं पूर्णि-
 मायामामीत्तचतु'दश्यामेवाऽ'चरितमिति स्थानाद्गृत्तियत्त र-
 मिप्राय । तथाचाऽऽगमे'ज्वलास्यमाने पाशिव पूण्णिमायां
 नास्त, किन्तु चतु'मामकमेव । उक्तं च से ण लेय गाहायई सम-
 णायामण अहिगय'नीया'नीये' इत्यादिस्तत्र देशस्य घृत्तिरिय-
 'तथा चतु'दश्यष्टम्यादिपु तिधिपु, उदि'प्यामु महाकन्याणकसम्भ
 धितया पुण्यतिथि'वेन प्रख्यातासु, तथा पौर्णिमामीपु च तिसृ
 प्यपि चतु'मामकतिथि'टिवत्यथ । एवम्भूतेषु धम्मदिवसेषु मु-
 ष्यतिरा'ने' तीपथो प्रतामिपद्दिविगेयत्त मणि-

णमाहारशरीरब्रह्मचर्याऽव्यापाररूप पौषधमनुपालयन् सम्पूर्ण
 श्रावकधम्ममनुचरती'ति सूत्रद्वन्द्वद्वितीयश्रुतस्फ-धसप्तमाध्ययने
 लेपश्रावकप्रणये । तस्मान् स्थानाङ्गवृत्तिकतरभिप्रायश्चतुद-
 श्या चतुमासकाऽऽचरणेत्येवावमातव्य । अन्यथा 'अण्णह
 आगमुत्ताणि पुण्णिमाए'त्ति व्यतिरेकवचन नाभिन्धीत । अलीका
 गमवचन दशयता वा [या] धावत २ भो डिम्भास्तरङ्गिणीतीरे
 गुडशकट विषयस्तमिति धूत्तवाऽन्यस्येवाऽप्रमाणतापत्ते, अभि-
 लपिताथाऽप्रापकत्वेन व्यभिचारित्वात् । अभिलपितार्थाऽप्राप-
 कत्व च पूर्णिमाया पात्रिमागमोक्तमिति त्वदीय वच श्रुत्वा
 कश्चित्सम्यक् प्रज्ञापोतमवाप्याऽमुद्रसमुद्रमागममवगाहते ।
 आगमे च तथात्रिधविचारस्याऽऽज्ञाशकुमुमन्येवात्य तासत्त्वात्
 तस्य पुमस्तथात्रिधविचारस्य दशनाभाव एव । तथा च सिद्ध
 'तत्रसेण य चउम्मामियाणि वि चउहसीए आयरणे'ति पाठे
 प्रथमचतुरासूत । एतेन क्वचिज्जीणपुमके लिङ्गितायां कालिका-
 वायकथायां 'तत्रसेण य चउम्मामिआणि वि चउहसीए आय
 रणे'ति पाठो दृश्यते, स एव मत्यतया स्त्रीकत्तव्य, न पुनर्नूतन
 पुस्तकेषु क्वचिन् 'पक्खिआणित्रि चउहसीए आयरणे तिपाठ
 तस्य पाठस्य मतात्तरीयेण परावर्तित्वात् । एव कथावल्यामपि
 'पक्खियपडिक्कमगत्थ'मित्येतावन मात्रप्रथमचतुरनाभाग, पा
 श्रात्यप्रक्षेपा चाऽप्रसातव्य । कथावली तावत्कल्पचूर्णैस्त्वार
 कल्पचूर्णै- 'अभावस्याया पञ्चोपवासस्ये'त्येव मात्र भणितमिति
 यथावश्यकचूर्णै

मन्वेसु कालपञ्चवेसु मुपसत्थो जिणमए जहा जोगो ।

अट्टमिपण्णरसीमु य नियमेण हविज्ज पोमहिउ ॥त्ति पाठ' ।

तत्र 'पुत्रायरण परिभाविऊण सुत्त पयासिजव्यतिवचनात्
पूर्वापरमन्त्रधमालोच्य सूत्रेऽत्र व्याख्या कृतव्या । तथा च
प्रथमपाठे पञ्चदशीपद चतुर्दश्या उपलक्षक, द्वितीयपाठे चतुर्द-
शापद पञ्चदश्या उपलभ्यमिति । अन्यथाऽऽवरयकचूर्णो च
विमवाद स्यात् । यतस्तत्रैव चूर्णा प्रतिमाधिकारे 'चाउडसि-
अट्टमी-पुण्णिमासिणीमु पडिपुण्ण पोमह सम्म अणुपालेत्ता
भवती'ति गदितम् । किञ्च-यदि पूर्णिमायां पाश्चिममागमोक्तम-
भविष्यन्, कथं तर्हि पूर्णिमायकमताऽऽकपकचन्द्रप्रभाऽऽचायस्य
गुरुधाता श्रीमुनिचन्द्रसूरि पाश्चिमसप्ततिकायामागमोक्त चतु-
दश्यां पाश्चिमसाधयिष्यन् । कथं वा श्रीमुनिचन्द्रसूरिप्रमुख-
समस्तसङ्घेन नियारिताऽपि स्वाभिनिवेशमत्यजनेव चन्द्रप्रभा-
ऽचाय पूर्णिमायां पाश्चिम प्रयत्तितवानिति वृद्धमन्त्रदायोऽप्य-
भविष्यन्त्यादिसुयुक्तिखरशाणसम्पर्केण स्ववाक्करवालमुत्तजी-
कृत्य धीमद्वरै राकारक्तेन्द्रचालचाल विल्वनविशीण्ण फायमिति ।

अथोद्भ्रिकमते स्त्रीणां जिनपूजानिषेधमत्र सुयुक्त्युद्भावेना
त्वेव स्त्रियो जिनपूजायोग्या न भवन्ति, नियतापाविश्योपेत-
त्वान्, साश्रवत्रणोपेतपुरुषवदिति । अत्र सुयुक्त्युद्भावेना त्वेव
स्त्रीणामपाविश्य कादाचित्क सावदिक वा । आद्ये, पुरुषाणा-
मपि ि । तेपामपि जिनप्रतिमाऽऽशातना-

हेतुभूतस्य नियताऽपाविश्यस्य सद्भावात् ।

नमस्कारादिश्रुताध्ययनाऽध्यापनप्रतिभ्रमणादिधर्मानुष्ठानमात्र-
स्याऽप्युच्छेदाऽऽपत्तेरित्याद्यनेकयुक्तिज्योति कलापकलिता मत्स्य-
तौष्ट्रिमतोत्सुरप्रदीपिकामादाय विद्वद्वरैरौष्ट्रिकमतोत्सुरोद्भूत
ध्वान्तविध्वसो विधेय ।

अथ अञ्चलमते श्रावकश्राविकाणां मुखवस्त्रिकादिनिषेध ।
तत्र कुयुक्त्युद्गावना त्वेव-श्राद्धाना मुखवस्त्रिकादिजोहरण-
प्रहण नोचितः साधुलिङ्गत्वात्, तुम्बिकादिपात्रमहणयदिति ।
तत्र सुयुक्त्युद्गावना त्वेव भो स्तनिक । मुखवस्त्रिकादे साधुलि-
ङ्गत्व कुत १। किं साधुभिरुपात्तत्वात् उपादाने वा साधुसारूप्य-
भवनादुत तीथकृद्भि माधूनामेवोपादष्टत्वाद्वा १। आद्ये, धान्या-
दन-जलपान वस्त्रपरिधान - मुपात्रदान सुध्वान तत्त्वार्थश्रद्धान-
न धम्मध्यान गुब्वादिबहुमान-ग्रामनगरादिसवाम मुविद्याभ्या-
स-श्रमाम पादन्यास-नमस्कारजापादीना साधभिर्ङ्गीकृतत्वेन
त्वदीयमतवासिभिर्गृहस्थैश्छगणभक्षण-स्वेदबिन्दुपान-कण्टकशा-
खापरिधान-कुपात्रदान स्नानादिक्रियाविशिष्टध्वान-तत्त्वार्थाऽ-
श्रद्धान-हिंसादिध्यान-गुत्रादिगालिप्रदान-चाण्डालादिपाटकवा-
स होलिकादिगीताभ्यास भूमुखसम्पकमासशिरो-यास भ्लेच्छ
जाप्यजापान्धिकमेव स्वीकृतव्य स्यात् । द्वितीये तु प्रत्यश्वबाध ।
न हि शिर कूचलोचप्रलम्पकणाद्यभाव-रञ्छाटिकादिसद्भाष
मुद्रिकाद्याभरणविभूपादिभिर्वरूप्यस्य विद्यमानत्वेऽपि मुखवस्त्रि-
कादिमात्रेणापि साधुमारूप्य सम्भवति । तृतीये वाऽऽगम-
बाध । मामाथिकादिक्रियासाधकतमत्वेन मुखवस्त्रिकादे

ब्राह्मणादीनामप्यागमे तीथनाथै प्रणीतत्वान् । तथाहि—‘से
 किं त लोउत्तरिय भाधावस्सय ? २ जण्ण समणा वा समणी वा
 सावओ धा साविआ वा तच्चित्ते तम्मणे तल्लेसे तदग्गवसिए
 तदग्गवसाणे तदत्थोवउत्ते तदप्पियकरणे अण्णत्थ कत्थइ मण
 अकुञ्जमाणे उमओ काल आवस्सय करेति’त्ति अनुयोगद्वार-
 सूत्र । एतद्वच्यैकदेशा यथा ‘तदर्पितकरण । करणानि-तत्साध-
 क्तमानि देह रजोहरण मुखरस्त्रिणादीनि, तस्मिन्नावश्यके यथो-
 चित्तव्यापारनियोगेनाऽर्पितानि-नियुक्तानि तानि चेन स, यथा-
 स्थान-प्रस्तोपकरण इत्यथ ’ । एतत्पदलेशस्य चूर्णिस्त्वैव-‘तस्साह-
 ण नाणि ‘सरीररजोहरणमुहणतगाइयाणि दब्बाणि त्रिरियाकर
 णत्तगआ अण्णियाणि’त्ति । इत्याश्रयमुक्तिव्यङ्गीकृतैरञ्जलम-
 तदलनाचलतममदुत्तरादिभि प्राचीनाऽऽचायविरचितप्रथमु-
 ष्टिभिरञ्जलमतमुपमदनीयम् । अथ साधपूर्णिमीयकमत तु पूर्णि
 मामाश्रित्य तावत् पूर्णिमीयकमतमानमेवत्यतस्तदपास्तात्रिद-
 मप्यपास्तमेवेति धो-प्रम् । ‘साधपूर्णिमीयक’ इत्यस्य नाम्न
 सा-प्रथता पूर्णिमीयकभिरता च सम्यगाम्नायविद्विद्वद्भ्योऽव-
 सात-या । अथ त्रिभुतिकाऽपरपयायाऽऽगमिकमते श्रतदेवता-
 दिस्तुतिनिषेधस्तत्र कुयुक्त्युद्भावना त्वेव शासनश्रतदेवतास्तुति
 सम्यकरमालि-यहेतु, देवतास्तुतिनात्, चामुण्डान्तिस्तुतिवदि
 ति । यद्वा शासनश्रतदेवताद्यपेक्षया प्रजलजलवत्तीर्थकरादिभ्यश्च-
 ऐहिकनिर्विघ्नता-ध्रुताद्यथप्राधाना न फलवती, तर्हि शासनश्रत-
 देवतादिभ्य कथमित्याशयेनाऽनुमानाऽन्तर यथा-ऐहिकनिर्वि-

प्रता श्रुताद्यथप्राथना तीर्थकरादिभ्योऽफल्यत्वे सति शासनश्रुत-
 देवतादिभ्यो न फल्यता, तेषां तीर्थकराद्यपेक्षयाऽल्पफलत्वात् ।
 सामान्येन व्याप्तिप्रहस्त्वेव यो यदपेक्षयाऽल्पफल, स तदधिक-
 वल्यदमाध्यसाधनो न भवति । यथा चक्रवर्त्यपेक्षया भूमण्ड-
 लाधिप । तस्माद्दैहिकनिर्विघ्नता श्रुताद्यथप्राथनाया फलवद्वि-
 धानाय तीर्थकरादय एव स्मृत्यादिगोचरीकार्या, न पुन श्रुतदे-
 वतादय इति । तत्र मुयुम्युद्गावना त्वेव तत्र प्रथमानुमान ता-
 यदाऽऽगमवाधितमेव, सम्यग्गदयतास्तुतेर्वोधिषीजमुलभता-
 हेतुत्वेनाऽऽगमे प्रतिपादनान् । उक्त च श्रीग्यानाङ्गे-‘पचर्हि
 ठाणेर्हि जीवा सुलह्वोत्थित्ताण कम्म पकरेति, त० अरहताण
 वण्ण वदमाण, अरहत्तपण्णत्तस्म धम्मस्स व०, आयरियउवउक्का
 याण व०, चाउवण्णस्स मत्तस्म व०, विवक्कयभचेराण दवाण
 वण्ण वदमाण’ति [सू०४०*] । तथा सत्प्रतिपत्नताऽपि । शासन-
 देवतास्तुतिन सम्यक्त्वमालि-यहेतु, आगमापदिष्टत्वात् तीर्थ-
 करादिस्तुतिवदिति । आगमापदिष्टत्व च सामान्यतोऽन-त-
 रोक्त । व्यक्तितस्त्वप्र व-यते । यद्वा शासनश्रुतदेवतास्तुतिन
 सम्यक्त्वमालि-यहेतु सम्यक्त्वहेतुना, सम्यग्दृष्टिदेवतास्तुति-
 त्वात्, तीर्थङ्करज-माद्यत्सवादिप्रवचनप्रभाषनापरायणपुर-दर-
 स्तुतिरिव । विधेयतयाऽऽगमानुपदिष्टत्वमुपाधिरपि । किञ्च यदि
 सामान्यहेतुना देवतास्तुतित्वेन सम्यक्त्वमालि-यहेतुत्व साध्यते,
 साध्यतां तर्हि मनुष्यत्वादिसामान्यहेतुनाऽन्यतीर्थिकदृष्टा-तेन
 तीर्थकरादीनामप्यनाराध्यता । तस्माद् यन्किञ्चिदेतत् । द्विती-

यानुमाने तु प्रत्यक्षबाध, प्रवृत्त्यलवदिनकराद्यसाध्यानामपि भूमिगृहगतध्यातवित्नाशाद्यथानां दिनकराद्यपञ्चयाऽल्पवैरपि प्रदीपादिभिः साध्यमात्वेन शानान् । उक्तमपि—

‘विश्वामिधकारविष्यस हेतुर्देहिमहानपि ।

नाल प्रदीपयद् भूमि-गृहा-तस्तमसाऽपटम् ॥१॥ एव शासन-
भ्रतद्वयतापि क्वापि तीर्थकराग्रसाध्यस्यापि कायस्य प्रसाध-
कमिति न शोष । ‘आपेशिकी हि प्रयत्ने स्याद्वादमुद्रति घच
नान् एकमि-नपि घस्तुति मामध्यामामध्यवारपञ्चया च
स्वीकारान् । यथा त्रिपुत्रलमदनममर्थोऽपि करी न मपवकण-
मादात समर्थ । एतेन तोयप्रवतान् सर्वोपकारित्वा सर्वेषा-
मप्याराध्योऽहन्नेषा-ऽराधित सर्वैर्मिताथसम्पादका भविष्य-
तीति व्यर्थमेव तदतिरिक्ताऽऽराधनमित्यपि शङ्का निरस्ता ।
तीर्थकरस्मरणादिनाऽनुपलभ्यमानानामप्यैहिकश्रतानुपसम्पन्ना
माधायादिपयुपासनादित एवापलभ्यमानयान् । उक्तं च—

‘विणश्रोणर्द्धि पजलि उद्धि संमणुरत्तमाणेहि ।

आगहिआ गुम्भणा, सुय बहुविट लहु देइ ॥१॥

[आय० नि० गा० १३८] यच्च गगधरान प्रयहृत श्रत-
दायनास्तहायनमाहकयोरतिशयविशेषादथ, न पुनराधायादिव-
दिति बाध्यम् । विज्ञाऽहताप्याराधनमादाक्षाह्वीकरणपूषकमेव
भवति । आज्ञा च सवाऽऽराध्याराधनविपदिणी । तथा चाऽऽ-
राध्यत्वेनापदिप्रत्य तीर्थस्या-तर्भूतानां शासनभ्रतदेवतादीनां सा
मान्येनाऽऽराध्यत्वेऽपि नाममाहण पृथगप्याराधनमागमोक्तम् ।

तथाहि—‘पारियकाउसगो पर मिट्टीण च कयनमुक्कारो ।
 वेयावच्चगराण, जिञ्ज धुइ जकसपगुहाण’ ॥१॥ बृहद्भाष्ये
 न चैतद् वचोमात्रेण, ऋणतोऽपि बहुश्रुतपरम्परया स्तुति-
 चतुष्कस्यैव ऋदिरप्यस्ति । तस्याश्चायथाकरणे महत्याशातना ।
 एकत च समवायाङ्गसूत्रे-‘रायणियपारिभासी थेरोवघाए’त्ति ।
 एतद्भृत्तिस्त्वेव-‘राल्लिरुपारिभापी-आचार्यात्पिपूज्यपुरूपपरिभय
 कारी, स चात्मानमयाश्चाऽसमाधी योजयत्येष । तथा स्थवि-
 रा आचायादिगुरवस्तानाचारदोषेण शीलदोषेण च ज्ञानादिभि
 बौध्दतीत्येवशील म एन वेत्ति स्थविरोपघातफ’ इत्यादि ।

तथा—‘दुत्तियदुत्ति चरित्ते दसणनाणे अइइइपो य ।

सुयरित्तदेवयाण, धइ अत्ते पचमगलय ॥१॥

तथा- चाउम्मासिए चरिसे, उमगो खिन्नदेवयाण उ ।

पक्खिय सिञ्चसुरीण, करित्ति चउम्मासिए वेगे’ ॥१॥ आव-
 श्यकक्रायोत्सगनियुत्तो । एतद्भृत्ती ‘चाउम्मासिय-मवच्छरिणसु
 सन्वेवि मूलगुणउत्तरगुणाण आलोअण दाउ पडिअमति,
 रित्तदेवयाए उसगग करेत्ति, पेई पुण चाउम्मासिएसु सिञ्जादे-
 वयाए करेत्ति’त्ति । एतच्चूर्णित्स्त्वेव ‘चाउम्मासिए एगो उवसग-
 देवयाण काउसगगो कीरति, मयत्सरिण खित्तदेवयाए कीरति
 अउमहिउ’त्ति । तथाऽऽवश्यकचूर्णौ श्रुतदेवताया महती प्रतिप-
 त्तिरश्यते । तथाहि-‘सुयदेवयाण आसायणाए । सुतदेवता जीण
 सुतमहिट्टिय तीण आसायणा नत्थि सा, अक्खित्त्वरि या, एव-
 मादि’ । एवमनेनेपु अथपु ज्ञेयम् । एवरित तज्जिज्ञासुभिर्विचा-

रामृतमद्ग्रहोऽवलोकनीय । ननु तर्हि सम्यग्दृष्टिदेवतातोऽ-
लभ्यस्याऽथस्य प्राप्त्रये लौकिकदेवत्वेन प्रतीतानां चामुण्डादीना-
माराधनं कुर्यात् कथं लौकिकमिध्यात्व ? इति चेत् । उच्यते मि-
ध्यात्व तावद् वैपरीत्यश्रद्धान् । तच्च वस्तुविषययथाधाद् भवति ।
वस्तुविषययाऽवयोधस्तु जगदुदरवर्तिनः सवस्यापि शोभनाथस्य
सम्यग्दृष्टिसाध्यत्वेऽपि तदमाध्यत्वपरिज्ञानात्, सम्यग्दृष्टां
प्रवचनप्रतिबुद्धाथप्राधनाया मिध्यादृष्टितोऽप्यल्यत्वेऽपि कल्प-
स्यपरिज्ञानाच्च मिध्यादृष्टिदेवताराधने भयत्ययः । प्रवचन-
प्रतिबुद्धाथप्राधनायां तु सुतरां मिध्यात्वमित्यत्र यद्ग्या युक्तयो
प्रथमगौरवभयानोच्यन्ते । इत्यलं विस्तरेणेत्यादिसुयुक्तिरदृष्टि-
शिलातले त्रिस्तुतिकमदिरामृद्भाण्डं शतशः शकलीकाय सक-
लैरिति । दिग्भ्यरादित्रिस्तुतिकपातानां पण्णां विस्तरस्तुसूत्रक-
न्कुदालादयसातत्र्यः । अथ लुम्पाकमते तिनप्रतिमानिषेधः ।
नत्र कुयुक्त्युद्भावना त्वेव-अहनं द्रव्यमन्तयार्हो न भवति, त्यक्त-
मङ्गित्यात्, साधुयत् । ष्यमहत्प्रतिमापि त्यागिर्मुर्नित्वाद्दूया
साधनीया । यद्वाऽहत्प्रतिमा नाराध्या अचेतनत्वात्, ज्ञानादिर-
हितत्वात् वा, काष्ठयदिति । तत्र सुयुक्त्युद्भावना त्वेवं-अहति
शक्नादिसृतां पूनामित्यदिति शब्दव्युत्पत्त्यैव त्रिजगत्पूयत्व
त्रिजगद्गुरो सिद्धम् । तच्च समव्याप्तत्वात्तथा भावतस्तथा द्रव्य-
तोऽपि । द्रव्यपूनाऽनुमादनारूपत्वाद् भावपूजायाः । समव्याप्त-
त्व तु य एव द्रव्यपूजाह, स एव भावपूजाह । य एव भावपू-
जाह, स एव द्रव्यपूजाह । एव च सति द्रव्यपूजाऽनहत्वसाध्येऽहं

मौनीत्यादिवद्द्रव्याघात । तथा च त्यक्तसङ्घित्वात्ति हतुर-
 न्वयव्यतिरेकाभ्यां व्यभिचारयव । तत्राऽऽवयव्यभिचारो यथा-
 यो यस्त्यक्तसङ्घी स द्रव्यस्तयार्हा न भवतीति नारित, भगवत्येष
 व्यभिचारात् । एव व्यतिरेकेऽपि-यो यो द्रव्यस्तयार्ह स त्यक्त
 सङ्घी नास्तीति न, अहत्येव व्यभिचारात् । अहतो द्रव्यस्तयाऽ-
 हत्वे-पि लक्तसङ्घित्वात् । अन्यथा लुम्पाकमताभिप्रायेण येश्या-
 दिजनस्यैव द्रव्यस्तयाऽहत्त्रापत्ते, तस्य त्यक्तसङ्घित्वाभावात्
 एव दृष्टा-तो-पि साध्यविकल, साधोरपि द्रव्यस्तयाऽहत्त्वात् ।
 उक्तं च थीस्थानाङ्गे—‘सत्तर्हि ठाणेर्हि छत्रमत्य जाणञ्जा, त०
 पाणे अइत्ताइत्ता भवति १ मुस वइत्ता भवति २, अदिन्नमादित्ता
 भवति ३, सहस्त्ररसगधफरिसे आसाइत्ता भवति ४, पूजासकारे
 अणुवूहेत्ता भवति ५, इम सावञ्जति पणवेत्ता पडिसेवित्ता
 भवति ६, णो जहायाइ तहाकारी आवि भवति ७, त्ति [सू०
 ५५०] । अत्र वृत्त्येकदशो यथा-‘पूजा मत्कारे पुष्पाद्यचन-वन्त्रा-
 द्यचने अनुवृ ह्यिता-परेण रस्य क्रियमाणस्य तस्याऽनुमोदयिता,
 तद्भावे हपकारीत्यथ ।’ अत्र द्रव्यस्तवपुष्पाद्यचने सति हपकारि-
 त्व हि छद्मस्यस्वरूपसूचित पर द्रव्यस्तयाहत्व त्यवश्य सिद्धमेव ।
 द्रव्यस्तवश्च साधूनां हितमपि । उक्तं च-‘छ द्वाणाइ अत्तवतो
 हियाए सुहाए समाए निस्सेसाए आणुगामियत्ताण भवति, त०-
 परियाए परियाले तवे सुए लाभे पूयासकारे’त्ति । तथा ‘तिर्हि
 ठाणेर्हि माई माय कट्टु नो आलोणजा जाव नो पडियञ्जेज्जा
 त०-कित्ती धा मे परिहाइस्सति, जसो वा मे परिहाइस्सति, पूआ

सकारे वा परिहाइस्सति' । एतन्मूर्धन्य वृत्तियथा 'मायकट्टुत्ति' ।
 माया कृत्वा माया पुरस्त्वय माययेत्यथ , परिहाय्यति-हीना भवि-
 प्यति पूना पुपादिभि , मत्कारो षस्त्रादिभि । इदमेकमेव विव-
 क्षितमेकरूपत्वादिति । इदम् तु प्राप्तप्रसिद्धपुरुषापञ्चम् । जेप-
 सुगम'मिति । इति स्थानाद्गृहीतयत्नानकृतीयाद्देशे [सू०-
 १६८] अत्र यत्त्वं कृतापलापहेतुस्तत्तन्निवारकमपीति 'यायात्
 पुरुषविरोपम् प्रतीत्य द्रव्यपूना समयमत्राहेतुरपीति सूचित-
 बोध्यम् । तथा—

‘अच्यञ्ज र्यञ्ज चेत, षदण पूञ्ज तहा ।

इह्रीसकारसम्मान, मणमा वि न पत्यण ॥१॥ 'त्ति पञ्चत्रि-
 शत्तमात्तराध्ययन । न चैतद् वचन निषेधपरं भविष्यतीति-
 शङ्कनीय, च दनसत्कारश्चाद्वासिम्पत्साहचयात् पूनादिकनुभ-
 क्तस्य विधिमुच्यतेत्यान् साधोर्नि स्पृहतासूचस्त्वाच्च नि स्पृहस्यैव
 साधो पूजाद्यहत्वात् । अन्यथा सत्कारनदनादिनिषेधप्रसक्त्या
 सवाऽऽगमविरोधेनाऽत्यन्तमासम्बन्धस्य स्यात् । किञ्च नि स्पृ-
 हस्य साधोभक्तेनाऽवश्य पूजादि कतव्यमेवेति । ज्ञापक तु सूत्र-
 कृद्दङ्गवृत्तावप्युक्त । तथाहि-‘यद्यप्यसौ पूननीयः किमपि नेच्छति
 तथापि तेन तस्य परमार्थोपकारिणो यथाशक्त्या विधेय'मिति-
 सूत्रकृद्दङ्गवृत्तौ पूजादिकमाश्रित्य श्रीगौतमेनादक प्रत्युत्तमिति-
 बोध्यम् । तथा चाऽऽधाराद्गनियुक्तिपृच्छ्यादौ तीर्थकरणधरा-
 दीना सुगन्धादिना सम्पूजयतो दर्शनशुद्धिरप्युक्तेति । तस्मात्प्रथ-
 मानुमानस्यानेकदीपनर्जरीकृतत्वेन एवसाध्यसाधनाऽक्षमत्वात्

सिद्ध तद्विपरीत त्रिजगत्पूज्यस्याऽहतो द्रव्यस्तथाहृत्यमपि । तथा
द्वितीयानुमानमपि मत्प्रतिपक्षितमागमयाधित च । तथाहि अहम्-
प्रतिमा यथोचितविधिनाऽऽग्राह्या भायाहत्सृतिहेतुत्वात्, नामा-
ऽहद्वत् । एव द्रव्याह नपि आराध्यभावहेतुत्वे । द्रव्यभुतवदारा-
ध्य साध्य । आगमयाधितत्वं तु यद्व्यप्रतीतं प्रथमैरवमयाच्च
सविस्तर लिखितुमशक्यमिति कृत्वा दिग्मात्रदर्शनार्थं किञ्चिदुप-
दर्शयते तत्र तावन् साधुसाध्यातामाराध्यत्वमहत्प्रतिमाया
श्रीकल्पसूत्रसामाचारीगत 'विहारभूमिमि'त्तिपदादवसातव्य ।
तद्व्याख्याने चैत्यगमनमित्याद्युक्तम् । एव भगवत्यामपि विश-
तितमशतके नमोद्देशके-जङ्घाचारण विद्याचारणभ्रमणानां
नदीशररादिषु चैत्यवदननिमित्तं गमनाऽऽगमनादि निगदित-
मिति साध्यम् । श्रावणश्राविकादीनां त्र्यौपपातिकोपाङ्ग-ज्ञातधर्म-
कथाङ्गादिषु अम्बह द्रौपद्यादिदृष्टान्तन योध्यम् । एव देवादी-
नामपि जीराभिगम राजप्रशनीयोपाङ्गादिषु विजयदेव सूर्याभ-
देवादिदृष्टान्तेन प्रतीतमेव । एव ज्ञानादिरहितत्यादिहेतयाऽपि-
बाधादिदापपा (दा) पिता एवत्यादि सुयुक्तिजलेन लुम्पाकमत-
मलभ्रालन विधेयमिति ।

अथ कटुकमते सम्प्रति साधुदर्शननिषेधस्तत्र सुयुक्त्युद्भावना
त्वेव गृजराऽवनिप्रभृतिषु साधवो न दृष्टिपयमायान्ति, तथा
विधाऽऽचाराऽदर्शनात् । प्रयोगस्तु विप्रतिपन्ना साधवो न
भवन्ति, प्रवचनोक्ताऽऽचाराऽविधायकत्वात्, इतरजनवदिति ।
तत्र सुयुक्त्युद्भावना त्वेव 'तथाविधाऽऽचारस्यादर्शनादित्यत्र'

तथाविधाऽऽचार किं जिनवल्पिकाऽऽचार स्यविरवल्पिकाऽऽ-
 चारा वा ? । आद्ये, व्युच्छिन्नत्वाद्युक्तमेव । द्वितीये, प्रत्यक्षबाध ।
 बज्रशकुशीलचारित्र्ये यतमानानां सम्प्रति भूयसां स्थविराणां
 दृश्यमानत्वात् । एतेन साधूनामदर्शनसाधनमनुमानमकिञ्चि-
 त्करमेव । अथवा धावकधमस्याप्यभावापत्तेः, साधूपदेशादि-
 मूलकत्वात्तस्येत्यत्र बहु धक्तव्यम्, अथगौरवभयान्नोच्यत इत्यल-
 विस्तरणत्यादिसुयुक्तियष्ट्या फट्कथं शिक्षणीय ।

अथ वध्यमते कुयुक्तिपूर्वकमुयुक्त्युद्भावनं तु प्राय पूर्णि-
 मीयकमतादिसमानमेवेति बाध्यम् । अत एवाऽस्य सङ्करमती-
 तिनामान्तरण श्रीमहावीरद्वारिशिकादौ निदर्शनमिति । पाश-
 चन्द्रमते जिनपूनादिषु साधूपदेशनिषेधस्तत्र कुयुक्त्युद्भावेना
 त्वेव अहद्द्रव्यपूनाविषय साधूपदेशा न सम्भवति, जलकुमुमा-
 दिसच्चित्तविराधनादिसम्भवेन सायद्यत्वात् । प्रयागस्तु-द्रव्य-
 पूजा साधूपदिष्णा न सम्भवति, सायद्यत्वात्, कृषिकमवदिति ।
 तस्य कदाशयस्त्वव मेवाद्यो हि जैनप्रवचने यथास्थितिवादेन,
 प्ररूपिता द्रव्यपूनादयस्तु चरितानुवादेन, निरवशसाध्याचा-
 राद्यो हि विधिवादेन चेति । तस्माद् द्रव्यपूजा चरितानुवा-
 दात् प्रवतते, न पुन साधूपदेशेन विधिवादात् । अत एव स्वमत-
 प्रवतनकाले प्रथमतस्तेन मृगजनपाशरूपेण पाशेन स्वमतिकल्प-
 नया पट्टकूलसम्बन्धीनि कृत्रिमकुमुमानि जिनपूजानिमित्त
 प्रकाशितानि । ततश्च कियत्कालानन्तर पुनरपि सच्चित्तकुमु-
 मानीति प्ररूपितानि । तत्र सुयुक्त्युद्भावेना त्वेव मोक्ष प्रति

कोवेइ छेअवाई, जमालिनास स नासिहिति ॥ १ ॥ 'त्ति ।
 अत्र जमालिदृष्टातेन सामान्यताऽन्येऽपि जिनाक्षारसिक्कश्री-
 कालिकाचायप्रवर्तितचतुर्थीपयुपणपरम्परापराङ्मुखास्तथा स्त्री-
 जिनाचोपधानादितपो - रजोहरणमुखरत्त्रिणा प्रतिक्रमण चतुर्द-
 श्यादिपरम्परापराङ्मुखाश्च निह्ववत्वेन दर्शिता । विशपतस्तु
 श्रीमलयगिरिविरचितायामष्टाविंशतिसहस्रप्रमाणायां श्रीआव-
 श्यकवृत्तौ-‘सत्तेण निह्वया रलु’ इत्यत्र-‘खलुश दोऽत्र विशेषेण ।
 किं विशिनष्टि ? उपधानादितपो न मन्यते ते निह्वया द्रष्टव्या’
 इति । अत्रोपधानादितपोनिपेधन सरतरव्यतिरिक्ता सर्वेऽपि
 गृहीता । तेषां सर्वेषामप्युपधानतपोनिपधाभिप्रायेणैव महा-
 निशीथस्याप्यनङ्गीकारात् । सरतरस्तु आदिशब्दादाचाम्लादि-
 तपोत्रिणेपनिपेधेनापात्तो ज्ञातव्य । आचाम्लादितपोविशेष-
 निपेधस्तु त्रिचतुरादिद्रव्यभेदभिन्नाऽनेकाऽऽचाम्लनिपेधेनैव
 बोध्य । तस्मिन्नेव द्रव्यद्वयेनैवाऽऽचाम्लतपस स्वीकारात् । ननु
 तर्हि दशैव कथं दर्शिता ? तथाविधानां घहूनामपि सम्प्रति
 दृश्यमानत्वादितिचेदुच्यते उक्तशेषाणां तूक्तोत्सूत्रसाम्यात् प्रायो-
 ऽत्रैवातभावात्, शतितसूक्ष्मकण्टकत्रदकिञ्चित्करत्वाच्चेत्यल-
 धिस्तरेण इति । स्थिरमध्यमात्सूत्री निदर्शित ।

अथ मध्यमोत्सूत्रिणाऽस्थिरात्मलक्षणद्वितीयभेदमाह—

अस्थिरात्मा यथाच्छन्दो, नोत्सूत्र भापते स्थिरम् ।

तीर्यभीरुस्ततस्तीथाद्, बहिस्थ पार्श्ववर्त्यसौ ॥१६॥

व्याख्या—अस्थिरात्मा यथाच्छन्दो ज्ञेय । यतस्तीर्थभीर-
 स्सन् स्थिरमुत्सृग् नो भापते । ततस्तीर्थाद् बहिस्थ । अपिशान्ता-
 ऽप्याहारान् बहिस्थोऽपि पार्श्ववत्यसौ भण्यते, अथात्तीर्थस्येत्य-
 न्वय । उत्सृग्भापणेऽस्थिरोऽन्यस्थित आत्मा यस्यासौऽस्थि-
 रात्मा यथाच्छन्द —प्रवचनप्रसिद्धपार्श्वस्थादीना मध्ये पञ्चम ,
 तीर्थभीर तीर्थाद्भवत्य मयमान , तत -तस्माद् बहिस्तिष्ठतीति
 बहिस्थ । पार्श्वे वर्तितुशीलमस्येति पार्श्ववर्ती, असौ यथाच्छन्द
 इत्यक्षराथ । भावाथस्तत्रय—यथाच्छन्दोऽस्थिरात्मा कुत इति
 वाक्यरूपविशेषणद्वारा हेतुमाह—यत स्थिरमुत्सृग् नो भापते ।
 स्थिरात्सृग्भापी कुत ? इति विशेषणद्वारा हेतुमाह-यत किं
 भूत ? तीर्थभीर -तीर्थान् साध्यादिसमुदायरूपात्, भीर भय-
 मयते, मा मे तीर्थताडन भवदित्यभिप्रायवान भवतीत्यथ ।
 अथ भाव -या हि यस्माद्विभेति स तस्यारुचिविषय समाचय
 तेन पृष्ठ सन तदपल्पनान्, पुनस्तदकरणप्रतिज्ञाता वा स्वाच-
 रिते स्थिरो न भवतीत्यताऽपरापरोत्सृग्भापणशीलोऽप्युक्तोत्सृ-
 ग्परित्यागाद्यथाच्छन्दाऽस्थिरात्मान्यते । निह्वयस्तु नास्तमु-
 त्सृग् परित्यजतीति यथाच्छन्दाद्विपरीत , यस्माद्विपरीतस्तम्मा-
 त्ततो भेद दशयति तीर्थरहिस्थाऽपि निह्वयन दूरवर्ता, किन्तु
 तीर्थपार्श्ववत्यसौ भण्यते । ननु सविज्ञपानिकात् शेषपार्श्ववा-
 रोऽपि पार्श्वस्थादयोऽस्थिरात्सृग्निणो भवत्येवेत्यतस्ताविहाय
 यथाच्छन्द एव कथमुक्त ? इति चेत्, उच्यते पार्श्वस्थादयो हि
 प्राय क्रियामाश्रित्य भूय शिथिला , स्तोक चात्सृग्

एवविधा अपि क्रियातिशैथिल्यान्न बहुजनविश्यासस्थानमतो-
जघन्यात्सूयपेक्षया मध्यमोत्सूत्रिभ्या दूरदशवर्तित्यात् मध्यमो-
त्सूत्रिपाश्ववर्तितो न भयत्यतोऽनुक्ता अपि स्वस्वचष्टितानु-
सारेण तारतम्यभाक्त्वा मयो बृहदन्तरा अपि जघन्योत्सूत्रिभ्यो
ऽधिका सतो जघन्योत्सूत्रिणामेव पाश्ववर्तितया व्यवहृता अव-
गतव्या । यथाच्छ्रुतस्तु गृहीतमुक्ताऽपरापरोत्सूत्रभाषणतया-
ऽनवस्थितोऽप्यज्ञानान्निहन्नपद् गाढक्रियो भवति । गाढक्रिय-
त्वाच्च बहुजनविश्यासस्थानमतो निहन्नपाश्ववर्तितया व्यवहृत ।
परं यून एव, तत्र चिक । अत एव पाश्वस्थादयश्चत्वार स्वा-
श्रित जन प्रति भूय क्रियाशैथिल्यकारणम्, स्तोक चोत्सूत्रकारणं,
स्वय तादृक्स्वभावत्वात् । यथाच्छ्रुतस्तु स्वाश्रित प्रति स्तोक
क्रियाशैथिल्यकारणं, भूयश्चात्सूत्रकारणं, तस्य स्वय तादृक्स्वभाव-
त्वात् । निहन्नस्तु स्त्राश्रित जन निहन्नस्वभावात् जनयति, तादृक्-
स्वभावत्वात् तस्य । उक्त चोत्सूत्रकृतकुहाले —

श्रितोऽत्राऽऽश्रचतुर्भेद, प्राय शैथिल्यकारणम् ।

स्वच्छ्रुदवाहो स्वाच्छन्ध सद्गनाद्यत्वकारणम् ।

[गु वि०-१, श्लो० १६]

एतद्वृत्ति "प्रथमे भेदपञ्चने आश्रचतुर्भेद कुगुरु पाश्वस्था-
वसन्न कुशील ससत्तलक्षण श्रितस्सन्न प्रायो-त्राहुत्येन, शैथिल्य-
कारणम् श्लथत्वहेतु, उत्सूत्रहेतु स्तोक भवति । एतद् व्याख्यान
व्यवहारनयमधिकृत्याऽपसातयम् । निश्चयनयमधिकृत्य श्ल-
थत्वस्याऽप्युत्सूत्रत्वात् । यतोऽसौ चतुर्भेदो घनतर श्लथ, स्तो-

कमुत्सृज्य भवति । ततोऽस्य ससर्गोऽपि चारित्रिणो बहु-
तरल्य इदं तु रूपमुत्सृज्य भवति । 'स्वच्छ-दमाहो'
स्वच्छन्दा नाम यथाच्छन्दा, याह्य -मह्यवाह्यस्तौ स्तान्छन्दस्य
सह्यवाह्यस्य च प्रमग कारणम् । 'प्राय' इत्यत्रापि मध्यध्यते ।
यतो यथाच्छ-द सह्यवाह्यौ, गाढत्रियात्रपि त्यक्तचारित्रिगुरु-
शुलभामत्वेन पटनीयनिकायरणायामशुशलत्वात् किञ्चिच्छि-
थिलौ स्यातां । ततो गाढत्रियारतयोस्मसग चारित्रिणा घन-
तरयथाच्छ-दस्य सह्यवाह्यत्वद्वत्तु स्यात् । अल्प च शिथिल-
ताद्वत्तु भवति ।

सविज्ञपाक्षिकाच्छेप , शिथिल म्र परानपि ।

यथाच्छन्दा घन वाह्योऽतिघन पातयेद् भवे ॥ [गु० वि०-
१ श्लोक १६] एतद्वृत्ति - "पूर्वोक्तचतुर्भेदशिथिलस्य मध्या-
त्कोऽपि शिथिल कदाचित् शुद्धप्ररूपत्वादिगुणालङ्घन सन्
सत्रिनपाक्षिक स्यात् । न च माक्षपथपधिकत्वेन ग्लान्य । तत
सविज्ञपाक्षिकाच्छेपो व्यतिरिक्त शिथिल म्र आत्मान, परा-
नपि आत्मव्यतिरिक्तानपि, भवे ससारे पातयेत् । यथाच्छन्तो
घनोत्सृज्युक्तवान् घन ससारे स्वपरानपि पातयेत् । याह्य -
मह्यवाह्य मह्यवाह्योऽयहाकारकत्वादतिघन-यथाच्छ-दास्यथ, स्व
परानपि ससारे पातयेत्" । ननु षोडशश्लोम्यामस्यां यथाच्छ-
न्दाऽपि तीथवाह्य उक्त , उत्सृज्य-दक्षुहाले त्यन-तर निह्वय एव
सह्यवाह्यो दर्शितस्तन्मथमनयास्सह्यगतिरिति चेत् । उच्यते आस्तां
तावन् यथाच्छ-दो, निह्वयन् पार्श्वस्थाऽपि सविज्ञपाक्षिकव्यति-

रिक्त मङ्घवाह्य एव भवति । पर तीर्थभीरुतया तीर्थपार्श्वं
वत्यवगतव्य । निह्वयस्तु तीर्थाद् दूरयत्ता सवथा पङ्क्तिव्याहो-
ऽस्पृश्य इत्यथ । उक्त चात्सूत्रं दकुदाल एव—

त्याज्य कुगुरुससर्गो, गुरतत्त्वेभणो मुसै ।

पार्श्वस्थाद्विबहिस्थश्च, कुगुरुशधा मत ॥[गु०वि० १ श्लोक १७]
अस्य घृत्ति—“स्पष्ट । नवर पार्श्वस्थादि पञ्चधा । यदाह—

‘पासत्थो ओसन्नो, होइ कुसीला तहेव मसत्तो ।

अहृद्यदो वि अ एण, अवदणिज्जा जिणमयमि’ ॥८॥

इति । बहि स्थोऽपि पञ्चधा त वल्यतीत्युभय दशधा । ननु
पार्श्वस्थत्रहि स्थयोरत्र किमंतरम् ? पार्श्वस्थस्यापि घस्तुतो वस्तव
न्तराद् बहिभवनान् । उच्यते—जनेऽपि स्वकुटुम्बवहि पतितस्यापि
कस्यचिदपाक्तेयत्वास्पृश्यत्त्राद्यदशानात् अपरस्य कस्यचिदपाङ्क्ते
यत्त्रास्पृश्यत्वान्निदर्शनाच्च । अत्र पार्श्वस्थ सङ्घाद्वेपात् सङ्घस्य
पार्श्वेऽवस्थातु लभते । इत्मागमोक्तम् एवकमनामाऽस्य । यदाह
‘सो पासत्था टुविहो, सव्वे देसे य होइ नायव्वो ।

सव्वमि नाणत्तणचरणण जो उ पासमि’ ॥९॥ इति स्पष्टा ।

नवर-ज्ञानदशनचारित्राणि सङ्घस्तस्य पार्श्वे यस्तिष्ठतीति
गम्यते । पार्श्वस्थस्य ऋचिदुत्सूत्रप्ररूपकस्याप्यनवस्थितकोत्सूत्र-
त्वेन प्रवचनसार्थमिक्त्वेन विवक्षितत्वात् । बहि स्थस्य पुन सङ्घ-
द्वेपादप्रस्यमुत्त्वेन सङ्घस्य पार्श्वे वस्थानाऽभाय प्रवचनसार्थ-
मिक्त्वाभाषाटस्य ।

यदाह—दस ससिहागा सावय, पवयणसाहम्मिया न लिणेण ।

लिंगाय साहस्रिय नो पययणनिह्वना मन्वे" ॥१॥
 पारस्योपलक्षणात्प्रसन्नादयोऽपि प्राणा ।

इति श्रीविद्ययानमूरीश्वरशिष्योपाध्यायश्रीधममागरविर-
 चितार्था गुरुतरवप्रतीपनीपिकापरनाम्न्यो स्तोत्रपद्योऽङ्गश्लोक्या
 मध्यमात्मूत्रनिरूपणविवरणम् ।

अथानुष्टोत्रमूत्रिणो लक्षणमाह—

स्थिरस्तत्पथपाती य स्तम्योत्सूत्रमिहाऽन्तिमम् ।

द्रव्यात्तदतिरिक्तस्य, जैनमागस्थितस्य च ॥१५॥

“यास्या—स्थिरा यस्तत्पथपाती तस्य द्रव्यात्तदतिरिक्तस्य-
 जैनमागस्थितस्य चेहाऽन्तिममुसूत्र भवदित्यवय । स्थिरमनीयाऽ-
 भीरु , तत्पथपाती निह्ववादिपक्षो नतिष्टद्वयचनयत्ता, इहाऽस्यां
 पोऽश्लोक्या नगति धा, अन्तिममुत्सूत्रमुत्सूत्र-व्यवहारनयापे
 क्षया जैनप्रयचनम्य विरुद्धभाषण, ‘द्रव्यात्तदतिरिक्तस्य’-द्रव्यतो
 निह्वयपृथक्भूतस्य, भावतो निह्वयश्रद्धानस्येत्यथ । च पुन-
 र्जैनमागस्थितस्य-व्यवहारत साध्याथ यतरनाममात्रधारणात्
 तीर्थात्तन्मित्र इत्यश्रगथ । भायाथस्त्वय स्थिरतया निह्वय-
 पथपातिनाऽन्तिममुत्सूत्रमित्युक्ते निह्वयेऽतिप्रसक्ति, तस्य
 तादृश्यभावत्वात् । स च तोत्सूत्र, किन्तु मध्यम । ततस्त-
 निवृत्तये निह्वययतिरिक्तस्येतिविशेषण । भावत सम्यक्त्व
 मिष्यात्वाऽन्यतरश्रद्धानवत्तया निह्वयव्यतिरिक्ते ऋष्टप्रत्या-
 सनेऽतिप्रमङ्गभङ्गाय द्रव्यात्तिति । एव द्रव्यत एव निह्वययति-
 रिक्तो, न तु भावता । भावतस्तु निह्वयमागश्रद्धान इत्यथ । एत-

रिक्तं मङ्घनाद्य एव भवति । परं तीर्थभीरुतया तीर्थपार्श्वं
वर्त्यन्गतव्यम् । निह्वयस्तु तीथाद् दूरवत्ता सवथा पङ्क्तिवत्ताहो
ऽस्पृश्य इत्यथ । उक्तं चोत्सूत्रम्न्दकुहाल एव—

त्याज्यं कुगुम्ससर्गा, गुम्तत्त्वेक्षणो मुखैः ।

पार्श्वस्थादिर्बहिर्बन्धश्च, कुगुम्सशब्दात् । [गु०वि० १-श्लोक १७]
अस्य वृत्तिः—“स्पष्टं । नवर पार्श्वस्थादि पञ्चधा । यदाह—

‘पासत्यो ओसन्नो, हाइ कुसीलो तद्देव ससत्तो ।

अद्द्रदा मि अ एए, अवदणिजा जिणमयमि’ ॥१॥

इति । बहिर्बन्धोऽपि पञ्चधा तं वदयतीत्युभयं दशधा । ननु
पार्श्वबन्धबहिर्बन्धयोरत्र किमन्तरम् ? पार्श्वस्थस्यापि वस्तुतो बन्ध-
न्तराद् बहिर्बन्धनात् । उच्यते जनेऽपि स्वकुटुम्बबहिर्बन्धितस्यापि
कस्यचिदपास्तयत्वास्पृश्यत्प्राप्तदशनात् अपरस्य कस्यचित्पाङ्क्ते-
यत्वास्पृश्यत्वादिदर्शनात् । अत्र पार्श्वस्थं सङ्घाद्वेपात् मङ्घस्य
पार्श्वेऽवस्थातुं लभते । इत्थमागमोक्तम् स्वकमनामाऽस्य । यदाह
‘सो पासत्या दुविहा, सन्वे देसे य होइ नायव्यो ।

सन्त्रमि नाणत्सणचरणण जो उ पासमि’ ॥२॥ इति स्पष्टम् ।

नवर-ज्ञानदशानचारिणाणि सङ्घस्तस्य पार्श्वे यस्तिष्ठतीति
गम्यते । पार्श्वस्थस्य कश्चिदुत्सूत्रप्ररूपस्याप्यनवस्थितकोत्सूत्र-
त्वेन प्रवचनसाधर्मिकत्वेन विवक्षितत्वात् । बहिर्बन्धस्य पुनः सङ्घ-
द्वेपादप्रद्वयमुपलब्धेन सङ्घस्य पार्श्वेऽवस्थानाऽभावः प्रवचनसाध-
र्मिकत्वाभावात् ।

यदाह—दस ससिहागा सावय, पवयणसाहम्मिया न लिगेण ।

स्तुत्योत्सृष्टिनिदानम्

लिंगेण च माहृन्मिथ नो पथवपिद्वया सखे" ॥१॥

पारम्भ्यापञ्चनादवसत्तादयोऽपि प्राणा ।

इति श्रीविषयज्ञानमूर्तिरघरशिर्यापाध्यायधीयममात
पितायो गुणतस्यप्रतीवन्तीपिकापराम्भ्यां ह्योपसभादगः
मध्यमात्सृष्टिनिरूपणविधरणम् ।

अथानुष्ठा मूर्तिगो लक्षणमाह—

स्थिरस्तपभावाती य स्तस्योत्सृष्टमिहाऽन्तिमम् ।

द्रव्यात्तदतिरिक्तस्य जैनमागस्थितस्य च ॥१॥

यारथा—स्थिरा यस्तत्पशपाती तस्य द्रव्यात्तदतिरिक्त
जैनमागस्थितस्य चहाऽन्तिममुत्सृष्ट भवन्तित्यवदन्ति ।
भीरु , तत्पशपाती निद्रयादिपक्षा नतिवृत्तपशपाती
पाङ्गाग्लोरया नगति या अन्तिममुत्सृष्टमुत्सृष्ट
क्षया जैनप्रपचाम्य विरुद्धभाषण, द्रव्यात्तदतिरिक्त
निद्रापृथक्भृतस्य, भायतो निद्रापृथक्भृतस्य ।
जैनमागस्थितस्य व्यवहारत साध्यात्तदतिरिक्त
तीथायाम्बिन इत्यवगाथ । भाषात्तदतिरिक्त
पशपातिनाऽन्तिममुत्सृष्टमित्युक्ते रिक्तस्य
तादृश्यमायत्वात् । म च नोत्सृष्टस्य
निवृत्तये निद्रव्यव्यतिरिक्तस्यतिरिक्तस्य
मिच्छात्वाऽन्यतरभ्रदापत्तया रिक्तस्य
सनऽतिप्रमत्तमहाय द्रव्यादिति इत्यवगाथ
रिक्ता, न तु भायतो । भावत्तदतिरिक्तस्य

मपि तथाविधसामग्रीवशात्न्यतीर्थिकलिंगवारिधिशेषेऽतिव्याप्ति-
रतस्तत्पत्रात्तये 'नैनमार्गे'त्यादि । निह्वयश्रद्धानेऽपि तथाविधाऽ-
न्यतीर्थिकस्य नोत्कृष्टोत्सूत्रित्व, अत्यतीर्थिकत्वेन जनाना विश्रान्ता-
मस्थानाभावात् । ननुपेभ्रक-निह्वय निह्वयपक्षपातिना क्रमेण यज्ज-
घय मध्यमात्कृष्टोत्सूत्रित्वमुक्त तत्त्वेनाभिप्रायेणेति चेत् । उच्यते
उत्सूत्र प्रवचने तावद् द्वेषा निश्चयनयाभिमत व्यवहारनयाभि-
मत च । तत्र निश्चयनयाभिमत तावत् शैथिल्यमप्युत्सूत्रमेव ।
व्यवहारनयाभिमत तु प्रवचनायस्याऽऽयथाभाषणमेव । उक्तं च
उत्सूत्रमन्त्रकुडाले—

‘निश्चयो नय उत्सूत्र, शैथिल्यमपि मन्यते ।

सूत्रावस्यान्यथाऽऽरयान, व्यवहारनय पुन ॥ [गु० वि०
१, श्लो० १४] अस्य वृत्ति—“निश्चया नय शैथिल्यमपि—
श्लथत्वमपि उत्सूत्र मन्यते । अत्र शास्त्रे अविरतसम्यगदृष्टि-
श्रावकाणामविरतत्व दशविरतश्रावकाणामविरतविभागश्चो-
त्सूत्रतया निश्चयनयाभिप्रायेण सन्नपि न विवक्षित । पार्श्व-
स्थादीना तु श्लथत्व नियमभङ्गरूपतयाऽत्यन्तदुर्गतिहेतुरिति
भणित्वोत्सूत्रतया विवक्षित परिज्ञेय, शास्त्रस्यास्योत्सूत्रक द-
कुडाल इत्यपरनामत्वादिमित्थिभ्रामे पार्श्वस्थादिश्लथत्वस्यैव
निरादृतत्वात् । पुनर्व्यवहारनय सूत्राथस्य—सिद्धान्तार्थस्या-
ऽयथा-विपरीतमारयान—ग्ररूपण उत्सूत्र मन्यत इत्युभयरूप-
मप्युत्सूत्र दर्शितम् । उत्सूत्र लोकोत्तर मिथ्यात्व भण्यत ।” तत्र
निश्चयनयाभिमत चेद् प्रथमं न व्यवहृत, तेन तथाविधप्रवचनो-

पघाताऽसम्भवात् । किन्तु व्यग्रहारनयाभिमत सूत्राद्यस्याय-
 धाऽन्यान, तस्य प्रवचनोपघातकत्वात् । तद्य विपमिद्य यन्—
 यस्माद् बहुपदानक तत्तदपेश्ययोत्कटमिति धिया निह्वय तत्पक्ष-
 पातिरूपमध्यमात् ऋष्टोत्सूत्रयपक्षया अपेश्यावचन जघय्याल्लूत्र
 प्रवचनस्याल्पोपघातकत्वात् । अल्पापघातकत्व च तत्परम्पराया
 अमम्भवेनाऽल्पकाङ्क्षितत्वात् । निह्वरोत्सूत्र तु बहुपघातकत्वाद्
 गरीयोऽपि मयममेव, तदपश्याऽपि तत्पश्यापातिनाऽधिको-
 त्सूत्रस्य सम्भवात् । ननु कथमिति चेत् । अन्यते—यथा 'प्रत्यु
 ताप्र चनोत्सूत्रस्यैवात्प्राच्याऽऽप्रहाष तदि'तिवचनात् प्रथम-
 मताऽऽप्रकत्वात्प्रभ जिनदत्ताद्यपेश्या जनोत्सूत्रस्यैवात् चन्द्र-
 प्रभ चिनत्ताद्युक्तमह प्रमाणीकरिष्याम्येवेत्यवरूपण चत्प्रभ-
 चिनत्तादिषु दशाऽऽप्रहाचेति द्वापद्वयन पुष्टिः करणात्तदुक्तमाग-
 ङ्गीकारकारकाणामुत्कटमुत्सूत्र भवति । तथा जनमागमिन्नानां
 स्थिरतया तत्पक्षपातकरणे पूर्वोक्तद्वापद्वयपुष्टिकरणात् मन्त्र-
 स्थितातामपि सन्माग एव मन्त्रहात्पात्रनपूत्रकनिह्वरमात्रे-
 मुत्सूत्रादिदोषमद्वायाश्च तताऽप्युत्कटमुत्सूत्रमनो निह्वे-
 उत्तल्लणो निह्वयपक्षपाती दुरात्माऽप्यग तव्य । मनु ऋष्टो-
 निह्वरदृशोरन्यतरस्तथा भवतु, पर तत्पश्यापात्यं मन्त्र-
 स्तावनिह्वराधिक कथ सम्भवति ? तथात्वे च मन्त्र-
 यैक्याऽऽपत्तेरिति चेत् । मैव—द्रव्यता जनमागन्त्र-
 तस्तु मन्त्रगद्ग १ मिथ्याल्ल २ निह्वरदृशा मन्त्र-
 तथा निह्वयपक्षपातित्वे सति जनात्सूत्रस्यैव मन्त्र-
 दृशोत्सूत्र-
 दृशोत्सूत्र-

जिनदत्ताद्युक्तप्रमाणीकरणाऽऽग्रहयो पुष्टिकरण तद्वैपरीत्ये च शुद्धमार्गे शुद्धमागश्रितानामपि सद्दहोत्पादनपूर्वकनिह्वयमागाभिमुत्पीकरण चेत्यान्विष्टोपै प्रवचनोपघातकस्योत्सूत्रस्य समानत्वादेव निह्ववाधिकत्व । सम्यक्त्वसाफल्य तु मिथ्यात्वबन्धमाश्रित्यैव बो यम् । यतो मिथ्यात्वाभिमुत्पस्यापि तादृश सम्यग्दृशस्तदानां सम्यक्त्वमद्भावात् तथाविधचित्तसङ्ग्लेशाभावेन तादृक्मिथ्यादृश इत्यन मिथ्यात्वबन्ध, किन्तु किञ्चिद्विहीन । एव मिथ्यादृशोऽपि तादृशो न निह्वयन्श इत्य मिथ्यात्वबन्ध, किन्तु किञ्चिद्विहीन । अत च—

मिथ्यात्वबन्धमाश्रित्य, लौकिकेभ्योऽधमा अमी ।

उत्तमा पुनराश्रित्य, प्रन्धिभेदत्रियाफले ॥ १ ॥' [गुणतत्त्वप्रतीप वि० १-श्लोक ३८] इति । यद्वा त्रयाणामपि समानत्वेपि उत्सूत्रभाषित्वे 'कारणभेदादऽवश्य कार्येऽपि भेद एवे'ति-यायात् श्रद्धानभेदादुत्सूत्रवति वचस्यपि कश्चिद् भेद स्वीकृत्य । न च सूत्रमदृशाऽवलाक्यमान सम्यक्त्वमाहात्म्यात् सम्यग्दृशस्तथा तत्पक्षपातिना 'यूनत्वमेवात्कृष्टात्सूत्रिण सकाशात् सूचयति । अत एवोत्कृष्टोत्सूत्रिण समीपवर्तिनावेव तथाविधसम्यग्दृग्मिथ्यादृशावत्ताविति बोध्यम् । न च सम्यग्दृश स्थिरतया निह्वयपक्षपातित्व कथ भवेदिति शङ्कनीय, मिथ्यात्वाभिमुत्पस्य कस्यचित् तथाविधसामग्रीवशादनन्तानुबन्धकपायोदयिनो निह्वयपक्षपातिना भवत्येवेत्यल विस्तरेण ।

इति श्रीविजयदानसूरीश्वरशिष्योपाध्याय-श्रीधमसागरविर

चितायां गुन्तत्त्वप्रदीपदीपिकापरनाम्न्या स्वोपहृष्टपोडशरलो-
क्यामुत्पृष्टोत्सूत्रिनिरूपणविवरणम् ॥

अथ सिंहावलोकनयायेन यस्य तीथस्याऽऽपट्टिधायकात्सू-
त्रिकण्टकानुद्धृत्य कुण्ठिताऽऽस्या कृतास्तत्तीथ सम्प्रति किं नाम ?
कस्याऽऽचायस्याज्ञावर्ति ? चेति नामग्राहेणापदशब्दनाह—

तीथ च साम्प्रत श्रीमान्, पारिशेष्यात्तपागण ।

सूरीङ्गविजयदानाऽऽज्ञा वर्ती ज्ञानादिरत्नभाग् ॥ १६ ॥

व्याख्या—तीथ च साम्प्रत पारिशेष्यात् सूरीङ्गविजयदाना-
ज्ञायतीं ज्ञानादिरत्नभाग् श्रीमान् तपागणा ज्ञातव्य इत्यन्वय ।
चकार उद्देशान्तर्गततीथपदपरामर्शक । तीथ साध्यादिसमु-
दायलक्षण, तच्च साम्प्रत सम्प्रतिशालीन धातमानिकमित्यथ ।
पारिशेष्याद् यत्राऽऽगमानुयायिसाध्यादिसमुदायस्याऽऽदशनात् ।
श्रीमान् सश्रीक -अनुत्तर इत्यथ, तपागण तपागण, सूरीङ्ग-
विजयदान श्रीविजयदानसूरीश । ईशत्व च हीरविजयसूया-
द्यपेक्षयाऽऽगतव्यम् । श्रीहीरविजयमूरीणां गुरव इत्यथ । तस्या
ज्ञया वर्तितु शीलमस्येति सूरीङ्गविजयदानाऽऽज्ञायतीं, ज्ञानमा-
दिर्येषां तानि ज्ञानादीनि ज्ञानदर्शनचारित्राणि, तायेव रत्नानि
तानि भजत इति ज्ञानादिरत्नभागित्यक्षराथ । भावाथस्त्वयपारि-
शेष्यादिति । परं साम्प्रतीह भरतक्षेत्रे तपागणव्यतिरिक्त तीर्थ-
कराऽऽज्ञावर्ति तीथ नास्तीति दर्शनाथम् । तपावनाममात्रधार-
कपाश्वस्थादिसमुदायलक्षणे तीर्थाऽऽभासे तीर्थेऽतिप्रसङ्गवारणाय
सुविहितचक्रवर्ति श्रीविजयदानसूरीश्वर श्रीहीरविजयसूर्यादीना-

माज्ञावर्तीति दर्शितम् । पारिशेष्यपद तु विवक्षिततपागञ्जा-
दयत्र सवत्रापि ज्ञानान्नत्वताभावहेतुत्सूनपददर्शनसूचकम् ।
उत्सूनपति समुदाये ज्ञानान्निलशस्याप्यमम्भवात् । उत्सूत्रे तु
स्त्रीजिनार्चा-प्रतिक्रमणोपधानादिनिषेधेन प्रायः प्रवचनविदां
प्रतीतमेव । अत एवाग्रेऽपि श्रीमहावीरतीर्थ यावत्तपोवद्भ्य-
एव चारित्रमिति ज्ञयम् । उक्तमप्युत्सूनकदकुदालेऽष्टमविश्रामे-
'स्त्राग्धि तच्च क्षेत्रेऽत्रा-प्रतोप्येभ्यो भविष्यति ।

स्तोत्रेष्वप्येषु चारित्र, यन्नदु प्रसहादियत्' ॥ [गु० वि० ८,
श्लो० १५] अस्य वृत्तिः, "तच्चारित्र स्त्राग्धि-निनावधि यावत्
अत्रास्मिन् क्षेत्रे-गूजरावनिप्रभृतिकेऽप्रतो ण्य — तपोवद्भ्यो
भविष्यति । य एव एभिस्तपोवद्भि दीक्षितास्त एव चारित्रिण
इत्यथ इति बलात्पानम् । एषु तपोवत्सु स्त्राग्धिपि चारित्र
मस्ति । न चात्रदमाशङ्कनीय यदपर सवमप्यचारित्र, एकस्मि-
नत्रास्मिन् गच्छे चारित्रमिति कथं घटते ? 'वञ्जे'त्यादि । यथा
प्रभुश्रीत्रयरस्त्रामिशिष्ये वञ्जे वञ्जसेने एकस्मिन्नपि चारित्र अभूत्,
तथा यथा दु प्रसभाऽऽचार्येऽल्पपरिवारेऽपि चारित्र भविष्यति,
तथैवपि स्तोत्रेषु चारित्र सिद्धमिति ।

गत्यागतिमिते क्षेत्रे ऽत्रान्यगच्छे हि नाप्यते ।

एभ्यो विशिष्टतैष्वेवा शठत्राग्धिवलात् तत ॥ [गु० वि०
श्लो० १६] अत्राऽस्मिन् क्षेत्रे गत्यागतिमिते-मालवक देवगिरि-
तिलङ्गप्रभृतिके हिर्यस्मात्कारणात्, अत्रगच्छे तपोवद्भव्यतिरिक्ते,

एभ्यस्तपायद्भ्या विशिष्टता दुष्परकारिता, न दारुतेन कृतेः ।
तत एवथ तपोवत्त्वय घलान्शठत्वात्ति" ।

अथ प्रथस्य उपसंहारमाह—

एव हि षोडशश्लोकी, विरवाऽऽत्तरगोक्षधारिणी ।

गुरुतत्त्वप्रदीपस्य, दीपिका जयताधिरम् ॥ ६७ ॥

व्याख्या—एव - प्रागुक्तप्रकारेण, विरवाऽऽत्तरगोक्षधारिणीः

गुरुतत्त्वप्रदीपस्य दीपिकापरनाम्नी चिर

हि-निश्चित एव प्रागुक्तस्वरूपा षोडशश्लोकी विरवाऽऽत्तरगोक्षधारिणी

व्याप्त श्लोक-कीर्तिस्त धरतीति शीलार्थे

विरवाऽऽत्तरश्लोकधारिणी । गुरुतत्त्वप्रदीपस्य

परनाम्ना प्रथस्य दीपस्य दीपिकेय दीपिका

चिर बहुमाल श्रीमहावीरतीथ यावत् जयताधिरम् ।

भाषाधन्वयं—अथापि प्रदीपाधारमूला

षोडशश्लोकी, तथेयमपि । का भाषा ?

चतुषु दिषु चतुर्णां दीपानां भूमि, तत्र

मेकैकमासन, तेषां च सर्वावयवमीन

तथा च षोडशश्लोकेन षोडशावयवा

नस्या षोडशश्लोकी । शेष सुगमम् ।

इति श्रीमत्तपागलनभाङ्गणनभोम

शिष्यापाध्याय श्रीधमसागरविरचितान्

ऽपरनाम्न्यां शेषषड्ढषोडशश्लोकायां

इति श्रीषोडशश्लोकीउत्ति सम्पूर्णा ।

महोपाध्याय श्रीमद्धर्मसागरगणिप्रवरप्रणीत

सिरिमहावीर-जिणथोत्तं ।

(सावचूरिकम्)

पणमित्तु पवित्तजिणक्कमण, पणुवामि वमाविअपावसम ।
सुगणव्ययणाणुमय न उण, परमत्थविऊक्कविवन्निउण ॥१॥

व्याख्या—पवित्रजिनक्रमण वीरपाद प्रणम्य अहं प्रणु-
वामि । किलथण जिनपाद ?, वामितो-वार्ति नीतोऽय-
(न्त) नीत इत्यथ । पापश्रम -पापज-यत्सेदो येन स त । कथं ?
वचनानुमत वचोमात्राभिमत यथा स्यात्तथेति, न पुनयथाकथ
ञ्चित् यावत्तानगाचरीभूतमपि । किंवत् ? शुक्वत् । यथा
कथञ्चित् धेनचित् प्रेरिताऽपि शुको जातिगुणानुरूप यथाशिक्षित
पात्रं वा इदममुकश-देन वाच्यमित्यादिवाच्यवाचकभावपरिज्ञा-
नशून्योऽव्यक्तश-दमात्रमेव ब्रूते, तथाऽहमपि जिनरागेण प्रेरितो
ऽप्यव्यक्तश-देनव स्तवीमि, न पुन परमाद्यवित् (कविवत्)
श्रीसिद्धसेनदिवाकरादिकविवत्, अथत शब्दतोऽपि निपुण-
दक्ष यथावत्परिज्ञानपूर्वक सव्यक्तमपि ॥ १ ॥

जिणरीरपयवुअजामलय, लयवल्लिजल जलहकयल ।

जलरूदलकोमलमुम्मलह, नमहवरदीवपयावलह ॥२॥

व्या०—जिण्णी० । चिन्नीरपदाम्बुजयामलक-श्रीवीरचरणा-
म्भाजयुग नमन प्रणमत इत्यवयव । किंभूत ? लयबद्धितल मोक्ष-
वल्लिद्वये जलमित्र । जलध्यद्वतल समुद्रलक्षणलाञ्छिततल, जल-
रुद्धदलकामल-कमलदलमिष मृदु, उमलह प्राचरयेन कममला-
पहारि । यद्वा स्वय वाह्यतोऽपि रेण्वादिमलरहित । अम्बरदीप-
प्रतापलभ-सूयवत्प्रतापस्य लभो-लाभा यस्मात्, तत्सेवया सूयप्र-
तापभाग् भवतीत्यथ ॥२॥

मुणिणायगत्रायगर्निदधुअ, धुइमथमुहण सुहण सुह ।

णमहतरभाउपहारभर भरया मुरया मिरिरीरपय ॥३॥

व्या०—मुणि । मुनिनायका-सूरयो वाचका उपायायास्तेषा
वृद्धेन स्तुत, न पुनत्रचामात्रेण, किन्तु स्तुतिशास्त्रमुखेन वीरस्तवा
ध्ययनादिरूपेण अन्येऽपि वीरगुणगानपरायणा भवन्तित्यभि-
प्रायेण स्तुतिशास्त्ररचनयेत्यथ । मुखेन श्रमाभावेन अग्लानिभा-
वेन । किलक्षणा यूय ? आ-तरभावप्रभावभर भरा अभ्य-तरभ-
क्तिज-येन महिमभरेण व्याप्ता इत्यथ, त एव स्वाथक, आ-तर
भावप्रभावभर-त (म्भ) रका । सु अतिशयेन रता-स्तुति-
करणाऽऽमत्ता ॥२॥

दुहदोहमणोहपरोहकर, करुणारसभामुरमासुरम ।

रमणीरयणीरयमारणय, णयणाइयय मुणयजणय ॥४॥

जणरजणदसणटाणर, णवरगसुरगणगीअगुण ।

मुगुणकिअकायमल कमल, कमलालयलीलचलागचल ॥५॥

जयईश्रल-निम्मलमीलजस, रसिआमररजणपाणिरस ।
 जयमाममयाममजम्मर, मिरिपीरजिण जिअपचसर॥६॥
 अचलतरझाणयणाणधर, मधुररणमगणसगहर ।
 वररम्ममह वरपुत्तपह, सुपह पणए विणएणऽनह ॥७॥

चतुर्भि कलापम् ।

व्या०—दुहदा० जणर० जयई० अचल० । अह विनयेन वीर
 जिन वरस्तात्रपथ-प्रधानस्तुतिमाग प्रणये प्रापयामीत्यवय ।
 शेषाणि वीरविशेषणानि । यथा दु सद्राहमनाभवानां—कृच्छ्र
 परवञ्जनमदनाना राधक-निरुम्भक, कम्पारमभामुर-कृपारस-
 दीप्तम्, आशु-शीघ्रम् रमा लक्ष्मी यस्मात्, रमणीरतेषु काताऽऽ
 सक्तेषु नीरत-रतिरहित, आ समतात् रण समाम द्यति-द्धिन
 चीति आरणद, आरणम् सुयुक्तिक शम् ददातीति वा आरणद ।
 नता नाकित्रपा दसमूहो यस्य स त, सुनयान्-शाभननयान
 जनयतीति, मकाराऽलाक्षणिक । जनरजनदेशनदानवर भय-
 लोकधमदेशनादाने श्रष्ठ, नवरङ्गमुराङ्गनागीतगुणम् प्रत्यमरा
 गप्रतीभिर्देवीभिर्गानविषयीकृता गुणा यस्य, शाभनगुणैरलङ्कृ-
 ता सहिता कायकला शरीरशोभा यस्येति त, क-मुर मलयति-
 धारयतीति कमलस्त कमलाया लक्ष्म्या आलय-आश्रय एवविध
 यल्लीलया बल प्रयासमन्तरेणोज, तेन हेतुभूतनाऽगस्य, अर्थात्
 मेरुपवतस्य चलश्चलन-कम्पन यस्मात् स त, जयाह्वया मा-लक्ष्मी
 जयमा समता च सर्वजीवेषु तुल्यता अनुकम्प्यतया निर्विशेषम-

तिस्तयोराश्रम स्थान, एवविधा नमना वरा यस्य, प्रागूनमनि
धर्मोपाजनायमरे ण्ठादृश मम जन्म देहीति याचिता धमश्च-
वर्त्ती ण्यविध जन्म दत्तवानिवेति भाव । चित्त पञ्चशरो-मदनो
येन म त, अचल निश्चलम् यदातरध्यान-गुह्यध्यान तज्ज यत्
ज्ञान-केवलज्ञान तद्वरतीति, मधुर सुरामुरनरेदराणां प्रीतिकार
रणतीति खशि प्रत्यये मधुररणस्त, अङ्गनामङ्गहरं स्त्रीसङ्गरहितं ।
वर सन् रम्य रमणीय, न पुनर्मोहनीयवशात् । अनप नि
पापमिति ॥३॥१॥^१॥७॥ चतुर्भि कलापकम् ।

सहिआमहिआऽदर चादरया मद्रहउमुहउपओगजुआ ।
जगमालयमालनमालभिआ, विभया वरयम्मममा ममिणा ।
दिचसाहिनइजमनामयरा, सुदमाडपयत्थपयामयरा ।
सरणनलिपाणमुहाऽणमुहा, रिउहावलिकारलिकाऽनलिका ।
कलिकालपलग्गिगलुग्गमिया, निमलस्सरमकपरिआसलिआ
खलमालगलागलमुम्मलया, समिला समिलालनपालकला ।
मुणिमाणणमडणमाणगमा, गदिदा जिण ! जेण तुहेण गिरा ।
म तुह महु मोहतमोहरण जणडज्ज ममज्जिअ पुण्णमिण

॥११॥ चतुर्भि कलापकम् ॥

व्या०—हे ममितामाहित !—मदितरोगधैरिन् ! हे अदर
भयरहित ! हे जिन ! येन त्वया गीर्वाणी गदिता भाषिता, स
त्व मोहतमोहरणम-भोहा धकारनाशनम् जनय -

अर्जितपुण्य यथा स्यात्तथेति क्रियाविशेषणम् । पुण्यप्रकृतिसम्पादन-
 पुरस्मर मोहा-धकारम् नाशयेत्य-धयाथ । शेषाणि तु विशेषानि
 वाणीसम्यन्धीनि । तथाहि—विलक्षणा गी ? वादरताऽमद्हे-
 तुसुहेतुप्रयोगयुता वादोद्यतानामन्यतीर्थिकानां अमदहेतयोऽह
 ह्कारनाशकारणानि ये सु-शोभना अमिद्धता-विरद्धतादिदापक
 लङ्घनिकला पक्षवमत्थादिसकलहेतुरूपोपेता वा हेतवोऽभिमत-
 साध्यसाधकलिंगानि तेषां प्रयोगो रचना तेन युता, जगन्मालय
 शालयमालभिका । जगद्दक्ष्मीनिलयहेतुत्वेन ये शालयमा-निरति-
 चारमहात्रतानि तपामालभिका-प्रापिका, अ(वि)मया-भयरहिता,
 'समिण'ति पठ्यथ तृतीया प्राकृतवहुल्यचनात् शमिन-साधा-
 वरवमममा-प्रधानसत्राहतुल्या, क्रोवादिभि सह युद्धविधाविति
 गम्यम् । त्रिसाधिपति-सूयन्तस्य प्रकाशकत्वेन यद्यशस्तस्य-
 नाशकरी स्पर्द्धिनी, स्वयं प्रकाशकत्वापक्षयाल्पप्रकाशकत्वात् ।
 यता वाणी सू-भावप्रकाशकरी-निगोदादिसूक्ष्मपदाधप्रकाश-
 कर्ता, नचैव सूयस्य, स्थूलपदाधप्रकाशकत्वमपि देशत एव । श्रव-
 णानि श्रात्राणि तद्रूपा अञ्जलयस्ताभि पाने मुधेव अमृतमिमा-
 दिगतिहेतु पध्यरूपा च । अननुभा-अशुभर्जिता हिंसाद्युपदृश-
 शूया । विबुधावलिका-पण्डितश्रेण्यस्तेषां सदाचारप्रवृत्तने
 पदाथसम्यग्परिज्ञाने वादादौ च धलम् यस्या सा, स्वार्थे के-
 प्रत्यये विबुधावलिकाबलिवेति । अनलीका अलीकरहिता, ह्रस्वत्व
 च प्राकृतवशात् । कलिकाल-पञ्चमारकस्तम्य यद् धलं दु रज-
 ननस्वभावमन्तद्रूपो योऽग्निमन्त्र जलस्येवोद्गमा-प्रादुभायो यस्या ।

मा । विमलानि धाययराणि प्रणा तेषा न विप्रते क्षम थण
 अयतीर्थिनाऽऽगमस्येव पाठतोऽऽतो वा विनागा यस्या मा,
 केनाप्यन्यथान्तु न शक्यत्यथ । मकाराऽऽलावणिर । अस्तलिता-
 कुतोऽपि स्तलनारहिता । सलाना-दुचनाना या माला थणय-
 स्तामा गलेषु निगरणेषु अगला-निश्चला वा गुत्मलता गुच्छल-
 तेव प्रति प्रदन स्वगनहतु । यद्वा गल्पु आ-मम-तान् गुन्मलता
 गण्डशालादिरामत्रिशेषकल्पेति दुमूरदुवननिगमराधिवेत्यथ ।
 श मुग्र तस्य श्लेष-पृथ्वीव शमिना-साधूना लाग्ने मय्यपरिपा-
 लन वालङ्गतीथट्ट-मुखादुत्पत्तेरारभ्याऽभ्यस्तकला यस्या, उत्प-
 त्तित आरभ्य साधपालनफलावती । यदागम — 'अहो जिणे-
 हि अमावग्न त्याम् । मुनीना आनन मुसम्, ममार प्राग्यत् ।
 तस्य मण्डने भूषणे अमाना सङ्ग्यारहिता गमा सप्तशपाठा
 यस्या सा ॥८॥६॥१०॥११॥ चतुर्भि कलापम् ।

भुवि भायुक्रलायुक्रलकदल, दलितालिअनीलकलाकलिल ।

सयल मरड दृलमदुमुह, दृहदुदुहड नइवगनल ॥१२॥

जल्हि व गहीरमहीरचय, कणगाचलनिच्चलचित्तचिअ ।

वरकमग्निदुद्धरिम हरिम, हरिमचिअमच्चिअमच्चरण ॥१३॥

रणरञ्जिअनिज्जरमज्जवअ, जुइनिज्जिअदुज्जयपज्जय ।

मुणिमाणममुस्तालिमल, धमलपुरममुअलीलधर ॥१४॥

धरणीवमसेपिगपायजुग, जगवल्लहमुल्लहवल्लण ।

पणनणपानरे रयण, भुवणगधरमुमरोमण ॥

धणिअ धरलीकयवीसदिम, सजसाऽमररस्सरसेणमित्त ।
मुविसजणसशयकासनल, समुवमि तुमम्मि जिण शरण-

॥१६॥ पञ्चभि कुलकम् ।

व्याख्या — मुविभा० जलहि० रणर० धरणी० धणिअ० ।
मुवि प्रविष्ट्याभावुकलापेन शुभजल्पनेन कलङ्क भयजनसम्बन्धि
दलर्याति-नाशयतीति भावुकलापकलङ्कदलस्त, उभार 'स्वराणां
स्वरा' इति मूत्रेण । दलित नाशित अल्पित्रीलकलासहित
कलित पाप येन स त । सकल । शरदिन्दुच (द्वलस) न्मुरय यस्य
त । मकारोऽलाक्षणिक । सह कलाभिवतत इति भिन्नमेव
विशेषण । दुग्दुग्दु वृच्छ-कुत्सितवृक्षस्तस्य हति क्षय तत्र
नयाम-वर्धेऽपि वेगज्जल तन्विव । जलधियत् समुद्र इव गम्भीर ।
अधीर-कातर चारिधमाद्यनुचितमिति मत्वा त्यजतीति अधीर
त्यजस्त । कनकाचलनिश्चलचित्तयुत मेघदकम्प्रमनोवित । धर-
केसरिवन् प्रधानमिहन्तु दुषप-पराऽपरिभवनीय । हरमिन्द्रस्य
समुद्र यस्मात् स त । हपाञ्चिता समोदास्तै-शाभनविधिना
अर्चितौ सञ्चरणौ छत्रचामरादिसामुद्रिकलक्षणोपेतपादौ यस्य
स त । रणेन श-दन रञ्जिता निजग येन स त । आनयन्-ऋजु-
स्वभावदायी द्युतिभिर्निर्चितो दुजयाऽपद्यग्रजो दुधरपापग्रजो
येन स त । मुनिमानसाम्बुम्हालि यागिमनाम्भाजेषु पत्पद इव
य स त । अलमत्यथ धवल श्वेत यत् अम्बुनि-जले रमते-
प्रीडति । कमल हि जले वायुना प्रेरित नृत्यदिवाऽऽभातीति

अम्बुरम, अम्बुच-वमल तद्वन् 'पुरिसयरपुटरीआण मित्याणप-
 मायचनैलींला शाभां धरति य स त । धरणीधवा राजानस्तै
 सेवित पयुपामित पादयुग यस्य (त) जगतां यत्तभा इष्टा या मुद्-
 प्रमादम्नम्या लभा लाभस्तद्विद्यते यस्य हतुवेन तादृश लपन-
 मुरा लयन वा यस्य स त । पवन इय वायुरिष पघास्त, जन-
 पापरजसि लाकपापरेणाविति । रत्नमिय रत्त, पैपु ? भुयनाङ्ग-
 धरेपु-जगद्वर्निप्राणिपु 'पुरिसुत्तमाण' मिति यचनात् । अरोप-
 क्षमा तम्य धन रपत्तिस्थान, फानन पृभादीनामुत्पत्तिस्थान
 तद्वद्वमपि क्षमाया । धणिअ-अत्यध, धवलाश्रुता उग्रगीश्रुता
 विरवा सम्पूणा निश पूवादिफाष्ठा यन स त । पा ?
 स्वयशाऽमरस्वरसेन-स्वकीययशारूपण अमरस्वरसेन मुर-
 भाज्यरसेन अमृतेनत्यध । न विद्यते मिय छल यस्य स, नदि
 स्वय छलदूपणयुक्त यचन ब्रूते ७ वा पर छलेन तिगृह्णातीति ।
 सुप्रथ शाभन रमयुक्त । जनसशयफाशानल-जनानां धमवु-
 त्पूरां य मशय-वृथिव्यादि यस्तु नित्यमगित्य यत्यादिरूपणा-
 भयकाश्रगादि धमज्ञान, तद्रप काशरृणयिषेयमन्त्राऽनल-
 इयाप्रिगिध य स त । यद्वा सुविप अतिविप तत्प यच्छुन-
 नप्राशुनीश्रुत तत्पया य सशय, विपाजनाञ्चिनलाचन' हे न
 किन्नि परश्यति, तद्वत्सशयापनोऽपि न घन्तुतत्त्व वेनीदि नल-
 नल इयेति । एयविधं त्वां श्रीवीरतामात्रं दिन् श्रुत्वा ननु नि-
 थह शरण प्रपणे इत्यत्रयाथ ॥१२॥ ॥१३॥ ॥१४॥ ॥१५॥ ॥१६॥ ॥१७॥

पुरिमुत्तममुत्तमसतमम, समसततिमत्तमतीतमद ।

मदनातिगनायगमायवर, धरवासमुदारमन्तरमह ॥१७॥

चरकिंकरभारगयामरग, रविरायतिरकिंकरकज्जरव ।

मत्तमुत्तिमधुमानपड, कययामि कनीकविज भविज

॥१८॥ युग्मम्

व्याख्या — पुरिसु० चरकिं०-पुरुषोत्तम । उद्गत नि मत्ताकी-
भूत, तम सन्तमस अज्ञानाधकार यस्मात् स त । शमसत्तति-
मन्त-उपशमराजियुत । अतीतमद मन्तरहित । (मन्तार) कामान्
अतिगा दूरगता गौतमादिसाववस्तेषा नायक स्वामी (त) ।
आयस्य लक्ष्म्यादिलाभस्य गृहमिव यस्त । गृहवासो-गृहस्थता
तत्र या मुद् हपस्तस्याऽऽर-अरिभाव कम वा यम्य, गृहवास
कुमिन इत्याद्यपदेशानाम्बय त्यक्त्या त्याजकत्वात् । अदा
रमति न दारपु-स्त्रीपु मतिर्विद्यते यम्य स त । चरकिंकरभाव
प्रधानसेवकत्व गता-प्राप्ता अमरपा सुगपतयो यस्य सत, रवि
मूर्य, रात्रा चन्द्र, तथा तिरस्कृत-किमनयो काय मणि विद्य
माने इतिगण अध कृत कायगव-तदीयकायजन्दा येन स त,
तत्कायम्य स्वयदृत्तत्वात् । मता सम्मता या मुक्तिरधुस्तस्या
वहुमाने पतिरिव-भर्तेव । यद्वा मुक्तिवधुवहुमानविषय पतिरिव
य, तथा भक्त तथाऽऽद्रियत इत्यथ । करिना शुक्रण कथित स्तुत-
भव्य-श्रष्टमेवविद्य श्रीवीर अह कवयामि स्तौमीत्यवय
॥१७॥१८॥ युग्मम् ।

भविष्यत्तररायतमोत्तरणी, परउक्तरपुक्तरसीहरणी ।
 मरणीडपराकरणी रमणी मणरीणमुणीजणउद्धरणी ॥१६॥
 धरणीअलनिम्मलकित्तिभरोऽभयदाणवरो यरवीरजिणो ।
 वुण उत्तममुत्तिरमारमण, ममणतविऊ करुणासरण ॥२०॥
 सरणादवि दूरिअमम्मसमा, परमोपरमोऽहमकामरमा ।
 गरिमानवमानवहीअलही, वरही पणिहीमहणाइमही ॥२१॥
 त्रिभिर्निशेषम्

व्याख्या—भविकानां-भयभीतानां आन्तरारातय-कम-
 शत्रवस्तद्वशेण तमसि तरणिरिव । परेषा परयादिनां उचर-
 समूहस्तस्य पूत्रकरणयादित्यस्या बुद्धिमत्तयादस्वरकरण, तत्र
 सिंहवन् रणी वक्ता, परवादिमृगनाशे सिंह इवत्यथ । मरस्य-
 मृत्यो सम्बन्धिनी नीतिस्तद्गृहाचारः । यद्वा मरणरूपा इतिर-
 त्पातस्तस्या पराकरणी-पराकरण यस्येतीनप्रत्ययेन, परावर्त्ते
 त्यथ । रमणीषु स्त्रीषु यमनश्चित्त तेन रीणो रहितो या मुनिचन-
 साधुलोकस्तस्याद्धरणी प्राग्गदिन्विधानादुद्धता-समारकूपपाता-
 द्रशक इत्यथ । धरणीतलं निमल कीर्तिभरो यस्य म ।
 अभयदानेन सवमाद्यप्रत्याग्यानरूपेण पर श्रेष्ठ । अनन्तान
 पदाधान् वेत्तीति अनन्तविद्, ण्यविध यरवीरजिन मां करुणा-
 शरण-श्रुपाऽऽम्पद् तु यपीदितत्वादनुकम्प्यमित्यथ । उत्तमा
 मुत्तिरमा प्रधानमुक्तिश्रीस्तस्या रमण स्वामी करात्त्वित्येवम् ॥

द्विरतिर्यस्य स, कुत ?

निन्द्यात् मदनग्रीडनात्, क्लिष्टाणात् ? आस्ता निषेवनात्,
स्मरणादपि-स्मृतिमात्रेणाऽपि दूरितशमशमात् शर्माणि च शमश्च
शर्मशमा, दूरिता-दूरीकृता शमशमा-सुखोपशमा येन स तथा
तस्मात् । गरिमाया अनवमो निष्पाप, अनवधिरवधिरहितो
महानित्यथ, जलधि-समुद्र । त्रिगता अपधी-कुत्सिता बुद्धि
यस्मात् स व्यपधी । तेन कृतभूतेन प्रणिधिना-समाधिना
यन्महनादि-पूनादि कृत्य तस्य महीव-पृथिवीव स्थानमित्यर्थ
॥१६॥२०॥२१॥ त्रिभिर्विशेषम् ।

कदलीदलकोमलकायलया, सुरमुदरिस्वरई महिला ।

न मणा मणसुम्भणसुप्पयणा,

जमुविच समाऽसिलुनायमुणा ॥२२॥

तमहपि महामि महीणमह, कलहानलजालजमालसह ।

मयणप्पफुरत फणाहिसिह हमपाणपरानलजालणह ॥२३॥

सुरपायजदाउवपायरय, परमाणहमाणहमाणपय ।

भयकूरडत्तपडत्तजण पडि रज्जुपहज्जुतिजालधण ॥२४॥

धणदप्पहयीकयकचणह पमुद्द(भिड)स्तपहायचयज्जमुह ।

सुररायसिरोवरिचूणुवम करुमतामरसप्पसरत्तरय ॥२५॥

चतुर्भि कलापकम् ।

व्याख्या —कदली० तमह० सुरपा० धणय० । कदलीदलवत्
कोमला मुमुमारा कायलता यस्या सा, सुरमुदरीवत् रूपवती,

मन क्षोभने श्रीवीरमनश्चालने सुष्ठु प्रयत्ना यस्या सा, अग्निलो-
पाया मन क्षोभने सम्पूर्णकारणानि तान् जानातीति 'क्षो
जाणमुणा'विति मुणादेश । एतद्विधा महेश्वर-श्रीवीर-
मुपेत्य-प्राप्य, मनाग् अपिगम्य, मनागपि-स्तोकमपि न क्षमा न
समथा जाता । त श्रीवीर अहमपि-अशक्तोऽप्यह महामि-पूज-
यामि । त्रिलक्षण ? अहीनमह-अमानतेऽस, कलहानले-
फल्यप्रौ जालमिव-जलममूह इव ये यमा महाव्रतानि, तेषु यत्ना-
लस्य प्रमात्तत हन्ति य म त । मदनरूपो य प्रस्फुरन् फणा-
भृत्सप, यद्वा प्रस्फुरन्ती फणा यस्य स चासावहि मपस्तत्र
शिखीव मयूर इव । तथा आहम-अह समूहस्तद्रूप पाण
पणसमूहस्तत्रानलाल - अग्निसमूहस्तद्वदनधा निष्पापस्तद्वत्समथ
इत्यथ । यद्वा अगलत् ज्वालनेऽनघ -ममथ इति ।
यद्वा तद्वज्ज्वालनाद् ज्वालशीलाऽऽभा-कातियस्येति । ततश्च
मदन प्रस्फुरत्फणाहिशिखीनाऽमौ आहमपाणपरागलालानघ-
श्चति त्रिणेषणमधारय । मुरपादपवदायि षट्पञ्चनवद्वाद्धि
तायदाट्ट पाण्यो समीपमुपपात् तस्य रत्ना रेणुयस्य सत । परम
उत्कृष्टाऽनयो निष्पाप, मान हन्ताति मानह परिमाणरहितो
या मान पूजा तस्य पद स्थान । भवदृषे मसागवट रटनरार्ति
कुवन, पतन्-अधा गच्छन् या तना भ-प्रलोपस्त प्रति रज्जु-
प्रभा कलरदारममा याशुतय का-तयम्नामा जाल-समूह तद्रूप-
धन स्व यस्य सत । धनदन-कुषेरण न . . . . .
नौ . . . . . विमुक्ताफलादिधन, तस्य य

यादारभ्य प्रथमप्रहर त्यक्तस्याग्न दानमिति यात्रा, तस्माद् हेतु
भूतात् आय शुभ शुभप्रवृत्तिजय यथा यस्य स त । सुरराज
शिरस उपरि-इन्द्रशीर्षाग्रभागे चूर्णोपम-वामवन्द्वाभमान प्रम
तामरसात् पादकमलात् प्रमरत् पृथक् भवत् पादरजा यस्य स त ।
॥२०॥२३॥२४॥२५॥ चतुर्भि कलापकम् ।

अमरुस्मिअउत्ततिछायकला कलिताऽमरचामरसज्जमला ।
पभुत्रा परिभाड जिणस्मयला, पृह्वीअलि मालिमलाविमला ॥

व्याख्या — अमरुः अमरै द्वैकत्सुतानि मस्तकोपरि धृतानि
छत्राणि तेषा त्रिकमद्भावेन यास्तिष्य छायास्तानां या कला-
शाभा तथा कलिना-न्यात्ता । तथाऽमरचामराणां मति-विद्यमा-
नानि यमलानि-युगलानि यस्या सा । मा-रु-मी सैत्र धालि-
सरयी तां मलति-धारयतीति मालिमरा-रु-मीमौहचप्रिधायि-
नीत्यथ । ण्यप्रिधा त्रिनस्य वीरस्य त्रिमला प्रभुता-पेश्वर्यं पृथिवी-
तले विभातीत्यथ ॥ ६॥

परिभा हरिमाउलिआमल्याऽऽ

वलिगामिलिआविरलासरला ।

कमलाविमलालयमालमला,

तिमलापमरस्म विभायचला ॥२७॥

व्याख्या—एपाकुलिता मुदचित्ता अमलतया बाह्यान्वतर-
मलरन्तितया आवलिन्या श्रेण्या, न पुरारमन्बद्धतया एरैशु-
रुपैर्मिलिता पिण्डीभूता, सवदिश समन्तात् धमशुश्रपया पु-

पादिसमूहैर्मिलितेत्यर्थः । एवविधाऽपि अघिरला निचिता
निरन्तरस्थिता, न पुनरन्तरालरिक्तास्पदा । सरला-वपटरहिता ।
तथा च हृपाकुलिता च अमलतायलिकामिलिता च अघिरला
चेति विशेषणसमासः । अचला-परतीर्थिकैरक्षोभ्या । कमलाया -
लक्ष्म्या विमलालय इव निमलस्थानकमिथ, या माला स्रग्, यद्वा
कमलाविमलालयो दिव्यकमलसमूहस्तत्सम्प्रधिनीया माला तां
मलति धारयति या सा, कमलाविमलालयमालामला । तादृग्-
माला परिधाधिनी शक्तादिमभेति । एवविधा त्रिशलाप्रमयस्य-
वीरस्य पपद् सभा विभातीत्यवयव ॥७॥

तिजयस्मरणं त्रिहृत्पतिगं, तत्र भादि विभाभिदमभृद्य ।
मणिश्चणराययरात्रिमय, परभक्तिभरामरनिम्मन्त्रिअ ॥२८

व्याख्या — हृत्त्रिनः । तत्र वप्रत्रिहृत्तुगात्रय विभाति इत्या-
ल्लेक्ष्यते त्रिनगच्छरणं । अत्र्याऽपि वप्राऽरिपराभूतशरणं भवति,
तद्वदित् वप्रत्रिहृत् महात्रिपराभूतानां शरणमिति । इह जगति ।
किलक्षणं ? विभाभूत कान्त्याह्वय, अभ्युदय-सबतोऽप्राप्तादय,
मणिश्चणरात्रतरात्रिमय-मणिश्चणरात्रतसमूहात्मक, क्रमेण
मण्यादिममूहत्रयमित्यय । परेण-भक्तिभरेण अमरैर्निमापि
तमिति ॥२८॥

एव युआ जिणमरो वरवीरवीरो,

वीरामिहो सुहृदुहो सुहवल्लिनीरो ।

मम्मत्रो सित्रपुरापयद अमुह,

सद्धम्ममापरजमा दि

व्याख्या -एव प्रागुक्तप्रकारेण वीराभिधा जिनवर श्रीवीर
 किलक्षण ? अपर ये वीरास्तेभ्यो वीरो-वीराधिवीर इत्यथ ।
 शुभ भद्रव-मुख यस्य, भद्रस्य मुखमिव या वा । शुभवल्लीनीरमिव
 य । सन् शोभनो या धमस्तस्य सागर समुद्रस्तदुपमया यशो
 यस्य स । अत्र स्तोत्रस्तु 'धमसागर' इति नामापि सूचित ।
 सुभद्र, किलक्षण ? अमुद्र मुद्रारहितममानमित्यथ । शमणां
 अङ्कुरा-उत्पत्तिहेतव ते विद्यन्ते यस्य स इति वीरविरोपण ।
 जगता सत्रसुखहेतुरित्यथ । परम्परया शुभानुबन्धिसङ्गल । पुन
 सुभद्र कीदृग् ? शिवपुरीपद-मुक्तिपुरीदायक । अत्र यत्र नगया
 स्तोत्रं कृतं तत् शिवपुरीति नामाप्यसूचि । एव स्तुत श्रीवीर
 सुभद्र दिशत्वित्यन्वय ॥२६॥

